

T.C.
KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

HEGEL FELSEFESİNDE DİL VE DİL FELSEFESİ

Yavuz İPEK

MART– 2024

T.C.
KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

HEGEL FELSEFESİNDE DİL VE DİL FELSEFESİ

Yavuz İPEK

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Sadık TÜRKER

ONAY SAYFASI

T.C.

KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Felsefe Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı “öğrencisi Yavuz İPEK’nın “Hegel Felsefesinde Dil ve Dil Felsefesi” başlıklı tezi 21/03/2024 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca değerlendirilerek, Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu’nun .../.../20... tarih ve ../.. sayılı kararı ile kabul edilmiştir.

Doç. Dr. İskender GÜMÜŞ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Bu tezi okuyarak içerik ve nitelik açısından incelediğimi ve Yüksek Lisans derecesi almak için yeterli olduğunu onaylıyorum.

Prof. Dr. Sadık TÜRKER
Tez Danışmanı

Bu tezi okuyarak içerik ve nitelik açısından incelediğimizi ve Yüksek Lisans derecesi almak için yeterli olduğunu onaylıyoruz.

Jüri Üyeleri: (Birinci sırada Tez Savunma Sınavı başkanı, ikinci sırada tez danışmanı, üçüncü sırada da diğer jüri üyesi yer alır. Yüksek lisans jürisi üç, doktora jürisi 5 kişiden oluşur.)

Unvan ve İsim	Bağlı Olduğu Kurum	İmza
1. Prof. Dr. Sadık TÜRKER	Kırklareli Üniversitesi	
2.Prof. Dr. Ahmet YAYLA	Yüzüncü Yıl Üniversitesi	
3.Doç. Dr. Eylem CANASLAN	Kırklareli Üniversitesi	

BEYAN SAYFASI

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde bizzat elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada özgün olmayan tüm kaynaklara eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Yavuz İPEK

(21.03.2024)

ÖZ

HEGEL FELSEFESİNDE DİL VE DİL FELSEFESİ

İpek, Yavuz

Yüksek Lisans, Felsefe

Tez yöneticisi: Prof. Dr. Sadık Türker

Mart 2024

Hegel, 19. yüzyılda Alman idealist felsefesinin önemli bir temsilcisi olarak kabul edilir. Dil ve dil felsefesi, Hegel'in felsefi sistematığının bir parçasıdır ve onun düşüncesinde önemli bir rol oynar.

Hegel'e göre dil, düşüncenin ve gerçekliğin ifadesi için temel araçlardan biridir. Dil, insanların düşüncelerini ifade etmelerini, kavramları tanımlamalarını ve dünyayı anlamlandırmalarını sağlar. Hegel'e göre, dil aynı zamanda insanların toplum içinde etkileşimde bulunmalarını sağlar ve bu etkileşimlerin sonucunda düşünceler daha da gelişir.

Hegel'in dil felsefesindeki önemli bir kavram, “Sprache” veya “konuşma”dır. Ona göre, dil sadece soyut semboller veya kelimelerden ibaret değildir; aynı zamanda bir toplumun ve kültürün bir ifadesidir. Dil, insanların birbirleriyle iletişim kurmasını sağlar ve toplumsal ilişkilerin bir aracıdır. Hegel'e göre dil, insanların düşüncelerini ifade etmek için kullanılan bir araç olmanın ötesinde, düşüncelerin kendisini şekillendirir ve insanların düşünme süreçlerini etkiler.

Hegel'in dil felsefesi aynı zamanda semiyotik, sembolizm ve anlam teorilerine de katkıda bulunur. Ona göre, dildeki sembollerin anlamı, toplumsal ve tarihsel bağlamlara göre belirlenir. Dil, bireylerin ve toplumların tarih ve kültürleriyle birlikte şekillenen anlamların taşıyıcısıdır. Hegel'in dil felsefesi, sembolik etkileşimleri, anlambilimi ve anlamın toplumsal yapısını anlamak için önemli bir çerçeve sunar.

Hegel'in dil felsefesi, dilin düşünce ve toplumsal ilişkilerle nasıl etkileşime girdiğini ve anlamın nasıl oluştuğunu ele alır. Dil, Hegel'in felsefi sistematığında temel bir unsurdur ve insanların dünyayı anlamlandırmalarına

ve birbirleriyle iletişim kurmalarına yardımcı olan önemli bir araç olarak değerlendirilir.

Anahtar Kelimeler: Felsefe, Dil, Dil Felsefesi, Hegel, Sprache.

ABSTRACT

LANGUAGE AND LANGUAGE PHILOSOPHY IN HEGEL'S PHILOSOPHY

İpek, Yavuz

Master of Arts, Philosophy

Supervisor: Professor Sadık Türker

March 2024

Hegel is considered an important representative of German idealist philosophy in the 19th century. Language and the philosophy of language are part of Hegel's philosophical systematics and play an important role in his thought.

According to Hegel, language is one of the basic tools for the expression of human thought and reality. Language enables people to express their thoughts, define concepts and make sense of the world. According to Hegel, language also enables people to interact in society, and thoughts develop further as a result of these interactions.

An important concept in Hegel's philosophy of language is “Sprache” or “speech”. According to him, language is not just abstract symbols or words; it is also an expression of a society and culture. Language enables people to communicate with each other and is a tool of social relations. According to Hegel, language, beyond being a tool used to express people's thoughts, shapes the thoughts themselves and affects people's thinking processes.

Hegel's philosophy of language also contributes to theories of semiotics, symbolism, and meaning. According to him, the meaning of symbols in language is determined by social and historical contexts. Language is the carrier of meanings shaped by the history and culture of individuals and societies. Hegel's philosophy of language provides an important framework for understanding symbolic interactions, semantics, and the social structure of meaning.

Hegel's philosophy of language deals with how language interacts with human thought and social relations and how meaning is formed. Language is a fundamental element in Hegel's philosophical systematics and is considered an important tool that helps people make sense of the world and communicate with each other.

Keywords: Philosophy, Language, Philosophy of Language, Hegel, Sprache.

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM.....	7
FELSEFEDE DİL SORUNUNA BAKIŞ	7
1. Dilin Tanımına Genel Bir Bakış	7
1.1 Dilin Öğeleri.....	8
1.2 Dilde Gerçeklik Algısı	9
1.3 Dil Felsefesi ve Çerçevesi	12
1.4 Dil Felsefesinin Çerçevesi.....	19
1.5 Dil Felsefesinin Amacı.....	20
1.6 Dil/Dilbilim? Felsefesinin Yapısal Alanları.....	21
1.7 Yapısalcı Dil/Dilbilim? Felsefesi.....	22
1.8 Dilin Doğası ve Dil Felsefesinde Dilsel Sorunlar	22
2. BÖLÜM.....	25
HEGEL'İN DİL ANLAYIŞI	25
2.1. Hegel'in Felsefe Anlayışı	25
2.1.1. Hegel'in Dil Felsefesinde Gösterge ve Dil.....	29
2.1.2. İstenç	30
2.1.3. Dilsel Töz	30
2.1.4. Düşünsel Töz	33
2.1.5. Tikellik-Tümellik İlişkisi.....	37
2.2 Hegel'in Felsefesinde Tarihsellik ve Dil.....	43
2.3 Hegel'in Dil Felsefesinin Temelinde Yatan Diyalektik.....	44
3. BÖLÜM.....	53
HEGEL FELSEFESİNDE DİL VE EDEBİYAT İLİŞKİSİ.....	53
3.1. Dil ve Estetik	53

3.1.1. Dil, Edebiyat ve Sanat	54
3.1.2. Sanatsal Töz.....	57
3.1.3. Yazınsal Süreç	60
3.1.4. Özerklik ve Özgünlük	62
3.1.5. Yazma Süreci.....	64
SONUÇ.....	67
KAYNAKÇA.....	71

KISALTMALAR

v.b.: Ve Benzerleri

v.d.: Ve Diğerleri

GİRİŞ

Georg Wilhelm Friedrich Hegel, 27 Ağustos 1770'te, günümüzde Almanya sınırları içinde bulunan Württemberg eyaletinin başkenti Stuttgart'ta doğdu. Ailesi normal bir yaşam sürdüren bir memurun çocuğuydu ve ailesinde öğretmen ya da Luther'ci papaz gibi sıra dışı figürler bulunmuyordu. Çocukluk ve lise eğitimi başarılıydı. 1788'de Tübingen Üniversitesi'ne başlayan Hegel, bu dönemde kendi kendini anlama ve tanıma çabasına girişti. Teoloji eğitimiyle başlayan üniversite hayatı, matematik, fizik ve doğa bilimleri üzerine çalışmalarla zenginleşti (Peter, 2003). Kant'ın eserlerini okumaya başladığı dönemde Schelling ve Hölderlin'le tanıştı. Fransız Devrimi, Hegel 19 yaşındayken gerçekleşti ve bu dönem, onun felsefi düşüncelerini etkiledi. Siyasi, kültürel ve felsefi açıdan önemli bir dönemde yaşayan Hegel, Fransız Devrimi'nin etkisiyle felsefesini oluştururken döneminin olağanüstü atmosferinden etkilendi. Kendisiyle çağdaş olan Alman İdealizmi'nin diğer önemli filozoflarıyla (Kant, Fichte, Schelling, Goethe gibi) birlikte yaşadı. Hegel, eleştirel bir yaklaşımla önceki filozofları değerlendirerek kendi sistemini oluşturmayı başardı. Özellikle Kant'ın akılçılık anlayışına bağlanarak düşüncelerini geliştirdi. İlk önemli eseri olan *Das Leben Jesus* (İsa'nın Hayatı, 1796) da akılcı bir bakış açısıyla ele alınmış bir araştırmadır (Tokatlı, 2011).

Hegel, Kant ve Rousseau'nun eserlerini okumaya başlayarak onlardan büyük ölçüde etkilendi ve özellikle Kant'ı coşkuyla överdi. Teoloji diplomasını almasına rağmen rahip olma teklifini reddederek eğitime devam etti. Schelling'in katkılarıyla birlikte 1793'ten 1796'ya kadar öğretmenlik görevini yerine getirmek üzere önce Bern'e, ardından Frankfurt'a gitti. Bu dönemde geniş bir gelişim süreci geçirerek düşüncelerini daha da netleştirdi. Öğretmenlik yılları, teolojiden uzaklaşıp devlet politikası ve siyaset felsefesiyle ilgilendiği yıllardı. Felsefesinin temelini sürekli değişim ve diyalektik akış içinde olan insanın tarihsel bir özne olarak yerleştirmesiyle şekillendirdi ve bu tarzıyla felsefesi ve kendisi hakkında konuşulmaya başlandı (Bozkurt, 2011).

Hegel, 1801'de Jena Üniversitesi'nde atanması, felsefi sistemini oluşturma sürecinde önemli bir dönemdi. Bu süreçte, Schelling'in yardımıyla kendisine öğretmenlik görevi verilmiş ve Fichte'nin felsefesini savunmuştu. Hegel, önceki düşünürleri eleştirerek kendi düşünce sistemini geliştirmeye çabalayan birey, daha sonra kendi felsefi sistemini oluşturmak amacıyla *Tinin Fenomenolojisi* adlı eser üzerinde çalışmalara başladı. Bu eser, döneminin önde gelen düşünürlerinden ve yakın arkadaşı olan Schelling'den ve romantiklerden farklı bir yol izledi (Aksu, 2006). Hegel, felsefi temellerini önceki düşünürlerden ayırttı ve kendi felsefesine katkıda bulunacak düşünceleri entegre etti. Fichte ve Schelling, Hegel'in düşüncelerinin, bilgilerinin ve öğretilerinin temelini oluştururken önemli bir rol oynadı. Hegel'in felsefesi, Kant'la başlayan ve Fichte ile Schelling'in etkisiyle şekillenen bir yapıya sahipti. 1801 yılında *Tinin Fenomenolojisi* eseriyle yazı hayatına son vererek Jena'daki taşra gazetesinin yönetmenlik görevini bıraktı. Ancak 1808'de öğretim hayatına geri dönen Hegel, "Mantık Bilimi"ni de bu süreçte yazdı (Bozkurt, 2011).

Hegel, 1816'da Heidelberg Üniversitesi'ne atandı ve bir yıl sonra *Felsefi Bilimler Ansiklopedisi* adlı kitabı yayımlayarak büyük bir üne kavuştu. Bir sonraki yıl ise Berlin Üniversitesi'ne atandı ve burada görev yapacağı süre boyunca *Hukuk Felsefesinin İlkeleri*'ni yayınladı. Yeni eserler üzerinde çalışmaya başladı, ancak ölümünden sonra yayınlanan *Tarih Felsefesi Üzerine Dersler* kitabıyla tamamlanamadı. Önceki düşünürleri eleştirerek kendi sistemini oluşturmaya çalışan düşünürler, dönemlerinde kurdukları sistemleri ve savundukları düşünceleri tam olarak istedikleri noktaya taşıyamamışlardı. Ancak yıllar sonra bu düşüncelerin değeri anlaşıldı ve diğer sistemler gibi uzun süre geçerliliğini korudu. Ancak bu durum, Hegel için pek geçerli olmadı. Berlin Üniversitesi'nde göreve başladıktan sonra, Batı dünyasında eşi benzeri olmayan bir şöhret ve prestij dönemi yaşadı, ki bu hiçbir filozofa nasip olmamıştı (Orman, 2007).

Halle Üniversitesi'nde geçirdiği süre zarfında, Hegel'in sistemini tamamen benimseyen kişi, bu yaklaşımı tüm eğitim alanlarında kullanmaya başladı. Berlin'e sadece Almanya'dan değil, aynı zamanda Avrupa'nın dört bir yanından öğrenciler, Hegel'in derslerine katılmak için akın ediyordu. Ancak

Hegel'in dersleri genellikle sıkıcı, ağır ve yorucu olabiliyordu. Schopenhauer, Hegel'e karşı çıkarak kendi fikirlerini savunmuştu. Berlin Üniversitesi'nde derslerini Hegel'in ders saatleriyle karşılaştırarak, sınıflarının boş olmasıyla karşılaşmıştı. Hegel'in ölümünden sonra Prusya kralı, Schelling'i Berlin Üniversitesi'ne çağırarak ancak beklediği etkiyi yaratamamıştı. Bir Hegel öğrencisi şöyle belirtmişti: *"Hegel'in derslerinde derinlik, yoğunluk ve ciddiyet hisseden herkes, onun etkileyici gücünü, özgür düşünceleriyle ilham verdiği büyüğü bir kere deneyimlediğinde, ona bağlanmış ve akıl yürütmeleriyle büyülenmiştir."* 1829'da felsefi düşünceleri en üst seviyeye ulaşan Hegel, *"profesörlerin profesörü"* olarak anılmış ve Berlin Üniversitesi'nde Rektör olmuştur. Kolera salgınında hayatını kaybedenlerden biri olarak, 1831 yazında ve sonbaharında Hegel ani bir hastalık sonrası hızla ölmüştü (Bozkurt, 2011).

Hegel, felsefi yaklaşımında insanın varoluşunu, doğayı ve evreni bir bütün olarak ele almış ve klasik Alman idealizminin son evresini oluşturarak sistematik felsefenin önde gelen düşünürlerinden biri haline gelmiştir. Sistematik düşünce yapısı sayesinde çeşitli konularda derinlemesine değerlendirmeler yapabilen Hegel, sıradan bir filozof olmaktan çıkarak felsefesini günümüze kadar, ilk günkü önemiyle başarıyla aktarabilmiştir. Felsefesi karmaşık olabilir ancak Hegel, yaşadığı dönemde sistemli bir şekilde işlediği konular ve eklediği değerlerle önemli bir konuma yükselmiş ve düşünceleri temel alınmıştır. İlkçağ ve dönemin filozoflarından aldığı ve geliştirdiği diyalektik yöntemi, felsefesinin temelini oluşturmuş; kendi eklediği değerlerle de çağdaş diyalektiğin özünü oluşturmuştur (Hilav, 1995).

Hegel, kendi felsefesini dini bir temel üzerine inşa etmeye başlamış ve döneminin diğer filozoflarından etkilenerek onları eleştirmiştir. Bu süreçte, *Tinin Görüngübilimi* ile başlayan sistematik ilerleyişini sürdürmüş ve *Mantık Bilimi*, *Felsefi Bilimler Ansiklopedisi* ve *Hukuk Felsefesinin Prensipleri* gibi eserlerle bu sistematigi güçlendirmiştir. Hayatının son döneminde verdiği derslerden derlenen notlardan oluşan eserleri arasında *Din Felsefesi Üzerine Dersler*, *Estetik Güzel Sanatlar Üzerine Dersler*, ve *Felsefe Tarihi Üzerine Dersler* bulunmaktadır. Bu eserler, Hegel'in felsefesinin son kaynakları olarak kabul edilmektedir (Gökberk, 2003).

Hegel'in önemli eserlerinden biri olan *Tinin Görüngübilimi*, insan bilincinin en temel bilgi formundan başlayarak nasıl mutlak bilgiye ulaştığını açıklamaktadır. Bu eserde, öznel tin olarak bilinen tinin kendi başına bir varlık olduğu; devlet, toplum ve tarih içinde var olan nesnel tinin ele alındığı ve nihayet sanat, felsefe ve din alanlarında kendini ifade ederek doğa ile tin arasındaki çelişkiyi aşarak bir bütünlüğe ulaşan mutlak tin konularına odaklanılmıştır (Hegel, 1986).

Hukuk Felsefesinin Prensipleri adlı eserinde öznel, nesnel ve mutlak tin kavramlarına değinen Hegel, ahlak, etik ve hukuku nesnel tin bağlamında incelemiştir. Nesnel tinle özgürlük kavramını açıklamaya çalışan Hegel, bu kavramı, birlikte ortaya çıkan hukukun anlaşılmasını sağlayan bir aşama olarak görmüştür. Hukukun içeriği, nesnel tinin soyut formu olarak, bireyler ve bulundukları toplumun sınıfları arasındaki formal kurallar olarak ortaya çıkar (Hegel, 1991).

Hegel, *Tarih Felsefesinde* devlet kavramını detaylı bir şekilde ele almış ve Kant'ın birleşmiş uluslar anlayışına karşı çıkmıştır. Ulusçuluğa karşı olmasına rağmen, savaş ve ordunun gücüyle yönetimi övmesi, çeşitli ideolojilerin, özellikle Nazizm gibi, ve çağımıza kadar birçok savaş ideolojisinin eleştiriye maruz kalmasına neden olmuştur (Hilav, 1995).

Estetik Güzel Sanat Üzerine Dersler başlıklı eser, sanatla ilgili çeşitli sorunları ele alarak önceki sanatı inceler ve öğrencilerinin notlarından oluşan bu derinlemesine çalışma, kendine özgü görüşleriyle sanata yeni bir boyut kazandırır (Hegel, 2014).

Hegel'in felsefesinde derin bir bağlantı, eserlerinde ortaya koyduğu düşünceler arasında bulunmaktadır. Bir eserinde felsefeyi genel olarak nesnelerin bütünlüğü olarak açıklarken, diğer bir eserinde ise felsefeyi mevcut dönemi düşünceyle kavramak olarak tanımlar. Felsefenin amacını, bilim statüsüne yükseltmek olarak gören Hegel, aynı zamanda felsefeyi edimsel bilgiye doğru bir yaklaşım olarak değerlendirir. Ona göre felsefenin görevi, var olanı kavramak için varlık üzerine kurulu bir ontoloji oluşturmaktır. Kant'ın bilgi yolunu bulma ve varlığın anlamını keşfetme amacını eleştirir ve varlığı, belirlenen ilk kaynağın kendini aşması ve

belirlenen amaca ulaşması olarak tanımlar. Farklı varlıkların temelinde yer alan şeyi ise "tin," "akıl," veya "ide" olarak ifade eder (Yalvaç, 2008).

Bu bağlamda felsefenin temel amacı, düşünceler aracılığıyla varlığın kökenini ortaya çıkarmaktır. Bilim, evrenin, doğanın ve insanın varlıkları arasındaki ilişkiyi anlamak ve bu üç unsurun aslında bir bütünün parçaları olduğunu göstermek için çaba sarf eder. Hegel'in diyalektik sürecinde, evren, doğa ve insan kavramları sistematik bir şekilde birleştirilerek işlenir; bu da bu çabanın bir örneğidir (Akarsu, 1994). Dolayısıyla, Hegel felsefesi, evren, doğa ve insanın entegre edilmiş bir biçimde ele alındığı bu sistematığın bir yansımasıdır.

1. Mantık, *kendinde ve kendi için İdea'nın bilimi*,

2. Doğa Felsefesi, *başkalığı içindeki İdea'nın bilimi*,

3. Tin Felsefesi, *başkalığından kendi içine geri dönen İdea'nın bilimi*

olarak çarşımıza çıkmaktadır. Bu bölümlerin hepsi felsefi açıdan bir bütünlük teşkil eder, birbirlerini kapsarlar ve “*dairelerden oluşan daire*” olarak Hegel'in felsefi sistemini oluştururlar (Akarsu, 1994).

Hegel, tarihsel gelişmenin ve düşünce süreçlerinin dialektik bir şekilde ilerlediğine inanır. Onun felsefesinde, zihinsel bir evrim sürecinin düşünce ve gerçeklik arasındaki ilişkiyi anlamak için önemli olduğunu savunur. Bu nedenle, Hegel'in düşünce sisteminde tarihin, bir ruhun (Geist) gelişimi olarak görülmesi merkezi bir konumdadır (Hegel, 1977).

Hegel'in felsefesi, Alman idealizminin önemli bir unsuru olarak kabul edilir ve çeşitli yorumlara açıktır. Marxizm, Hegel'in düşüncelerinden etkilenmiş ve onları materyalist bir bakış açısıyla yeniden ele almıştır. Aynı şekilde, fenomenoloji, varoluşçu düşünce ve postmodernizm gibi sonraki felsefi akımlar da Hegel'in çalışmalarından etkilenmiştir (Hegel, 1977).

Hegel'in dil felsefesi, ünlü Alman filozof Georg Wilhelm Friedrich Hegel'in düşüncelerine dayanan bir felsefi yaklaşımdır. Dilin, düşüncelerin ifade edildiği ve anlaşıldığı bir ortam olduğunu savunmuştur. Ona göre, dil düşüncelerin gerçeklikle etkileşime girdiği bir araçtır ve düşüncelerin ifade edilip anlaşılmasını sağlar. Dil, soyut kavramların somut bir biçimde ifade

edilmesine olanak tanır ve insanların iletişim kurmalarını mümkün kılar (Hegel, 1977).

Hegel'e göre dil, *“düşüncelerin nesnel gerçeklikle ilişkisini sağlar ve gerçeğin doğru bir şekilde anlaşılmasına yardımcı olur. Ayrıca dil, tarihsel bir evrim süreci içindedir. Dilin kendisi toplumsal, kültürel ve tarihsel koşulların etkisi altında gelişir ve değişir. Dil, düşüncelerin ve kavramların evrimini yansıtır”* (Hegel, 1977).

Hegel'in dil felsefesi, düşünce ile dil arasındaki ilişkiyi de ele alır. Dil, düşüncenin somutlaştığı bir araç olarak görülür ve düşünce, dil olmadan tam anlamıyla ifade edilemez. Düşünce ve dil birbirini etkiler ve birlikte gelişir. Bu felsefe, Hegel'in geniş felsefi sistematığının bir parçasıdır ve dilin felsefi, epistemolojik ve ontolojik boyutlarına odaklanarak insan bilincinin ve gerçekliğin anlaşılmasında dilin merkezi rolünü vurgular (Hegel, 1977).

Stuttgart, Almanya'da 27 Ağustos 1770'te doğan Hegel, orta sınıf bir aileden gelir. İlk eğitimini Stuttgart'ta aldıktan sonra Tübingen Üniversitesi'nde teoloji okumaya başladı. Üniversite yıllarında Johann Gottlieb Fichte ve Friedrich Schelling gibi önemli düşünürlerin felsefesine ilgi duymaya başladı. 1793'te üniversiteden mezun olduktan sonra öğretmenlik yapmaya başladı ve felsefi çalışmalarını sürdürdü. 1801'de bir ailenin eğitimci olarak Bern'e taşındı ve burada felsefi çalışmalarına odaklandı. 1807'de *Tinin Fenomenolojisi* adlı eseri yayımlandı ve büyük etki yarattı. Bu süreçte Almanya'nın çeşitli üniversitelerinde dersler verdi ve felsefi görüşlerini geliştirdi. 1831'de Kolera salgını sırasında Berlin'de hayatını kaybetti (Hegel, 1977).

1. BÖLÜM

FELSEFEDE DİL SORUNUNA BAKIŞ

1. Dilin Tanımına Genel Bir Bakış

Lisan anlamındaki dil, insanlar arasında iletişim kurmak için kullanılan semboller, sesler veya işaretler sistemidir. İnsanların düşüncelerini, duygularını, bilgilerini ve deneyimlerini ifade etmek ve başkalarının bu ifadeleri anlamalarını sağlamak amacıyla kullanılır.

Dil, karmaşık bir yapıya sahip olan semboller, sesler veya işaretlerin belli bir kurallar ve anlamlar sistemine göre bir araya getirilmesiyle oluşur. Sözcükler, cümleler, gramer kuralları, anlam ilişkileri gibi dilin yapısal unsurları bu sistem içinde yer alır.

Dil, insanlar arasında iletişimin yanı sıra düşünme, anlama, öğrenme ve öğretme gibi birçok işlevin yerine getirilmesini sağlamasının yanı sıra modern dönem çalışmalarının kanıtlaştığı üzere insan bilincinin de temel bir bileşenidir; dil olmadan bilincin de gelişmediği kanıtlanmıştır. Dil, insanların düşünce ve kültürlerini ifade etmelerini sağlar ve insan ilişkileri, edebiyat, bilim, sanat, ticaret gibi birçok alanda önemli bir rol oynar. Dilin varlığı, insanın kendine özgü bir iletişim aracı geliştirmesi ve karmaşık toplumsal yapıları inşa etmesinde kritik bir faktördür. Dilin evrenselliği, insanların farklı kültürlerden gelmelerine rağmen iletişim kurabilmesini sağlar. Her dil, kendi kurallarına, seslere, sözcüklere ve anlamlara sahip olan başkalarıyla benzerlikleri bulunsa da kendisine özgü bir yapıya sahiptir.

Dilin tarihi, insanlık tarihiyle paralel olarak gelişmiştir ve farklı dillerin ortaya çıkması ve evrimiyle sonuçlanmıştır. Dil bilimi (linguistik), dilin yapısını, işleyişini, tarihini ve çeşitli dilbilimsel kuramları inceleyen bir bilim dalıdır.

Tekvin bölümünde anlatılan Babil Kulesi hikayesine göre, tufandan sonra insanlar tek bir dil konuşuyordu. Ancak zamanla Babil'e yerleşen insanlar, kibirlenerek Tanrı'yla yarışmak istediler ve güçlerini ifade edecek, göğe kadar ulaşacak bir kule inşa etmeye giriştiler. Bu durum karşısında Tanrı öfkeleni, önce Babil Kulesi'ni yıktı, ardından insanların iş birliği yapmasını engellemek

amacıyla dillerini çeşitlendirerek insanları dünyanın dört bir yanına dağıttı (Eski Ahit: Tekvin, XI).

Coğrafi keşiflerin ardından Atlantik'i geçen Avrupalılar, farklı kıtalarda çeşitli dillerin konuşulduğunu keşfettiler, bu durum da dilbilimciler arasında kaynak dil sorununu yeniden gündeme getirdi. XVI. yüzyılda kaynak dil arayışı hız kazandı. Ancak Adem'in konuştuğu kaynak dil hangisiydi? Hz. İsa'nın konuştuğu dil Samirice mi, Kaldece mi, İbranice mi, Çince mi yoksa Arapça mıydı? Dilbilimcileri meşgul eden bir diğer sorun ise kaynak dilin bulunması durumunda nasıl tanınacağı ve anlaşılacağıydı. Bu amaç doğrultusunda, XVIII. yüzyıldan itibaren masa başında oluşturulan yapay diller arasında *Esperanto* gibi örnekler ortaya çıktı. Bu diller, Adem'in konuştuğu dili geriye doğru keşfetme çabasıyla ya da Adem'in dilinin kaybolmuş kusursuzluğuna sahip olacak bir akıl dili kurma hedefiyle oluşturuldu. *Esperanto* da mükemmel bir dil olma iddiasına sahip olan bu dillerden biriydi (Eco, 2009, Pei, 1956).

1.1 Dilin Öğeleri

Dilsel iletişimde, söyleme ve anlama süreçleri birbirleriyle zıt yönde gelişir. Konuşan tarafından konuşma üretilirken, bütünden parçaya doğru bir yaklaşım sergilenir. Konuşan, zihnindeki düşünceleri iletişime aktarabilmek için öncelikle düşüncesine uygun cümleleri seçer ve daha sonra bu cümlelere uygun sözcükleri seçer. Son olarak da sözcükleri birleştirerek düşüncesinin içeriğini şekillendirir. Bu bilişsel süreç, konuşmanın anlaşılması aşamasında ise parçadan bütüne doğru ilerler. Dinleyici, sırasıyla duyduğu seslere uygun olarak sözcükleri anlamlandırır ve sözcükleri birleştirerek cümleleri anlamlandırır. Böylece iletilmek istenen düşüncüyü kavrar (Morris, 1996).

Sapir'e göre , “*dilin unsurlarını ses, sözcük ve cümle olmak üzere üçe ayırır. Dil, iletişilebilir düşünce ve duyguların ifadesine imkân tanıyan temel özelliklerden biridir, bir fonetik sembol sistemidir. Ancak dil, sadece konuşma organları tarafından üretilen seslerin mekanik bir birleşimi olarak değerlendirilemez. Dilin anlamlı yapılarını oluşturan belirli ve sınırlı sayıdaki ses dizileri, bilinçsiz seçimlerle psikolojik etkenlere dayanır*” (Sapir, 1933).

Dil, biyopsikososyal bir sistemdir. Bu nedenle, yalnızca dilin mekanik yönüne odaklanan ve psikolojik boyutunu göz ardı eden karşılaştırmalı dilbilim çalışmaları, dillerin duyuşsal özelliklerini anlaşılır kılmaktan uzaktır (Sapir, 1925).

Farklı dillerde, birçok temel ses ortak bir şekilde kullanılır; ancak her dil, kendi ses düzeni kuralları çerçevesinde şekillenir ve seslerin psikolojik bir değer kazanmasıyla kendine özgü hale gelir. Bu özellikleriyle sesler, dilleri birbirinden ayıran temel bir ölçüt oluşturur (Sapir, 1921).

Bireyin duyguları ve düşünceleri, anadilindeki çeşitli sesler ve ses bileşimleri üzerine kurulmuştur (Sapir, 1921). Duygusal alanımızda bulunan bu sesler, zihnimizde çeşitli duygusal dalgalanmalara neden olabilir. Bu sesler aracılığıyla oluşturulan sözcüklerin ilettiği "duyuş derecesi" (feeling-tone), duygu ve düşüncelerin belirleyicisi olan, belirli çağrışımları tetikleyen ve zevk ile acı gibi duyumların üreticisi olan bir özelliktir (Sapir, 1921).

Dilleri oluşturan sesler, birbirinden çok küçük farklarla ayrılmıştır ve bireyler tarafından genellikle farkında olmadan alışkanlıkla kullanılır. Bir yabancı dil öğrenmeye çalışan bir kişinin, bu dilin tam yapısına tam olarak girememesinin nedeni, sesler arasındaki bu küçük farkları çözemediğinden kaynaklanır (Sapir, 1921; Sapir, 1963).

1.2 Dilde Gerçeklik Algısı

Gestalt kuramı, insan zihinsel süreçlerinin oluşumuyla ilgili bir açıklama modeli sunar. Bu teori, bir bütünün, parçalar arasındaki dinamik ilişkilerden türeyen ve parçalarının toplamından farklı ve bağımsız bir yapıya sahip olduğunu öne sürer. Birey, bütünü parçalarına ayırma yerine, kendi bütünlüğü içinde algılar. Algı, bir tür örgütlenme sürecidir. Birey, algıladıklarına inanç, değer, ihtiyaç ve tutum gibi öznel süreçlerini ekleyerek gerçekliği yeniden düzenler. Zihin, duyuşsal uyarıları daha anlamlı hale getirmek için onları organize eder ve yeni bir form kazandırır. Bu nedenle, aynı fiziksel çevrede bulunan bireylerin çevreyi yorumlama ve tepkileri arasında farklılıklar ortaya çıkabilir (Senemoğlu, 2007).

Gestalt psikolojisi, zihinsel alanlardaki biçimlenmelerin önemine dair önemli bir keşif gibi görünmektedir. Gestaltçı psikologlar, geniş bir konu

alanını kapsayan mekanik, deneysel ve kişisel verilere sahiptir ve bu verilerin çoğu özellikle hayvan düzeyinde geçerlidir. İnsan yaşamını anlamaya yönelik olarak biçimlendirici ilkeyi uyguladığımızda, dikkatimizi doğrudan kültürel ve dilsel unsurlara çekeriz. Özellikle dilin, kültürün olağanüstü bir biçimlendirme alanı olduğuna odaklanırsınız (Whorf, 1959).

Doğa, Whorfun ifadesiyle (1959), tek parçalı bir bütündür; ancak bu bütün, dil mekanizmasının sınıflandırmalarına bağlı olarak anlaşılır. Dil, sembolik değeri olan ifade birimleri ve bu birimlerin nasıl düzenleneceğine ilişkin kuralları bulunan iletişim sistemlerindeki birlik özelliğine sahiptir (Türker, 2010). Dilin sözcüklüğü, kavramları belirli insanları, nesneleri veya olayları sınıflandıran zihinsel kategorilere işaret eder (Morris, 1996). Bu nedenle, insanlar gerçekliği algılamak için dilin bir sınıflandırma aracı olarak kullanmaya ihtiyaç duyarlar. İnsanlar, her nesnenin değil, örneğin "mikrop" gibi belirli nesnelerin, ya da "enflasyon" gibi soyut süreçlerin varlığını sadece onları adlandırarak anlayabilirler.

Doğadaki çeşitli fiziksel gerçekliklerin gösterilebilecek potansiyeli sınırsızdır, ancak dilin kelime hazinesi her gerçeklik için ayrı bir kelime oluşturulmasını kısıtlar. Bu nedenle, her somut gerçekliği ayrı kelimelerle ifade etmek mümkün değildir (Sapir, 1921).

Bu noktada, doğanın yorumlanması ve parçalara ayrılması ihtiyacı ortaya çıkar, ki bu konuda Whorf (1959) önemli bir perspektif sunmaktadır. Dil, bu parçalara ayrılmış doğa ve toplum yaşamını anlama sürecine katkı sağlar; aynı zamanda doğa ile toplum arasındaki ilişkilerin düzenlenmesine de yardımcı olur. Whorfun belirttiği gibi, dil bu bölünmeye uygun bir şekil kazandırarak organize bir bütünlük oluşturur. Sapir, bu konuyla ilgili olarak şunları ifade eder:

“Dil, sosyal gerçekliği anlamamıza yardımcı olan önemli bir rehberdir ve genellikle sosyal bilim öğrencileri için kritik bir konudur. Dil, sosyal sorunları ve oluşumlarını anlama şeklimizi güçlü bir şekilde etkiler. Bireyler, fiziksel ve sosyal dünyada genellikle toplumun ifade aracı haline gelmiş bir dilin gücünden yararlanarak yaşarlar; yani dil, hayatlarını idare etmeleri için kilit bir rol oynar. Gerçekliği dil olmadan anlamak veya iletişim ve düşünce ile ilgili sorunları dilin etkilerini göz ardı etmeden çözmek neredeyse

imkansızdır. Aslında, "gerçek dünya" büyük ölçüde bir topluluğun dil alışkanlıklarına bilinçsizce dayanarak inşa edilir. Hiçbir dil, sosyal gerçekliği aynı şekilde kavramaz; farklı toplumlar farklı dünyalarda yaşarlar ve bu dünyalar, sadece farklı sembollerin eklenmiş olduğu aynı dünya değildir" (Sapir, 1929).

Whorf'a (1959) göre, *"insan zihninde belirli bir düzenlilik bulunmaktadır ve dilin temel görevi, bilinci işleyerek ona belirli bir şekil kazandırmaktır. Farklı diller, doğayı farklı şekillerde parçalara ayırır ve gerçekliği farklı biçimlerde sınıflandırır"* (Whorf, 1959). Dolayısıyla, bireyler dilin sunduğu olanaklar doğrultusunda evreni algılarlar. Algılanan gerçeklikler, sembolleştirme yoluyla düzenleyici bir güç olarak zihin üzerinde kodlanarak inşa edilir (Whorf, 1959). Bu bakımdan dil, kavramları düzenleyen bir kuvvet olarak sınıflandırıcı bir ilkeye sahiptir.

Dilbilimciler, farklı dillerin geniş ölçüde farklı yapılarını eleştirel ve bilimsel bir yaklaşımla incelediklerinde, kapsam alanları genişlemiştir. Bu incelemeler sonucunda, evrensel olduğuna inanılan fenomenlerin dahi değişime uğradığı ve kendi içinde farklı anlamlar kazandığı gözlemlenmiştir. Dilbilgisel sistem olarak adlandırılan, her dilin temelini oluşturan yapı, sadece düşünceleri ifade etmek için bir araç olmanın ötesinde, aynı zamanda düşünceleri şekillendiren ve bireyin zihinsel etkinlikleri için rehberlik eden bir rol üstlenmektedir. Düşüncelerin oluşumu bağımsız ve akılcı bir süreç değil; aksine, belirli bir dilbilgisinin bir parçasıdır ve farklı dilbilgileri arasında belirli farklılıklar gösterir (Whorf, 1959).

Dilin yapısal özellikleri her dilde benzer şekilde ortaya çıkmaz. Dil, yaşam düzeninin bir parçası olarak incelendiğinde, dilin yapısı objektif gerçekliği belirler ve bu şekilde dil düşünceye şekil verir (Başkan, 2003). Belirli bir coğrafyada yaşayan insanlar, fiziksel gerçeklikleri doğrudan değil, kendi dillerinin sunduğu biçimde algılarlar. Bu nedenle, aynı gerçeklik dünyası bile farklı diller konuşan toplumlar tarafından farklı biçimlerde kavranır (Whorf, 1959). Bu tez, zihin, dil ve gerçeklik arasındaki ilişkiyi ifade eden bir dil felsefesi literatüründe dilsel görelilik kuramı olarak değerlendirilir.

Dilsel görelilik kuramı, kullanıcıların zihinsel etkinlikleri üzerinde dilin özel etkileri olduğunu savunmaktadır. Bu kuram, zihinsel etkinliklerin en azından bazı düzeylerde göreceli olduğunu ve dil ile ilişkili olarak ortaya çıktığını iddia eder (Carroll, 1978).

Humboldt'a göre, dil sadece düşüncenin iletilmesi için bir araç olmanın ötesinde, aynı zamanda içinde barındırdığı yaratıcı yaşam ilkesiyle düşüncenin oluşmasında etkili olan bir güçtür (Akarsu, 1984). Bu etken, her dilin kendine özgü işleyiş yapısını ve dünya görüşünü belirleyerek diller arasındaki temel farklılıkları ortaya koyar: *“Diller arasındaki gerçek ayırım, sesler veya göstergelerin ayırımı değil, dünya görüşleri arasındaki bir ayırmadır.”* (Cassirer, 1980). Nesne ve birey arasındaki ilişkide, her nesnel algıya kaçınılmaz olarak bir öznellik katıldığı için, insan nesneler karşısında sahip olduğu dünya algısının merkez noktasında yer alır. Bu açıdan dil, düşünme, duygulama ve kavrayış biçimimizi belirler (Akarsu, 1984, Steinberg, 1986).

Dilin yapısı, kaçınılmaz bir şekilde kullanılan dilin kalıpları tarafından şekillendirilir. Bu kalıplar, formu olmayan, biçimsiz ve düzensiz nesnelere bir form kazandırmamızı, gerekli adlandırmaları yapmamızı ve nesne ile ilgili alt türleri belirlememizi zorlar (Whorf, 1959). Her dilin kendi düzeni bulunur ve her şey, dilin bu düzeni içindeki biçimsel sınırlamalara bağlı olarak ayrıştırılır (Sapir, 1921).

1.3 Dil Felsefesi ve Çerçevesi

Dil-bilinç-gerçeklik ilişkisini inceleyen bilim alanı, felsefesidir. Dil felsefesinde anlam, içerik ve kavram, dil çözümlemesi yöntemiyle irdelenir. Dil felsefesinin araştırma alanlarından biri olan “ülkisel dil” konusunda çalışmalarıyla tanınan dil felsefecisi, aynı zamanda matematikçi ve mantıkçı olan Gottlob Frege ve Bertrand Russell ‘dır. İdealist dil felsefecileri, olağan (normal) dilleri eksikli bulurlar (Kula, 2012).

Olağan dil felsefesine göre, konuşulan diller, “toplumsal ortamda iletişim için yeterlidir.” Bu okulun başlıca kuramcısı olan Ludwig Wittgenstein’e göre *“felsefe olağan dilin “kavramsal ve düzenleyici” bağıntılarını betimlemelidir.”*

Dil ile gerçeklik bağlamında referans (refenziell) anlatımlar öne çıkar. Bir anlatımın göndergeselliği demek, o anlatımın anlamının göndergesinde bulunması demektir. “Orhan Veli yirminci yüzyılın en sevilen şairlerinden biridir.” tümcesinde “en sevilen şair”, anlamı taşıyan göndergedir (Kula, 2012).

Dil felsefesi, anlam irdelerken, bir göstergenin neden anlamı olduğu sorusunu sorar. Bir anlatımın anlamı herhangi nesne değildir; göstergenin kullanımıyla oluşmuştur. Paul Grice, bu kapsamda “*bir göstergenin anlamı, konuşucunun ne demek istediğidir*” saptamasını yapar.

Her toplumun, bir sosyal örgütlenme şekline sahip olduğu (Sapir, 1963) ve bununla ilişkili bir inanç sistemine sahip olduğu görülür. Toplumların özgün inanç sistemine “âdet” denir. Nesilden nesle aktarılan âdetlerin devamı ise “gelenek” olarak adlandırılır (Sapir, 1963). Gelenekler, önceki nesillerden devralınan âdetlerin günümüzde bağlayıcı bir şekilde varlığını sürdürdüğü şekli ifade eder (Sapir, 1963). Her toplumun kendine özgü gelenekleri bulunur ve toplum, bu geleneklere uymalarını bekleyerek kendini oluşturan bireylerden yaptırım gücü sağlar (Sapir, 1963).

Dil ve örgütlenme ilişkisi, iletişim ve kültürel faktörlerle bir araya geldiğinde karmaşık bir şekilde etkileşen önemli bir konsepttir. Dil, insanlar arasındaki iletişimin temel aracıdır ve bir örgütün etkili bir şekilde çalışabilmesi için iletişim kritik bir rol oynar (Meyer ve Rovin, 1977).

Dil, bir örgüt içindeki çalışanlar arasında bilgi, fikirler, talimatlar ve duygusal ifadelerin iletilmesini sağlar. İletişim, bir örgütün hedeflerini, politikalarını ve prosedürlerini paylaşma, çalışanların sorunlarını çözme ve işbirliği yapma sürecini kolaylaştırır. Dil, bir örgütün kültürel kimliğini yansıtan bir araçtır. Örgütler kendi terminolojilerini, jargonlarını ve sembollerini geliştirirler. Bu, bir örgütün üyelerinin kimliklerini tanımalarına ve aidiyet duygularını geliştirmelerine yardımcı olur. Dil, bir örgütün çalışanlarının görevlerini etkili bir şekilde koordine etmelerine ve işbirliği yapmalarına yardımcı olur. Ortak bir dil ve iletişim biçimi, iş süreçlerini daha verimli hale getirir ve hataları azaltır. Dil, bir örgütte karar verme süreçlerinin temelini oluşturur (Habermas, 2001).

Dil, örgüt içindeki çatışmaların çözülmesine yardımcı olur. İletişim eksikliği veya yanlış anlamalar, çatışmalara neden olabilir, ancak açık ve etkili iletişim bu tür sorunların üstesinden gelmeye yardımcı olabilir. Dil, bir örgütün işyeri kültürünün bir parçasıdır. İşyeri kültürü, bir örgütün değerleri, normları ve beklentileri hakkında bilgi verir ve çalışanların davranışlarını şekillendirir. Dil ve örgütlenme arasındaki ilişki, bir örgütün başarısı için kritik bir faktördür. İletişim eksikliği veya kötü iletişim, örgütün etkinliğini olumsuz etkileyebilirken, açık ve etkili iletişim örgütün başarısına katkıda bulunabilir. Bu nedenle, örgütlerin dil ve iletişim stratejilerine dikkat etmeleri önemlidir (Fligstein, 1997).

İnsanın varoluşunun anlamını belirleyen faktör, egemen olan toplum içinde yer alan inanç sistemidir (Sapir, 1921). Topluluğu oluşturan bireyler belirli bir gelenek düzenine tabidir ve bu birlikteliğe "toplum" adı verilir (Sapir, 1921). Sapir'e göre, *"kültür, toplumun eylem ve düşünceleriyle ilişkilendirilen bir kavram iken, dil ise topluma özgü düşünce biçimini ifade eder"* (Sapir, 1921). Dil, kültürün edinilmesi ve geliştirilmesinde önemli bir rol oynar çünkü her dil, kendi toplumunun dünya görüşünü yansıtan özgün kavramsal ilişkiler ağına sahiptir (Sapir, 1933). Her kültürün temeli, o kültürün kendi dilinde ifade ve anlamını bulur (Sapir, 1933). Dil, keşiflerimizde bize hem yardımcı hem de engel olur ve bu süreçlerin ayrıntıları farklı kültürlerin incelikli anlamları içinde gizlidir (Sapir, 1933). Afrika ve Güney Pasifik'teki yerleşim yerlerini inceleyen antropologlar, bu toplumların dünya görüşlerini açıklamaya çalışırken ilk olarak ırk, dil ve kültür olmak üzere üç bölüme ayırarak bu ilişkileri belirlemeye çabalarlar (Sapir, 1921).

İnsan kültürünün öğrencileri için daha temel sorunlarla ilgilenirken, dilbilimsel mekanizmaların ve tarihsel gelişmelerin bilgisi büyük önem taşır. Bu, toplumsal davranışa ilişkin analizlerimizin daha incelikli olması gibi, kültürün anlaşılmasında dilin sembolik bir rehber olarak düşünülebileceği anlamına gelir. Diğer bir deyişle, dilbilim kültürel fenomen araştırmalarında önemli bir yardımcıdır. Birçok kültürel nesne ve düşünce, dilbilimin terminolojisiyle ilişkilendirilmiş olarak yayılmıştır ve kültürel açıdan önemli kavramların dağılımıyla ilgili çalışmalar genellikle beklenmedik şekillerde

buluşlar ve düşüncelerin tarihine ışık tutar. Bu tür verimli araştırmalar, Avrupa ve Asya kültür tarihine ilişkin yapılmıştır ve ilkel kültürlerin yeniden canlandırılmasında büyük yardımcı olmaktadır (Sapir, 1929).

Dilin kullanım alışkanlığıyla düşünme biçimi arasındaki ilişki otomatik ve bilinçsiz bir şekilde gerçekleşir. Dil ve düşünme alışkanlıkları birbirinden ayrılmaz bir şekilde iç içe geçmiştir. Bir toplumun dilini analiz etmek, o toplumun gerçeklik dünyasını anlamak için diğer parametrelerden daha fazla yol gösterecektir. Bir toplumun ve bireylerin gerçeklik algısını oluşturan etkenler, sosyal ve fiziksel olmak üzere iki gruba ayrılabilir. Fiziksel etkenler, bölgenin coğrafi özellikleri, iklim türü ve ekonomik faktörler gibi faktörleri içerir. Diğer yandan, sosyal etkenler, dinî ve millî değerler, politik örgütlenme biçimi ve sanat gibi kültürel unsurların toplumun sosyal hayatını ve bireyin düşünme tarzını şekillendirdiği unsurları içerir. Hem fiziksel hem de sosyal etkenler, dilin kelime dağarcığının içeriğini, imkânlarını ve özelliklerini belirler ve yansıtır (Whorf, 1959).

Tümel anlayışı, zaman kiplerinin kullanımı, tanımlıklar (article) gibi dilbilgisel özellikler ve varlık bağlacı gibi dilbilgisel yapılar, dış dünyaya yönelik bakış açımızı belirli sınırlamalarla şekillendirir ve doğayı belli bir pencereden algılamamıza zorlar. Bu dilbilgisel özellikler, kültür içinde tasarlanan düşüncelerin şekillenmesinde dilin sınırlamalarına bağlıdır.

Dil, kültür ve davranış arasındaki ilişkiler karmaşık bir şekilde örülür. Hangisinin öncelikli olduğu sorusu kesin bir yanıt gerektirmeyen bir sorudur, çünkü dilsel yapılar ve kültürel kurallar birbirlerini etkileyerek birlikte gelişirler. Ancak dilin doğası, gelişimi sınırlayan ve katı yönelimlere sahip olan bir etki yapar. Dil, bir sistem olarak görülebilir ve sadece kuralların bir araya getirildiği bir yapı değildir. Dil, ortak aklı temsil eder ve insanların düşüncelerini, anlamlarını ve kültürel değerlerini iletişim yoluyla paylaşmasını sağlar (Whorf, 1959).

Whorf'a göre, *“farklı dil gramerine sahip olan insanların dünyayı algılamalarındaki farklılıklar gerçek bir ayrılık değil, sadece dilin işleyişinden kaynaklanan bir farklılık olarak kabul edilmelidir. Dilin görecelilik ilkesiyle uyumlu olarak, gerçekliğin her dilde kendine özgü olarak formüle edildiği savunulur.”* Whorf'a göre, *“önemli olan her topluluğun*

kendi yaşam düzenine uygun olarak ihtiyaç duyduğu kavramları ifade edebilecek sözcükleri türetebilmesidir” (Whorf, 1959).

Bu nedenle, bir dilin diğerine göre daha gelişmiş veya geri kalmış olduğunu sözcük sayısı gibi ölçütlerle belirlemek doğru değildir. Sapir de aynı konuya dikkat çeker ve *“Dilbilim öğrencileri bir dili incelerken asla onu sahip olduğu sözlükleri yardımıyla tanımlama yanlısına düşmemelidir.”* şeklinde uyarır. Yani, dilin sadece sözlüklerine dayanarak bir dilin değerlendirilmesi yanlış bir yaklaşımdır (Sapir, 1921).

Başka dillerden tamamen etkilenmemiş bir dilin varlığını tespit etmek oldukça zordur. Coğrafi ve kültürel yakınlık ile kültürel emperyalizm gibi politik etkiler, ilişkili toplumlar arasında etkileşime yol açar ve güçlü olanlar, daha zayıf olanları etkisi altına alır. Kültürel etkileşim genellikle toplumlar arasında gerçekleşir ve daha sonra dil üzerindeki etki ortaya çıkar (Sapir, 1921).

Bu nedenle, bir dilin sözcük dağarcığını inceleyerek, içindeki yabancı kökenli kelimeler aracılığıyla, o dili konuşan toplumun hangi kültürlerle ne tür bir ilişki kurduğu belirlenebilir (Sapir, 1921).

Kültürel etkileşim durumunda bir dil, yabancı etkilere farklı şekillerde tepki verebilir. Sözcük alışverişi sırasında, bir dilin diğer dilin sözcüklerine verdiği yanıt üç farklı şekilde olabilir: reddetme, tercüme etme veya doğrudan kendi söz dağarcığına ekleme. Ancak, yabancı sözcük alımı, dilde bazı değişikliklere neden olabilir. Bu değişiklikler, dilin yapısına uymayan fonetik düzenlemeleri ve dilin kullanımında yozlaşmalara yol açabilir (Sapir, 1921).

Yabancı sözcüklerin dilde kullanımı, dilin doğal yapısına uymadığında, dilde morfolojik değişikliklere neden olabilir. Örneğin, bir sözcüğün dilin gramer kurallarına uymayan bir şekilde kullanılması veya dilin ses yapısına uymayan bir sözcüğün fonetik değişikliklere uğraması gibi durumlar olabilir. Bu durumlar, dilin yapısının bozulmasına veya değişmesine yol açabilir (Sapir, 1921).

Bunun yanı sıra, yabancı sözcük alımı, bireylerin dil kullanım alışkanlıklarında yozlaşmalara neden olabilir. Örneğin, yabancı bir sözcüğün yanlış bir şekilde kullanılması veya yanlış telaffuz edilmesi gibi durumlar

dilin kullanımında hatalara yol açabilir. Bu da dilin doğru ve standart kullanımının bozulmasına sebep olabilir (Sapir, 1921).

Kültürel etkileşimlerde bir dilin yabancı etkilere verdiği tepkiler çeşitli olabilir. Dil, yabancı sözcükleri reddedebilir, tercüme edebilir veya doğrudan kendi söz dağarcığına ekleyebilir. Ancak yabancı sözcük alımı, dilde hem fonetik düzenlemelerle bağdaşmayan morfolojik değişikliklere hem de dil kullanımında yozlaşmalara neden olabilir (Sapir, 1921).

Sapir'e göre, *“günümüz dünyasında küreselleşmenin etkisiyle iletişim süreçlerinin daha kolay ve sağlıklı bir şekilde yürütülmesi için uluslararası bir dilin varlığı kaçınılmazdır”* (Sapir, 1963). Bu dilin, yalın, kurallı, mantıksal, zengin, mümkün olduğunca türetici ve ortalama bir zekâ seviyesindeki herkes tarafından kolaylıkla öğrenilebilecek düzeyde olması gerektiğini belirtmektedir. Ayrıca bu uluslararası dil, diğer ulusal dillerin mantıksal yapısıyla uyumlu olmalı ve tercüme etkinliklerinde bir ölçü olarak kullanılabilmelidir. Bu şekilde, siyasi, bilimsel ve ticari faaliyetler gibi çeşitli alanlarda pratik çözümler sunabileceği düşünülmektedir (Sapir, 1963).

Ancak Whorf, bu hedefin teknik olarak ulaşılabilir olduğunu düşünmemektedir. Whorf, tüm dünyada egemen olacak ve insanlar arasında iletişimi sağlayacak evrensel bir dilin oluşturulmasından uzak durmaktadır. Ona göre, farklı toplumların kullandığı diller arasındaki temel farklılık, sözcükler arasındaki farklılıklar değil, bu sözcüklerin dünyayı nasıl bölümlere ayırdığı ve yansıttığıyla ilgilidir. Dolayısıyla, bir dili akıcı bir şekilde konuşmak ile o dilin altında yatan yapıyı anlamak farklı şeylerdir (Whorf, 1959).

Daha sağlıklı iletişim kurabilmek için yapılması gereken, tüm dünyaya hâkim olacak bir dünya dili tasarlamak değil, mümkün olduğunca farklı dilleri öğrenmektir. Yalnızca farklı dilleri öğrenerek, bir insan kendi dilinin yansıttığı tek boyutlu dünya görüşünden çoklu dünya görüşüne geçebilir. Bu çoklu dünya görüşü sayesinde uluslararası ortak bir anlayış geliştirilebilir ve diğer toplumlarla anlaşma sağlanabilir.

Whorf'a göre, *“farklı dillerin öğrenilmesi, tüm dünyada anlaşmanın ve iletişimin geliştirilmesi için daha uygun bir yol sağlar. Evrensel bir dilin*

oluşturulması yerine, çoklu dünya görüşüne dayalı bir yaklaşım benimsenmelidir” (Başkan, 2003).

Dil felsefesinin bir başka araştırma alanı, “dil-eylemleri”dir. Dil eylem kuramına göre, konuşan bir kimse salt bir şeyi anlatmaz; aynı zamanda bir şey yapar, bir eylemde bulunur. Bu kuramın oluşturucusu, John Searle’göre, bir dilsel bildirimle “bir şeyler söylenir; bir şeyler yapılır ve onunla bir etki yaratılır. “ifade özgürlüğü, çağdaş demokrasinin vazgeçilmez ön koşullarından biridir” (Kula, 2012) tümcesi dilsel bir bildirimdir. Bu tümceyi söyleyen kişi, düşünce açıklama eylemini gerçekleştirir; bu dilsel bildirimle aynı zamanda bir etki de yaratır.

Edebiyatı her yönüyle anlayabilmek, öncelikle dil hakkındaki felsefi birkimi anlamak ve onu dilsel malzemenin yazınsallaştırılması açısından verimlileştirmekle mümkündür. Bu yüzden, başta Wilhelm Jakobson ve Naom Chomsky olmak üzere, dil felsefesini geliştiren filozof, düşünür, yazar ve bilimcilerin yapıtlarını bu kitapta irdelemeye çalıştım.

Dil felsefesi, dilin doğasını, kullanımını, anlamını, iletişimi ve dilin diğer felsefi yönlerini inceleyen felsefe dalıdır. Dil, insanlar arasında iletişim kurmak için kullandığımız karmaşık bir sembol sistemidir ve dil felsefesi, dilin temel yapıları, işleyişi ve özellikleri üzerinde derinlemesine düşünmeyi amaçlar (Uygur, 2008).

Dil felsefesi, bir dizi temel soruyu ele alır ve yanıtlamaya çalışır. Bu sorulardan bazıları şunlardır:

1. Dil nedir? Dilin ne tür bir varlık olduğunu anlamaya çalışır.
2. Dilin doğası nedir? Dilin nasıl işlediğini ve insan zihninde nasıl temsil edildiğini araştırır.
3. Dil nasıl anlam kazanır? Dilin nasıl anlam ifade ettiğini ve anlam kazandığını açıklar.
4. Dilin kullanımı nasıl gerçekleşir? Dilin pratikte nasıl kullanıldığı, dilbilimsel ve sözdizimsel yapıları incelenerek anlaşılır.
5. Dil ve düşünce arasındaki ilişki nedir? Dilin düşünce üzerindeki etkisi ve dilin düşünceyi nasıl şekillendirdiği üzerine düşünür.
6. Dil ve gerçeklik arasındaki ilişki nedir? Dilin gerçeklik hakkındaki anlayışımızı nasıl etkilediğini tartışır.

7. Dilin sınırları nelerdir? Dilin ifade edebileceği veya ifade edemeyeceği konuları inceler.
8. Anlam ve yorumlama nedir? Dilin anlamının nasıl belirlendiği ve nasıl yorumlandığı konusunu ele alır.

Dil felsefesi aynı zamanda dilin mantığı, dilbilimi, pragmatik ve semantik gibi alt disiplinleriyle de ilişkilidir. Dil felsefesi, mantıksal analiz, dilbilimsel analiz, semantik teoriler ve dilin sosyal ve kültürel boyutlarını incelemek için çeşitli yöntemler kullanır.

Bu şekilde, dil felsefesi dilin önemli felsefi sorunlarını ve anlamsal yapılarını anlamamıza yardımcı olan bir disiplindir. Dilin doğası, anlamı ve kullanımı hakkında düşünerek, insanların birbirleriyle nasıl iletişim kurduklarını ve dünyayı nasıl algıladıklarını anlamaya çalışırız (Uygur, 2008).

1.4 Dil Felsefesinin Çerçevesi

Dil felsefesi, dilin doğasını, işleyişini, anlamını ve ilişkilerini inceleyen felsefi bir disiplindir. Dil felsefesi, felsefenin bir dalı olarak 20. yüzyılda gelişmiş ve önemli katkılar sağlamıştır. Çerçevesi, dilin anlamı, dilbilimsel yapıları, dilin işlevleri ve dilin ilişkileri gibi konuları kapsar (Altuğ, 2008).

Dilin Anlamı: Dil felsefesinin en temel konularından biri, dilin anlamının nasıl oluştuğu ve ne olduğudur. Dilin anlamını anlamak için semantik adı verilen bir alt disiplin kullanılır. Semantik, dildeki kelimelerin ve ifadelerin anlamlarını, anlamsal ilişkileri ve anlamın nasıl iletilip yorumlandığını inceler (Soykan, 1981).

Dilbilimsel Yapılar: Dil felsefesi, dilin yapısını ve gramerini de inceleyen bir disiplindir. Dilin cümle yapısı, kelime sıralaması, dilbilgisi kuralları ve anlatım biçimleri gibi konular dilbilimsel yapılara odaklanır. Dilbilimsel yapılar, dilin nasıl işlediği ve nasıl anlam ürettiği konularında felsefi tartışmalara konu olur.

Dilin İşlevleri: Dil felsefesi ayrıca dilin işlevlerini de araştırır. Dilin iletişimdeki rolü, düşünce ifade etme aracı olarak dilin kullanımı, toplumsal ve kültürel işlevleri gibi konular dilin işlevlerine odaklanır. Dil felsefesi, dilin

nasıl anlaşıldığı, nasıl yorumlandığı ve nasıl etkileşim kurduğu gibi konuları da ele alır (Soykan, 1981).

Dilin İlişkileri: Dil felsefesi, dilin diğer disiplinlerle ilişkisini de inceler. Dilin mantıkla, bilimle, zihin felsefesiyle, toplumsal kurumlarla ve kültürel yapılarla ilişkisi üzerine çalışmalar yapar. Dilin düşünce süreçleriyle nasıl ilişkili olduğu, dilin gerçekliği nasıl şekillendirdiği gibi konular da dilin ilişkileri üzerinde durulan konulardır (Soykan, 1981).

Dil felsefesinin çerçevesi geniş ve çok yönlü olmakla birlikte, genel olarak dilin doğası, anlamı, yapısı, işlevleri ve ilişkileri üzerine odaklanır. Dil felsefesi, dilin temel özelliklerini anlamak, dilin nasıl çalıştığını ve nasıl kullanıldığını anlamak, dilin insan deneyimindeki rolünü değerlendirmek ve dilin felsefi sorunları anlamak için önemli bir araştırma alanıdır (Soykan, 1981).

1.5 Dil Felsefesinin Amacı

Dil felsefesi, dilin doğasını, kullanımını ve işlevini inceleyen bir felsefe dalıdır. Temel amacı, dilin özelliklerini, dilbilimsel süreçleri ve dilin düşünceyle ilişkisini anlamaktır. Dil felsefesi, dilin mantıksal yapısı, anlamı, doğruluğu ve iletişimdeki rolü gibi konuları ele alır. Dil felsefesinin amacı, dilin özünü ve dilin anlamının nasıl oluştuğunu anlamaya çalışmaktır. Dilin yapısal özellikleri, semantik (anlam bilimi), pragmatik (dil kullanımı), semiyotik (işaret sistemleri), dilbilim tarihi ve diğer dilbilimsel konular üzerine odaklanır (Soykan, 1981).

Dil felsefesi ayrıca dil ve düşünce arasındaki ilişkiyi inceler. Dilin nasıl düşünceyi şekillendirdiği, düşüncenin dil aracılığıyla nasıl ifade edildiği ve dilin düşünce süreçlerindeki rolü gibi konuları ele alır. Dil felsefesi, dilin doğru ve yanlış kullanımıyla ilgilenir ve dilbilgisi kurallarını, anlatım bozukluklarını ve dilin mantıksal tutarlılığını analiz eder. Bu, dilin doğruluğunu, yanlış anlamaları, belirsizlikleri ve çelişkileri ele alırken dilin doğru kullanımının sınırlarını belirlemeyi amaçlar. Dil felsefesinin amacı dilin doğasını, işlevini ve kullanımını anlamak, dil ve düşünce arasındaki ilişkiyi incelemek ve dilin doğru kullanımını değerlendirmektir. Bu alan, dilin

insan deneyimi ve düşüncesiyle ilgili temel bir konudur ve dilin analizi ve anlaması üzerine derin bir anlayış sağlamayı hedefler (Soykan, 1981).

1.6 Dil/Dilbilim? Felsefesinin Yapısal Alanları

Dil felsefesi, dilin doğasını, işlevini, kullanımını ve anlamını inceleyen felsefi bir disiplindir. Bu alanda, dilin yapısal alanları olarak kabul edilen bazı temel konular bulunmaktadır. İşte dil felsefesinin yapısal alanlarının bazıları:

1. Dil ve sembolizm: Dilin sembolik bir sistem olduğu ve semboller aracılığıyla düşüncelerin ifade edildiği fikrini inceler. Semantik (anlambilim), semiyotik (işaret bilimi) ve pragmatik (dil kullanımı) gibi alt disiplinler bu alana dahildir.
2. Dilbilim ve sentaks: Dilin yapısını ve gramerini inceler. Dilbilim, cümlelerin nasıl oluşturulduğunu, kelime düzenini, dilbilgisel kuralları ve dilin yapısal özelliklerini araştırır.
3. Dil ve gerçeklik: Dilin gerçeklikle ilişkisini ve dilin nasıl anlam ürettiğini inceler. Anlambilimsel gerçeklik, anlambilimsel açıklama ve anlam teorileri gibi konular bu alana aittir.
4. Dil ve bilgi: Dilin bilgi aktarımında ve bilginin ifadesindeki rolünü araştırır. Dilin bilgiyi nasıl temsil ettiği, ifade ettiği ve aktardığı konuları ele alır.
5. Dil ve düşünce: Dil ve düşünce arasındaki ilişkiyi inceleyen alandır. Düşüncelerin dil aracılığıyla nasıl ifade edildiği, dilin düşünce süreçlerini nasıl etkilediği gibi konuları ele alır.
6. Dil ve toplumsal yapı: Dilin toplumsal, kültürel ve politik yapılarla ilişkisini araştırır. Dilin toplumsal sınıflar, kimlikler, güç ilişkileri ve sosyal normlar üzerindeki etkisini inceler.

Bu, dil felsefesinin bazı yapısal alanlarını temsil etmektedir. Ancak dil felsefesi geniş bir disiplin olduğu için bu liste tamamen kapsayıcı değildir. Dil felsefesi, farklı yaklaşımlar ve teoriler tarafından incelenen birçok başka konuyu da içermektedir (Russell, 1964).

1.7 Yapısalcı Dil/Dilbilim? Felsefesi

Yapısalcı dil felsefesi, dilin yapısal özelliklerini inceleyen ve dilin doğasını anlamak için dilin yapısını odak noktası olarak alan bir felsefi yaklaşımdır. Bu yaklaşım, dilin sadece bir iletişim aracı olmanın ötesinde, düşünce süreçlerini etkileyen ve dünyayı anlamamızı şekillendiren bir araç olduğunu savunur.

Yapısalcı Dil Felsefesi, genellikle Ferdinand de Saussure'un çalışmalarına dayanır. Saussure, dilin iki temel bileşeninden bahseder: dilin ses yapısı (seslerin düzenlenmesi) ve dilin anlam yapısı (kelimelerin anlamları ve dilbilgisel ilişkiler). Dilbilimci Noam Chomsky'nin de etkisiyle, bu yaklaşım daha sonra dilin içsel yapısını ve evrensel dilbilgisel ilkeleri araştıran bir alan olan dilbilimsel yapılandırmacılığa dönüşmüştür (Ferre, 1999).

Yapısalcı dil felsefesi, dilin sembolik bir sistem olduğunu ve sembollerin ilişkilerinin dilin anlamını ve işleyişini belirlediğini öne sürer. Dil, sembollerin belirli bir yapıda bir araya gelmesiyle oluşur ve bu yapı, sembollerin kullanımı ve ilişkileri yoluyla anlam kazanır. Bu anlam, dilin kullanıcıları arasında ortak bir anlaşma veya dilbilgisel kurallar tarafından belirlenen bir düzen tarafından sağlanır.

Yapısalcı dil felsefesi, dilin düşüncelerimizi ve algılarımızı nasıl etkilediği konusunda derinlemesine bir anlayış sağlamayı hedefler. Dil, dünyayı nasıl algıladığımızı ve düşündüğümüzü biçimlendirirken, aynı zamanda toplumun, kültürün ve sosyal ilişkilerin yapı taşıdır. Dil, belirli bir dil topluluğunun üyeleri arasında ortak bir anlam oluşturarak sosyal bir bağ oluşturur.

Yapısalcı dil felsefesi, dilin yapısını analiz ederek, dilin kurallarını ve yapılarını ortaya koymayı ve dilin işleyişini anlamayı amaçlar. Bu yaklaşım, dilbilim, sosyoloji, antropoloji ve felsefe gibi disiplinlerde etkili olmuştur ve dilin doğası hakkında derinlemesine bir kavrayış sağlamıştır (Ferre, 1999).

1.8 Dilin Doğası ve Dil Felsefesinde Dilsel Sorunlar

Dil felsefesi, insanların iletişim kurma, düşünme, anlama ve dünyayı anlamlandırma süreçlerinde önemli bir rol oynar. Dil, insanların düşünceyi

ifade etmek ve anlamak için kullandığı karmaşık bir sembolik sistemdir. Dil felsefesi, dilin doğasını, işleyişini, anlamını ve kullanımını inceleyen bir felsefe dalıdır (Korzijsky, 2000).

Dil felsefesinin temel sorunlarından biri, dilin doğasıdır. Dil nedir? Dil, sembollerin (kelimelerin) belli bir yapıya ve anlam taşıyan semantik özelliklere sahip bir sistemdir. Ancak, dilin tam olarak nasıl tanımlanması gerektiği konusunda farklı görüşler vardır. Dilin doğasıyla ilgili önemli iki yaklaşım, yapısalizm ve semantizm'dir (Soykan, 1995).

Yapısalizm, dilin yapısal özelliklerine odaklanır ve dilin temel özelliklerini vurgular. Yapısalistler, dilin yapısal bir özellikler bütünü olduğunu savunur ve dilin anlamıyla ilgilenmezler. Bu yaklaşım, Ferdinand de Saussure'un "dil yapısal doğası" teorisini temel alır (Soykan, 1995).

Semantizm ise dilin anlamını vurgular. Dilin asıl işlevinin anlam ile ilgili olduğunu savunur ve semantik özelliklerin dilin temel özelliği olduğunu söyler. Bu görüş, özellikle Willard Van Orman Quine ve Donald Davidson gibi filozoflar tarafından savunulmuştur. Dil felsefesinin bir diğer önemli konusu, dilin zihinle nasıl ilişkili olduğudur. Bu konu, özellikle zihin dillcileri ve davranışçılar arasındaki tartışmalarla ilgilidir. Zihin dillcileri, dilin zihinle sıkı bir ilişkisi olduğunu savunurken, davranışçılar dilin sadece dışsal gözlemlenebilir davranışlarla ilişkili olduğunu savunurlar (Soykan, 1995).

Noam Chomsky, zihin dillcilerinin öncü isimlerinden biridir ve dilin zihinle sıkı bir ilişkisi olduğunu savunur. Chomsky, dilin doğal bir yetenek olduğunu ve her insanın doğuştan dil kurallarını anladığını iddia eder. Bu görüş, dilin evrensel yapısını ve dil edinimi sürecini açıklamak için kullanılır. Davranışçılar, dilin sadece gözlemlenebilir davranışlarla ilişkili olduğunu savunur. B.F. Skinner gibi filozoflar, dilin öğrenilmiş bir davranış olduğunu ve dil ediniminin dışsal uyaranlarla açıklanabileceğini savunurlar (Yaguello, 2006).

Dil felsefesinde önemli bir diğer konu, dilin anlamıdır. Dilin nasıl anlam taşıdığı ve insanların nasıl anlam ürettikleri uzun süredir tartışılan bir konudur. Anlamın doğası, sözcüklerin anlamı, önermelerin doğruluğu ve

anlamın nesnelliği gibi konular dil felsefesinin merkezinde yer alır (Yaguello, 2006).

Özellikle Wittgenstein'in "Tractatus Logico-Philosophicus" adlı eseri, dilin mantıksal bir yapıya sahip olduğunu ve anlamın dilsel yapı içinde bulunduğunu savunur. Wittgenstein'a göre, *“dilin sınırları, dünyanın sınırlarıdır ve dil, dünyanın nasıl algılandığını belirler”* (Wittgenstein, 1963).

Ancak Wittgenstein'in sonraki dönem eserleri, dilin oyunları ve dilin kullanımı üzerine odaklanır. Bu dönemde, dilin anlamının kullanım bağlamına bağlı olduğu ve dilsel kuralların toplumsal bir sözleşme olduğu vurgulanır. Bu görüş, dilin esnek ve çok katmanlı bir yapıya sahip olduğunu savunur (Wittgenstein, 1963).

Dilin doğası, dil ve zihin ilişkisi, dilin anlamı gibi konular, dil felsefesinin merkezinde yer alır ve bu alan, dilin insan hayatındaki karmaşıklığını ve önemini anlamak için önemli bir araç sunar. Dil felsefesi, her zaman güncel ve heyecan verici bir alan olmuş ve insanların düşünce dünyasını şekillendirmeye devam etmektedir (Wittgenstein, 1963).

2. BÖLÜM

HEGEL'İN DİL ANLAYIŞI

2.1. Hegel'in Felsefe Anlayışı

Georg Wilhelm Friedrich Hegel, 27 Ağustos 1770'te, bugün Almanya sınırları içinde yer alan Württemberg eyaletinin başkenti Stuttgart'ta doğdu. Ailesi, Württemberg Dükalığı sarayında bir memurun çocuğuydu ve Hegel'in yaşamı normal bir çocukluk ve aile yaşantısı içerisinde geçti. Öğretmen veya Lutheran papazları olan diğer akrabaları, Hegel'in hayatına olağanüstü bir etki katmadı. Başarılı bir çocukluk ve lise eğitiminin ardından 1788'de Tübingen Üniversitesi'nde öğrenimine başladı. Hegel, bu dönemde kendini tanıma ve anlama yolculuğunda, yaşadığı dönemin olağandışılığına odaklanarak bir amaca sahip oldu. Üniversitede teoloji eğitimi alırken aynı zamanda matematik, fizik ve doğa bilimleriyle de ilgilendi. Üniversite yıllarında Kant'ın eserlerini okumaya başlamış olup Schelling ve Hölderlin ile dostluk kurmuştu. Ayrıca, Hegel'in 19 yaşında tanıklık ettiği ve uzun yıllar etkisini sürdüren Fransız Devrimi, dönemi üzerinde derin bir etki bıraktı (Peter, 2003).

Hegel, yaşadığı dönemde siyasal, kültürel ve felsefi açıdan olağanüstü bir süreç içinde bulunmuş ve bu dönem Fransız Devrimi'nin etkisi altında geçmiştir. Avrupa'da başlayan siyasal değişimler, Hegel'in sadece kişisel yaşamını değil, felsefi gelişimini de derinden etkilemiştir. *Alman İdealizmi* dönemi içinde bulunan Hegel, Kant, Fichte, Schelling, Goethe gibi Alman felsefesinin önde gelen düşünürleriyle aynı çağda yaşamıştır. Hegel, önceki filozofları eleştirerek ve onları aşarak kendisinden sonraki nesillere de etki ederek bir sistem oluşturmayı başarmıştır. Tübingen'de Fransız Devrimi için bir özgürlük ağacı dikmiş olan Hegel, Schelling ve Hölderlin ile birlikte bu devrimin etkilerini derinden hissetmiştir.

Hölderlin ile olan yakın ilişkisi, Hegel'in felsefi düşüncesini derinden etkilemiş ve ilk incelemelerini yazmaya başlamıştır. 1793 yılında teoloji diplomasını alarak öğretmenlik yapmış ve Kant'ın eserlerini okumaya başlamıştır, bu da onun akılcı düşünce anlayışına yönelmesine neden

olmuştur. İsa'nın Hayatı adlı araştırmasında da akılcı bir perspektifle ele almıştır, bu eser o dönemdeki ilk önemli yapıtı olarak kabul edilir (Tokatlı, 2011).

Hegel, Kant ve Rousseau'nun eserlerini okumaya başladı ve bu yazılardan oldukça etkilendi, Rousseau hakkında coşkulu sözler etti. Teoloji diplomasını aldıktan sonra eğitimini Stuttgart'ta tamamladı. Ailesi gibi rahip olma teklifi alsa da bunu reddederek çalışmalarına devam etti. Schelling'in de katkısıyla 1793'ten 1796'ya kadar önce Bern'e ve ardından Frankfurt'a giderek öğretmenlik görevini üstlendi. Bu dönemde geniş bir gelişim gösterdi ve düşüncelerini daha sağlam bir temele oturtmaya başladı. Öğretmenlik yılları, teolojiden uzaklaşıp devlet politikası ve siyaset felsefesiyle ilgilendiği dönemlerdir. Felsefesinin temelini, insanı sürekli değişen ve diyalektik akış içinde bir özne olarak konumlandırdı ve bu yaklaşımıyla felsefesi ve kendisi hakkında konuşulmaya başlandı (Bozkurt, 2011).

1801'de atandığı Jena Üniversitesi, Hegel'in felsefi sistemini oluşturma sürecinde önemli bir aşamaydı. Bu dönemde Schelling'in felsefesini Fichte'e karşı savundu ve kendisinden önce gelen düşünürleri eleştirerek kendi düşünce sistemini oluşturma çabasına girişti. Hegel, çağdaşı düşünürlerin bazı fikirlerini savunup bazılarını eleştirerek kendi felsefi yapılanmasını oluşturmaya amaçladı. Ancak bu yetinmeyip *Tinin Görüngübilimi* adlı eseriyle kendi felsefesini oluşturma yolunda adım attı. Bu kitap, hem yakın arkadaşı olan Schelling'den hem de romantik düşünürlerden ayrılarak kendi yolunu çizdi. Kendi felsefi temellerini oluştururken önceki düşünürlerle bazı fikir ayrılıkları yaşayan Hegel, aynı zamanda kendi felsefesini şekillendirecek düşünceleri de içselleştirdi (Aksu, 2006).

Fichte ve Schelling'in düşünceleri, Hegel'in felsefi yapılanmasında önemli bir role sahipti. Kant'tan başlayan ve Fichte ile Schelling ile şekillenen yapı, Hegel'in felsefesinin temelini oluşturdu. Ancak 1801'de işgal sonrası *Tinin Görüngübilimi* adlı eserini yayımladıktan ve Jena'daki gazete yönetmenliği görevi sona erdikten sonra öğretim hayatına 1808'de döndü. Bu süreçte "Mantık Bilimi" adlı büyük eserini kaleme almıştı (Bozkurt, 2011).

1816'da Heidelberg Üniversitesi'ne atanan Hegel, burada *Felsefi Bilimler Ansiklopedisini* yayımladı ve bir sonraki yıl Berlin Üniversitesi'ne atandı.

Burada görev yapacağı Berlin Üniversitesi'ne geçiş yaptı ve *Hukuk Felsefesinin İlkelerini* yayınladı. Kendi eserlerine yeni katkılarda bulunmaya başladı, ancak *Tarih Felsefesi Üzerine Dersler* adlı kitap ölümünden sonra yayınlandı. Önceki düşünürleri eleştirerek kendi sistemini kurmaya çalışan düşünürler, dönemlerinde sistemlerini ve savundukları düşünceleri istedikleri düzeye taşıyamamışlardır. Ancak bu düşünceler, sonradan değerinin anlaşıldığı ve yıllar boyunca geçerliliğini koruduğu sistemler olarak kabul edilmiştir. Ancak bu geçerlilik Hegel için aynı şekilde geçerli olmamıştır. Berlin Üniversitesi'nde göreve başladıktan sonra, Batı'da eşine pek rastlanmayan bir üne ve prestije kavuştu (Orman, 2007).

Halle Üniversitesi'nde, Hegel kendi sistemini tamamen benimseyerek her öğretim alanına uygulamaya başlamıştı. Berlin'e öğrencilerin akın ettiği dönemde, Hegel'in dersleri hem ilgi çekici hem de ağır ilerlemekteydi. Schopenhauer, Hegel'e karşı çıkmasına rağmen Berlin Üniversitesi'nde derslerini Hegel ile aynı saatte vermiş, ancak dersleri pek talep görmemişti. Prusya kralı Hegel'in ölümünden sonra Schelling'i Berlin Üniversitesi'ne çağırılmış ancak beklediği etkiyi elde edememişti. Hegel'in öğrencilerinden biri, Hegel'in derslerinin derinliği, yoğunluğu ve ciddiyetinin etkileyici gücünü ve özgür düşüncelerin yarattığı büyümlü ortamı vurgulayarak Hegel'in önemini anlatmıştı. 1829'da felsefi düşünceleri doruk noktasına ulaşan Hegel, akademik olarak “*profesörlerin profesörü*” unvanını almış ve Berlin Üniversitesi'nde Rektör olmuştu. Kolera salgınında hayatını kaybeden Hegel, kısa bir hastalık sürecinin ardından ani bir şekilde 14 Kasım 1831'de ölmüştü (Bozkurt, 2011).

Hegel, felsefesinde doğayı, insanın varoluşunu ve evreni bir arada işleyerek klasik Alman idealizminin son halini oluşturmuştur. Sistematik düşüncesi sayesinde geniş bir değerlendirme yapabilmiş, bu da onu sıradan bir filozof olmaktan çıkarmıştır. Felsefesi zor anlaşılan bir yapıya sahip olmasına rağmen Hegel, dönemi boyunca sistemli çalışması ve eklediği değerlerle önemli bir konum elde etmiş, düşünceleri temel alınmıştır. Temelini attığı diyalektik yöntem felsefesinin özünü oluşturmuş, eklediği değerlerle çağdaş diyalektiğin temel taşlarından biri olmuştur (Hilav, 1995).

Hegel, kendi felsefesini dini bir temel üzerine inşa ederek çağdaşı filozofları eleştirmiş ve sistematik felsefesini ortaya koymuştur. Başlangıçta *Tinin Görüngübilimi* ile adım atan Hegel, *Mantık Bilimi*, *Felsefi Bilimler Ansiklopedisi* ve *Hukuk Felsefesinin Prensipleri* gibi eserleriyle bu ilerleyişi sürdürmüştür. Yaşamının sonlarına doğru verdiği derslerden derlenen notlar ise *Din Felsefesi Üzerine Dersler*, *Estetik Güzel Sanatlar Üzerine Dersler* ve *Felsefe Tarihi Üzerine Dersler* adlı eserlerde son felsefi kaynaklarını oluşturmuştur (Gökberk, 2003).

Tinin Görüngübilimi adlı eserinde, Hegel insan bilincini en alt bilgi formundan mutlak bilgiye nasıl ulaştığını, tinin farklı boyutlarını- Öznel Tin, Nesnel Tin ve Mutlak Tin - açıklar (Hegel, 1986). "Hukuk Felsefesinin Prensipleri"nde ise öznel, nesnel ve mutlak tin kavramları üzerine odaklanarak ahlak, etik ve hukuku inceler. Hegel, nesnel tin içinde özgürlük kavramını ele alır ve hukuku, toplumun sınıfları arasındaki biçimsel kurallar olarak tanımlar (Hegel, 1991).

Tarih Felsefesi'nde devlet kavramını ele alırken Kant'ın birleşmiş uluslar anlayışına karşı çıkmış ve ulusçuluğu eleştirmiştir. Hegel, savaş ve ordunun gücünü övmüş ancak bu duruşu Nazizm ve diğer savaş ideolojileri tarafından eleştirilmiştir (Hilav, 1995).

Estetik Güzel Sanat Üzerine Dersler adlı eserinde sanatla ilgili problemleri ele almış ve kendi bakış açısıyla geniş bir perspektif sunmuştur. Öğrencilerinin notlarından oluşan bu eser, sanat üzerine derinlemesine bir çalışma sunar (Hegel, 2014).

Hegel'in felsefesi arasında bağlantılar bulunur. Bir eserinde felsefeyi nesnelerin bütünü olarak ele alırken diğerinde ise felsefeyi var olunan dönemi düşünce ile kavramak olarak açıklar. Ona göre, "*felsefenin amacı felsefeyi bilim statüsüne ulaştırmak ve varlığı anlamaktır. Bu amaca ulaşabilmek için felsefeye konu olarak varlığı seçer ve felsefenin görevini var olanı kavramak olarak tanımlar.*" Hegel, felsefeyi varlık üzerine kurulu ontoloji olarak açıklar ve felsefenin amacını var olanı kavramak olarak tarif eder. Bu çerçevede, farklı varlıkların temelindeki kavramları "tin", "akıl" veya "ide" olarak açıklar (Yalvaç, 2008).

Sonuç olarak, felsefenin amacı varlığın temelini düşüncelerle ortaya koymak ve bu varlık alanları arasındaki bağı açıklamaktır. Hegel'in sistematigi, evren, doğa ve insan kavramlarını bir araya getirerek felsefesinde diyalektik bir süreç oluşturur. Bu nedenle Hegel'in felsefesi, birbirini tamamlayan bölümlerden oluşur ve felsefi sisteminin "*dairelerden oluşan daire*" yapılarını oluşturur (Akarsu, 1994).

2.1.1. Hegel'in Dil Felsefesinde Gösterge ve Dil

Hegel'in dil felsefesi, Alman idealizmi ve felsefi sistemleri içinde önemli bir yer tutar. Dil, Hegel'in felsefesinde sadece bir iletişim aracı olarak değil, aynı zamanda düşüncenin ve insan bilincinin gelişiminde önemli bir rol oynayan bir araç olarak ele alınır. Hegel'in dil felsefesi, onun evrensel bilinci ve tarihsel gelişimi anlama çabasının bir parçasıdır.

Hegel, dilin soyut sembollerden daha fazlası olduğunu savunur. Ona göre dil, düşüncenin ve bilincin somutlaşmış bir ifadesidir. Bu nedenle, Hegel, dilin felsefesini yaparken gösterge kavramını ele alır. İşte Hegel'in dil felsefesinde gösterge ve dil ilişkisi hakkında bazı temel noktalar:

Hegel'e göre, "*dil ve düşünce birbirinden ayrılamaz. Dil, düşüncenin dışavurumu ve ifadesidir. Düşünce, soyut bir kavramdan ziyade, dil aracılığıyla somutlaşır ve başkalarına iletilir.*" Bu nedenle, Hegel'e göre dil, düşünceyi ifade etmek için vazgeçilmez bir araçtır (Hegel, 2014).

Hegel, dildeki kelimelerin ve göstergelerin anlamlarının toplumsal ve tarihsel bağlama göre değiştiğini savunur. Dil, toplumsal ve tarihsel süreçlerin bir ürünüdür ve bu süreçler içinde anlamlar şekillenir. Göstergeler, bireysel isteğin ötesinde, toplumsal bir anlaşma tarafından belirlenen anlamlarla yüklenir.

Hegel, dilin diyalektik bir süreç içinde geliştiğini öne sürer. Dil, tez, antitez ve sentez gibi karşıtlıkların etkileşimi sonucunda evrilen bir yapıya sahiptir. Bu diyalektik süreç, dilin evrensel bilincin gelişimine katkıda bulunduğunu gösterir. Hegel'e göre dil, toplumun temel bir bileşeni olarak görülür. Dil, insanların bir araya gelip iletişim kurmasını sağlar ve toplumsal ilişkilerin temelini oluşturur. Dolayısıyla, dilin toplumsal boyutu Hegel'in dil felsefesinde önemli bir rol oynar.

Hegel'in dil felsefesi, dilin düşünce ve toplumla olan ilişkisini anlamak için derinlemesine bir çözümleme sunar. Dilin, insan bilincinin gelişimine ve toplumsal yapıların oluşumuna nasıl katkıda bulunduğunu anlamak, Hegel'in felsefesinin önemli bir yönünü oluşturur. Bu, onun evrensel bilinci ve tarihsel gelişimi anlama çabasının bir parçasıdır (Hegel, 2014).

2.1.2. İstenç

İnsanın tözsel nitelikleri arasında yer alan dil, tümüyle oluşturdur; oluşturulardan kurulmuş bir dizgedir. Sözcük, söz, kavram gibi sesel-tinsel dışa-vuurlar, tarihsel-toplumsal koşullar altında üzerinde görüş birliğine varılan kurgılar/oluşturulardır.

Dilsel oluşturuları ya da kurguları, toplumsallaştıran ve kalıcılaştıran etmen, uzlaşma ya da uzlaşımıdır. Dilsel uzlaşım da bir başına toplumsallık niteliği kazanmış keyfiliktir; toplumsal istençtir, toplumsal istencin dilsel alanda gerçekleşmiş biçimidir (Heidemann, 2008).

Dilsel oluşturu dizgesi, insanın toplumsallığı ve tarihselliğinin hem nedeni hem de türevidir. Dilsel oluşturular, tekil öznenin duysal tasavvurlarının ve imgelem gücünün türevlerinin, uzlaşım yoluyla toplumsallaşmış şeklidir.

Çağdaş dilbiliminin kurucusu olarak kabul edilen Ferdinand de Saussure'un dizgeleştirmeye çalıştığı “göstergenin nedensizliği” ya da “göstergenin keyifliği” kavramını felsefi açıdan açıklamak yazın-kuramsal bazı konuların belirginleşmesine katkıda bulunabilir (Heidemann, 2008).

2.1.3. Dilsel Töz

Hegel'in dil felsefesinde “dilsel töz” terimi, onun dil ve düşünce arasındaki ilişkiyi açıklarken kullandığı bir kavramdır. Bu kavram, Hegel'in dilin düşüncenin somut ifadesi ve taşıyıcısı olduğu görüşünü özetler. Hegel'e göre, insanlar düşüncelerini ifade etmek için dili kullanır ve dil, düşüncenin soyut ve içsel yapısını somut bir biçimde dışa vurur. Dilsel töz, dilin içerdiği anlam ve değerlerin, insanların düşünce ve iletişim süreçlerine damgasını vuran bir öz olduğunu ifade eder. Yani, dil sadece kelimelerin ve cümlelerin

ötesinde bir anlam taşır, bu anlamın bir “tözü” vardır ve bu töz, düşünce ve iletişimin temelini oluşturur (Forster, 2013).

Hegel'e göre, *“dilsel töz, düşünceyi ifade etmenin yanı sıra toplumsal ilişkileri ve kültürel değerleri de yansıtır. Dil, toplumsal bir ürün olarak kabul edilir ve toplumsal yaşamın bir yansımasıdır. Dolayısıyla, dilin içerdği değerler ve anlamlar, belirli bir toplumun düşünsel ve kültürel özelliklerini yansıtır ”* (Forster, 2013).

Hegel'in dil felsefesi, dilin düşünce ve toplumsal yaşam üzerindeki etkisini anlamaya yönelik önemli bir katkı sunar ve dilin insanın düşünsel yaşamında ve toplumsal ilişkilerinde oynadığı rolü vurgular. Hegel'in dil felsefesinde dilsel töz, onun idealizminin temel unsurlarından biridir ve düşünce ile dil arasındaki ilişkiyi ele almaktadır. Hegel, insanın düşünceyi ifade etmek ve anlamak için dili kullandığını ve dilin düşüncenin taşıyıcısı olduğunu savunur (Forster, 2013).

Hegel'e göre, *“dil düşüncenin somutlaştığı bir araçtır ve düşünce ile dil arasındaki ilişki karşılıklıdır. Dil, soyut düşüncenin somut bir biçimde ifade edilmesine imkan sağlar. Dilsel ifadeler, soyut düşünceleri somut ve anlaşılabilir hale getirir. Bu nedenle Hegel'e göre, düşünce ve dil birbirini tamamlar ”* (Hegel, 2013).

Ayrıca Hegel, dilin toplumsal bir ürün olduğunu ve toplumsal yaşamın bir yansıması olduğunu da vurgular. Dil, insanların bir araya gelerek iletişim kurduğu bir araçtır ve toplumsal ilişkilerin ve kültürel değerlerin bir ifadesidir. Hegel'in dil felsefesi, düşüncenin ve toplumsal yaşamın önemli bir bileşeni olarak dili ele alır. Dil, düşüncenin ifadesi ve toplumsal ilişkilerin kurulması için vazgeçilmez bir araç olarak kabul edilir ve Hegel'in idealizminin temel taşlarından biridir (Hegel, 2013).

Herhangi bir şeye ilişkin bir anlam oluşturmak, o şeyi dilselleştirmek, bir başka deyişle, o şeyi sözcük ya da kavram ile karşılamak, diyesi, adlandırarak diğer şeylerden ayırmak ve ortak dile sokmak demektir. Metni anlama ve çözümleme sürecinde anlam oluşturma, söz konusu yazınsal metin üzerinden bir yazarın biçiminin özgünlüğünü ortaya sürecidir. Bu nedenle, yazınsal ürünlerde anlam oluşturma, aynı zamanda yazınsallığı oluşturmaktır (Heidemann, 2008).

Dili salt kullanmakla, konuşmacının ya da yazarın isteği tükenmez. İnsanda türsel ve içsel bir özellik olarak bulunan istek/arzu, dil denen malzemeyi, kendi özgürlüğü içerisinde var etmeye yönelimlidir; çünkü arzunun dili kullanma itkisi, dilin özerkliğini ve özgürlüğünü kaldırarak korumaya ve dilin “kullanılmak ve darmadağın edilmek/ yok edilmek” için var olduğunu göstermeye zorlanır (Forster, 2013).

Hegel’in “dili darmadağın etmek” dediği şey, yazınsal üretimin temel malzemesi ve dolayımı olan dilin kullanımı açısından belirleyici önemdedir. Dili darmadağın etmek ya da yok etmek, dili biçimlendirerek, onu bir başka düzlemde yeniden üretmek ve bu yeniden üretilen dilde, yazınsal anlatımla, dilsel biçimde kendisini yeniden bulgulamak ya da tanımak demektir. Bu durum, Hegel’in deyişiyle, yazınsal yaratımla insanın kendisini ikileştirmesi, çoğaltması demektir (Clark, 1960).

Ayrıca, dili darmadağın etmek ya da yok etmek, dilin içinde özgürce dolaşmak, sözcükleri keyfi olarak seçmek, sıralamak, müzikalite yaratabilecek bir biçimde düzenlemek, öznel dil beğenisi doğrultusunda ona sanatsallık niteliği kazandırmak demektir. Yazınsal yaratımın malzemesi ve dolayım dil olduğundan, dili yoğurmadan, hatta bir heykeltıraşın malzemelerinden biri mermer üzerinde yaptığı gibi, dil üzerinde “şiddet uygulamadan “, özgün yazınsal ürün üretilemez (Harris, 2013).

Hegel’in “sanatın malzemesi üzerinde şiddet uygulama “, bir başka söyleyişle, sanatçının malzemeyi öznel beğenisi doğrultusunda özgürce biçimlendirme eylemi, öncelikle Roman Jakobson, Boris Eichenbaum, Victor Jirmunski gibi Rus biçimcilere, daha sonra da başta Michel Foucault ve Jacques Derrida olmak üzere, Fransız yapı-bozumculara esin kaynağı olmuştur. Ayrıca, söz konusu belirleme, sanatsal yaratım sürecinin zorunlu ön-koşulu olarak sanat kuramına yerleşmiştir (Hegel, 2013).

Dolayısıyla, kimi yazın eleştirmenlerinin bile zaman zaman yaptığı gibi, bir yazarın yapıtlarında somutlaşan dil kullanım tarzı ya da dilsel biçimselleştirir. Hegel’in “dil üzerinden şiddet uygulamak” dediği şey budur. Dolayısıyla, her yazar, yazınsal yaratım sürecinde kendi gücü ve yeterliliği ölçüsünde dil üzerinde şiddet uygular. Böylece dile özgünlük ve sanatsallık kazandırır; dilin gelişimine katkıda bulunur. Bazı büyük yazarların dil

kullanımı ve dil beğenisine ilişkin sözlük yapılması bu yüzdendir (Hegel, 1977).

İnsan, Hegel'in belirlemesiyle, "sanat yapıtını kendisi içinde var eder; sanat yapıtıyla arzusuz biçimde tinin sadece kuramsal yönü olan bir nesne olarak ilişkilendirir." Bu nedenle, sanat yapıtı "duyusal bir var-oluşa sahip olmasına karşın", düşünsel ilgileri gidermek ve bütün arzuları dışlamak açısından "duyusal-somut bir var-oluş aşamasında kalmaz." (Hegel, 1977).

Hegel yukarıdaki önermeleriyle, belli ölçülerde Kant'ın sanat bağlamında geliştirdiği "ilgisiz ilgi" ya da "amaçsız amaçlılık" söylemine yaklaşır. İlgisiz ilgi, ilgi duyulan şeyden herhangi bir yarar beklememek, o şeyi siyasal-düşünsel olarak biçimlendirmeyi amaçlamamak demektir (Hegel, 2013).

Hegel'e göre, arzunun edimsel ilgisi ile sanat ilgisinin yön şudur: "*Sanat ilgisi, nesnesini kendisi için özgür olarak var eder.*" Arzu ise, onu "kendi yararı için yok edici bir biçimde" kullanır. "*Sanat yaptındaki duyusal öge kendisi için özgürce var olmak zorundadır; ancak bu duyusal öge sadece yüzey olarak, duyusalın görünüşü olarak*" görünebilir (Hegel, 2013).

2.1.4. Düşünsel Töz

"Düşünsel töz" terimi, felsefe ve psikoloji gibi alanlarda kullanılan bir terimdir. Bu terimin anlamı, bir kişinin düşünce, bilinç ve zihinsel süreçlerin temelinde bulunan soyut, temel ve düşünülen şeylerin özü veya kaynağıdır. Düşünsel töz kavramı, düşüncelerin, fikirlerin, bilincin ve zihinsel deneyimlerin nasıl oluştuğunu anlamaya çalışan felsefi ve psikolojik teorilerde önemli bir rol oynamıştır. Farklı düşünce okulları ve filozoflar, düşünsel tözün ne olduğu ve nasıl işlediği konusunda farklı görüşlere sahip olmuşlardır. Örneğin, bazı filozoflar düşünsel tözü "zihin" olarak tanımlar ve zihni fiziksel beyinden ayrı bir varlık olarak görürler. Diğerleri ise zihni fiziksel süreçlerin bir ürünü olarak kabul ederler ve düşünsel tözü daha biyolojik bir temelde açıklarlar. Düşünsel tözün doğası ve işleyişi üzerine yapılan çalışmalar, hala devam etmektedir ve bu konudaki teoriler ve görüşler zaman içinde evrilebilir (Pinkard, 1994).

Hegel'in dil felsefesinde düşünsel töz (geist), onun felsefi sistemlerinin merkezi kavramlarından biridir. Hegel, Alman idealizminin önemli

temsilcilerinden biri olarak, dilin düşünce ve gerçeklik arasındaki ilişkileri anlamak için önemli bir araç olduğunu savunmuştur. Dil, düşünceyi ifade etmek ve iletmek için kullanılan bir araç olmanın ötesinde, Hegel'e göre düşünsel tözün kendisini ifade ettiği bir araçtır.

Hegel'e göre düşünsel töz (geist), *“bir toplumun, kültürün ve tarihin ürünü olan bir kolektif bilinçtir. Bu kavram, bireysel düşüncenin ötesinde, bir toplumun tarihsel deneyiminin ve gelişiminin bir yansımasıdır. Dil, düşünsel tözün bu kolektif bilincini ifade etmek için kullanılan araçtır. Hegel, dilin sadece düşünceyi ifade etmekle kalmadığını, aynı zamanda düşünceyi şekillendiren ve oluşturan bir unsurlar dizisi olduğunu düşünmüştür”* (Kain, 2005).

Dil felsefesinde Hegel, dilin anlamını, sembolizmi ve semiyolojik boyutunu incelemiş ve onun düşünce süreçlerini nasıl etkilediğini açıklamaya çalışmıştır. Ona göre, dil, insanların düşünsel süreçlerini şekillendiren ve toplumsal bir bağlam içinde anlam kazanan bir yapıdır. Dil aracılığıyla insanlar düşüncelerini ifade ederler ve bu ifade, toplumun kolektif düşünsel tözünün bir yansımasıdır (Hegel, 1977).

Hegel'in dil felsefesi, dilin düşünsel süreçlerle nasıl etkileşimde bulunduğunu ve toplumsal bilincin nasıl oluştuğunu anlamaya yönelik önemli bir katkı sunar. Ona göre, dil sadece düşüncenin ifadesi değil, aynı zamanda düşünceyi şekillendiren bir güçtür ve toplumun tarihsel gelişiminin bir yansımasıdır. Bu nedenle, Hegel'in dil felsefesi, dilin felsefi düşünce ve toplumsal gelişim üzerindeki etkilerini anlamak için önemli bir kaynaktır (Hegel, 1977).

Herhangi bir içeriğin veya öykünün anlatılaştırma yoluyla/dolayısıyla somutlaştırılmaya; bir başka anlatımla, yazınsal ürüne dönüşmeye yatkınlığı ya da elverişliliği, yazınsal üretiminin gerçekleşmesi için tek yeterli ön-koşul değildir. Buna ek olarak içeriğin anlatılaştırmaya yatkınlığını yaratıcı olarak kullanma yeteneğine sahip bir yazınsal özne gereklidir. Bu yönüyle içerik, öznel; *“karşısında somut olanın durduğu içsel bir şeydir.”* Söz konusu olan, bu *“özneli nesnelleştirmektir”* (Hegel, 2013).

Sanatsal yaratımın doğmasına yol açan “düşünsel ilgi ve amaç”, ilkin salt öznel, içsel olarak bulunanı anlatılaştırarak, “somutlaştırmaya ve

somutlaşınca da doyum bulmaya yöneliktir.” nedeni buradan kaynaklanır. (Kain, 2005).

Yazınsal açıdan ideden kaynaklanan bir duyumsama ya da imgelem, anlatım yoluyla dışsala dönüşür; Hegel’in deyişiyle, dışsaldaki kendisini gerçekleştirir. Böylece, öznel olan tözsel öz-yapısının bir olarak etkinlik alanını genişletir. Sanatsal yaratımın belirleyici ön-koşulu olan özgürlük, Hegel’in nitelemesiyle, “öznelin kendi içinde uğraşması gereken en yüksek içeriktir”; çünkü özgürlük, tinin “en yüksek belirlenimidir (Hegel, 2013).

Hegel’in kişi ya da özne için “en yüksek içerik”, “en yüksek belirlenim” olarak nitelendirdiği özgürlük, sanatsal anlamda öznenin en yüksek düzeyde üreterek, türsel özelliklerini gerçekleştirmesi ve böylece de tikelleşmesinin ya da bireyleşmesinin hem dolayımı hem de sonal ereğidir (Pinkard, 1994).

Bu açıdan bakıldığında özgürlük, Kant’ın da öne sürdüğü gibi, hep ulaşılmak istenen, ancak bir türlü ulaşılamayan ülküdür. Açık veya örtük olarak sanatsal etkinliğin ve üretimin hem çıkış noktası hem de ereği olan özgürlük için sürekli savaşım ve uğraş vermek gerekir. İnsan, savaşım vermek suretiyle özgürlük idealine ulaşmaya çalışır. Fakat o yaklaştıkça, özgürlük ideali uzaklaşır. Bu döngü içinde özgürlük idealine ulaşılamaz; ancak özgürlük uğruna verilen savaşım, özgürlük alanını genişletir. Böylece görece özgür olan bireyin sanatsal yaratım imkanları çoğalır (Kain, 2005).

Hegel’in felsefesinde özgürlük, öznenin “*içinde kendisini bulduğu şeydir.*” Bu biçimsel belirleyim içinde “*öznel, dünya ile barışır, onda doyuma ulaşır ve her türlü karşıtlığı ve çelişkiyi çözer.*”

Özgürlük, öznenin çatışmaları çözerek dünya ile uyum içinde olabilmesi ve kendi içinde gerçekleşebilmesi için temel şart ve olanak haline gelir. Özne, dünyevi varoluşunu devam ettirebilmek için en üst düzeydeki belirleme olan özgürlüğe doğal olarak yönelir. Ancak öznenin özgürlüğe doğal bir eğilimi olması, pasif ya da tembel bir öznenin de otomatik olarak özgürlüğe ulaşacağı anlamına gelmez.

Peki, öznenin en yüksek belirlenimi ve ereği olan özgürlüğün içeriği nedir? Hegel’e göre, özgürlüğün içeriği “*akılsal olandır*”; özgürlüğün içeriği “*davranışta ahlaksallık ve düşünmede hakikattir.*” (Heidemann, 2008).

Özgürlük, ilk aşamada öznel olduğundan, “özgür olmayan şey, öznenin karşısına nesnel olarak, doğa gerekliliği olarak çıkar.” Bu durum, öznenin özgürlük eğilimiyle çelişir. Buradan da “bu çelişkinin çözümü istemi doğar.” İçselde ve öznelde de “aynı karşıtlık bulunur.” (Hegel, 1977).

Bu bakımdan özgürleşmek, bireysel ve toplumsal yaşamda ortaya çıkan çelişkileri ve çatışmaları çözmekle mümkündür. Çelişkilerin üretken çözümü, aynı zamanda tarihsel ilerlemenin de kaynağıdır. Çelişkileri çözemeyen bireyler ve toplumlar, yerlerinde saymaya ve giderek kokuşmaya yazgılıdır.

Bilgi açısından özgür olmak, bilmekle mümkündür; bilgi özgürlüğün imkanı, olabilirliliğidir. Bilmeyen, “özgür değildir.” Bilmeyene göre dünya, “yabancı bir dünya ve dışarıdaki, oradaki bir yerdir” (Hegel, 1977).

Bu nedenle, insanın tözsel niteliği olan bilme itkisi ya da güdüsü “*özgürsüzlüğü ortadan kaldırma, dünyayı tasavvurda ve düşünmede edinme*” (Hegel, 1977). İsteği ve çabasıdır. İnsanın kendisini, doğayı ve toplumu değiştirme ve özgürleş(tir)me gücü, istenci ve yeteneği buradan kaynaklanır.

Öte yandan eylemde özgürlük veya eylemli özgürlük, “*istencin aklının gerçekliğe dönüşmesine yöneliktir.*” Keyfilik, özgürlük değildir; keyfilik yalnızca “akıl-dışı özgürlüktür.” Keyfilikte “seçme ve öz-belirleme, istencin aklında değil, rastlantısal güdülerden ve bunların duyusala ve dışsala bağımlılığından doğar.” Bilme ve isteme gibi gereksinmeler, “dünyada doyuma ulaşır ve öznel ile nesnel karşıtlığını, içsel özgürlük ile dışsal gerekirlilik arasındaki karşıtlığı özgür bir tarzda çözer.” (Hegel, 1977).

Bu yönden bakıldığında, yazma ya da yazın üretme, aklın bilinçli ve amaçlı kullanımı kapsamında içsel ile dışsalı, somut yazınsal yapıta özgürce bireşimleme uğraşı veya etkinliğidir. Yazınsal yapıt üretimi, öznel ile nesnel veya tikel ile tümel arasındaki çelişkiyi çözme ve uyuma ulaştırma eylemidir.

Düşünsel sanat olan yazın, Hegel’in açıklamalarına göre, tasavvur eden bilinç için “*anlam ile bireysel biçimlendirmenin birleşmesidir*” (Hegel, 2013).

Sanat alanları arasında edebiyata tinsel bir üstünlük niteliği ve merkezi bir konum atfeden Hegel’in anlatımı uyarınca, edebiyatı oluşturan içerik, dolaysız ve öznel olarak tasavvur edilir ve kavranır. Ancak edebiyat yaratmak için bu koşul yeterli değildir. Bunun dışında anlam, bireysel biçimlendirim

ile birleştirilmelidir. Anlamın bireysel biçimlendirme ile birleştirilmesi de yazınsal yapıtlara tekillik özelliği kazandıran “biçemi” ortaya çıkarır. Genel dilsel malzemeyi biçemselleştirme, onun üzerine “şiddet” uygulayarak, onu yoğurarak estetikleştirmeden başka bir şey değildir (Pinkard, 1994).

2.1.5. Tikellik-Tümellik İlişkisi

Hegel'in dil felsefesi, onun daha genel bir felsefi sistemi olan “dialektik idealizm”i içinde ele alınır. Dil, Hegel için düşünce ve bilinci ifade etmenin temel aracıdır ve dilin işleyişi, onun felsefesinde önemli bir yer tutar. Hegel, dil felsefesini özellikle “tikel” (particular) ve “tümel” (universal) kavramları arasındaki ilişki üzerinden ele alır. Bu iki kavram, Hegel'in dil felsefesinin temel taşlarından birini oluşturur.

1. Tikellik (Particularity): Tikellik, belirli, özgün ve tekil olanı ifade eder. Örneğin, “bu kalem” ifadesi tikel bir ifadedir, çünkü belirli bir nesneyi işaret eder.

2. Tümellik (Universality): Tümellik ise genel, evrensel ve soyut olanı ifade eder. Örneğin, “tüm kalemler” ifadesi tümel bir ifadedir, çünkü bütün kalemleri kapsayan genel bir kavramı ifade eder (Jameson, 2016).

Hegel'e göre, dildeki anlam, tikellik ile tümellik arasındaki ilişkinin bir sonucudur. Dil, tikel öğelerin (belirli kelimelerin veya ifadelerin) tümel kavramlarla (genel kavramlarla) ilişkilendirilmesi yoluyla anlam kazanır. Bu ilişki, Hegel'in “kavramın (Begriff) ve nesnenin (Gegenstand) birliği” olarak adlandırdığı bir kavramın temelini oluşturur (Hegel, 2013).

Hegel'e göre, *“dilin işleyişi ve anlamın oluşumu, bireyin düşünsel süreçleri ile yakından ilişkilidir. Dil, düşünceyi ifade etmek ve düşünsel içerikleri paylaşmak için kullanılır. Bu nedenle, tikellik ile tümellik arasındaki ilişki, düşünsel süreçlerin ve toplumsal iletişimin bir ürünüdür. Hegel'in dil felsefesi, onun genel felsefi sistemini anlamak için önemlidir, çünkü Hegel'e göre düşünce, dilin içinde şekillenir ve ifade edilir. Bu nedenle, dil felsefesi Hegel'in bilinç, tarih, ahlak ve toplumsal yapılara dair görüşlerinin anlaşılmasında kritik bir rol oynar”* (Hegel, 2005).

Karakter, kişi ya da figür, yazınsal yaratımın temel oluşturucusu ögesi ve kurgusal ürünüdür. Hegel'in anlatımı uyarınca, “eylemin genel ve tözsel

güçleri”, etkinleşebilmek ve gerçekleşebilmek için, “insan bireyliğini” gereksinirler. İnsan bireyliği, bu güçlerin pathos olarak ortaya çıktığı ortamdır. Ancak, söz konusu güçlerin “genel yönleri”, kendi içinde bütünleşerek, “tikel bireylerde ‘tümlüğe ve tekillığe’ dönüşmek zorundadır.” (Hegel, 2005).

Söz konusu tümlük, “*somut tinselliği içindeki insandır ve bu tümlüğün öznelliği, karakter olarak tümel insan bireyliğidir.*” (Hegel, 2005).

Hegel’e göre, “*duyusal tasavvur ve görü için tasarımılanan ve eylemde kendisini gerçekleştiren ide, belirlenmişliği içinde kendisiyle ilişkilenen ‘özel teklik’ tir.*” Hakiki özgür teklik ise, “kendisini salt genellik olarak değil, aynı zamanda somut tikellik ve her ikisinin bütünlüklü olarak birbirine nüfuz etmesidir.” Söz konusu bu durum, ideali, bir başka anlatımla, “öznelğin zengin gücü içinde yoğunlaşan karakterin gücünü oluşturur.”

Hegel, bu kapsamda Homeros’ta “*her kahramanın özelliklerin ve karakter niteliklerinin canlı bir toplamı*” olarak betimlenmiş olmasını örnek gösterir. Örneğin, Akhilleus “*genç bir kahramandır; ama diğer insani nitelikleri de eksik değildir*” (Hegel, 2005).

Ayrıca, Akhilleus, bütün olumlu özelliklerine karşın, “sinirli, öfkeli, öç düşkünü ve düşmanına karşı acımasız” bir figürdür. Bu kişilik özelliklerinden dolayı Hektor’u öldürdükten sonra arabasının arkasına bağlayarak, Truva’nın surları etrafında üç kez sürüklemiştir.

Öte yandan Akhilleus, yaşlı Priamus çadırına geldiğinde yumuşar; kendi babasını düşünür, Priamus’a öz oğlu olan Hektor’u öldürdüğü elini uzatır. Bütün bu olumlu olumsuz karakter özelliklerinin ışığında, Hegel’in deyişiyle, Akhilleus için “*Akhilleus, bir insandır*” denilebilir. Soylu insansal doğanın “*çok-yönlülüğü, bütün zenginliğiyle bu tekil bireyde kendini açılar*” (Jameson, 2016).

Homeros’un diğer karakterleri de Hegel’in değerlendirmesi uyarınca, böyledir: Odysseus, Diomedes, Aias, Agamemnon, Hektor. Bu karakterlerden her biri “*bir bütündür; kendi başına bir dünyadır, her biri tüm ve canlı insandır; herhangi bir karakter özelliğinin yerinesel/alegorik soyutlaması değildir*” Ancak böyle bir çok-yönlülük, karaktere canlı bir ilgi kazandırır (Hegel, 1977).

Hegel'e göre, karakter, insan yüreğinin "çeşitli yönlerine girmeli, orada kendisi olmalı, özünü onlarla doldurmalıdır"; ancak bunlarla yetinmemelidir, kişiliğini "*ilgilerin, amaçlarını, özelliklerin, öznellikte somutlaşmış karakter özelliklerinin tümelliğinde belirginleştirmelidir*" (Hegel, 1977).

Böyle tümel karakterlerin "betimlenmesi için epik edebiyat, daha uygundur; dramatik ve lirik şiirse, bu tür karakterlerin betimlenmesi için pek uygun değildir.

Sanat, "tümlük ile yetinemez." Burada önemli olan "kendi belirlenmişliği içinde idealdir"; karakterin "tikelliği ve bireyliği" istemi de buradan kaynaklanır. "kendi çatışması ve tepkisi içinde eylem, biçimin belirlenmişliği ve sınırlılığını" ister. Dramatik kahramanların epik kahramanlara göre çoğunlukla "daha yalın olmaları bu yüzdendir (Jameson, 2016).

Shakespeare'in "Romeo ve Juliet"inde Romeo, "aşkı başlıca pathosu durumuna getirmesine karşın", bu karakter "çok çeşitli ilişkilere" sahiptir. Anne-babası, arkadaşları, dadısı, düello türü çeşitli savaşmaları, din adamlarına duyduğu saygı ve güven türünden birçok ilişki bu karakteri güçlendirir ve canlandırır. Aynı şekilde Juliet de "işşkiler tümlüğüne" sahiptir. Ancak Juliet karakterinde bütün olarak "tek bir duyumsama, aşk tutkusu" egemendir. Onda aşk tutkusu "*bitimsiz bir deniz gibidir*" (Hegel, 1977).

Hegel'in "karakter zenginliğinin başlıca ölçütü" olarak gördüğü "işşki zenginliği veya çeşitlenmesi" bakımından Romeo ve Juliet karşılaştırıldığında, Romeo'un geliştirdiği çok-yönlü ilişkiler ağında ötürü, öne çıkan kahraman olduğu söylenebilir. İşşki yoksulu olan Juliet, bütün toplumsal-insansal ilişkilerini "aşk tutkusuna" indirgediği için tek-yönlü bir figür özelliği taşır (Hegel, 1977).

"Hegel'in "Tin Fenomenolojisi'ni" yazma amacı, özünde, Spinoza'nın nesne temelli varlık anlayışı ve Kant'ın 'şeyin kendisi' kavramıyla bir tür hesaplaşma içeren bir okuma olarak da yorumlanabilir (Hegel, 1977). Bu hedefe ulaşabilmek için felsefeyi bilimsel bir düzleme taşıması gerekiyordu. Bu amaçla bilincin deneyimini duysal kesinlikten saltık varlığa doğru genişleyen bir serüven olarak ele aldı. Başlangıçta bilinç, tesadüfen bir toprağa düşmüş bir fidan gibidir; fidanın büyüüp meyve veren bir ağaca

dönüşmesine kadar olan süreçte, bilinç bir dizi aşamadan geçerek saltık varlığa ulaşır. Houlgate'e göre, *“fenomenoloji, nesne tarafından yapılandırılan deneyimin izini sürer ve eğer bu nesne deneyimde korunuyorsa, onu anlar. Hegel'in ifadesiyle, 'Biz bir meşeyi gövdesinde, dallarında ve yapraklarında görmek isteriz, oysa bir palamut olarak bize gösterilmesinden hoşlanmayız, halbuki meşe ağacı diye anladığımız şey bir zamanlar bir palamuttan başka bir şey değildir”* (Houlgate, 2013).

Bu perspektifle Hegel, bilgi edinmenin tarihsel bir boyutunun olduğunu savunarak temel bir yaklaşım farkını ortaya koymuştur. Spinoza ve Kant'ın ötesine geçmek için gerçeği sadece 'Varlık' olarak değil, aynı zamanda 'Özne' olarak da kavramak gerekir (Houlgate, 2013). Burada ifade edilen gerçeklik, sonunda kendi gerçekleşme sürecidir ve Hegel, amacını bu başlangıçta varsayar. Bu noktayı açıklamak için, daha sonra Adorno'nun da alay ettiği ünlü deyişini kullanır, 'Gerçeklik bütündür' (Hegel, 2005). Gerçeğin nihai halini başlangıcında taşımaması, başlangıçtaki hal ile sonraki hal arasındaki ilişkinin bir reflexiyonuyla ortaya çıkar. Bu yaklaşımın bir sonucu olarak, örneğin, tek bir birey aslında tinin tamamlanmamış bir halidir. Yapılması gereken, o bireyde tinin saltık yönünü görebilmektir. Daha edebi bir ifadeyle ifade etmek gerekirse, temel mesele, düşüncemizde düşünen şeyin niteliğini belirlemektir. Bunu anlayabilmek için, bireyin geçmesi gereken bazı aşamalar vardır. Başka bir Hegelci ifadeyle, özne kadar varlık olduğu için, içeriğin tamamı kendi üzerine düşünme, yani refleksiyonudur (Kain, 2005). Bu refleksiyonda, henüz toprakla ilk karşılaşan bir fidan gibi bir ön-bilinç durumu da vardır. Hegel, bu durumu 'Bilinç' bölümünün başında, yani 'Duyusal Kesinlik' bölümünde ele alır. Pinkard'a göre, *Tinin Fenomenolojisi*, doğal farkındalık üzerine bazı doğrudan iddiaların sorgulanmasıyla başlar. Duyusal kesinlik bölümü de duyunun önceliği iddiasının sorgulanmasıdır (Pinkard, 1988).

Fenomenoloji bağlamında, doğal bilincin kendini kavramsallaştırmasının öyküsünü yazmak, kavramsal olanın olmadığı ilk aşamanın, duyum aşaması olduğunu belirtir. Bu aşamada, edinilen bilgi doğrudan bilgiyle ilgilidir. Hegel'in ele aldığı duyusal kesinlik, başlangıçta

saltık bir somutluk ve kesinlik iddiasını taşır. Ancak varsayılan şey, nesne ile bağın kopmamasıdır. Oysa bu durum, bilgiyi daha sorunlu ve eksik kılar. Hegel'e göre, 'duyusal kesinlik, 'bu vardır' olarak ifade ettiği şeyi bilir ve hakikat sadece şeyin varlığını içerir; çünkü bilinç, yalnızca bu saf 'ben'in kesinliğinde var olur' (Hegel, 1977).

Bu kesinlik, benimizle ilişkilendirilen kesinliktir. Bu nedenle, onunla ilgili bir yargı genellikle '...vardır, çünkü vardır' şeklinde ifade edilebilir. Bu bağlamda, nesnenin görünür olması, duyusal kesinlik için yeterli bir ölçüdür. Hegel'e göre, bilinç, bu kesinlikte saf bir 'Ben' olarak bulunur. 'Bu vardır', duyumsal bilgi için temeldir. Bu 'bu', tekil bir 'bu' olarak nitelendirilebilir. Bu ben, hem doğrudan duyumsayan bir ben hem de 'ben'le başlayan cümlelerin öznesidir ve kuşkusuz tekil değildir. Duyusal kesinlik, bu çelişkiyi vurgulamaya çalışan bir bölümdür. Bu çelişki, dünya hakkında yapılan iddiaların tümüne nüfuz etmiş gibi görünmektedir.

Başlangıçta, tekil bir unsurun bilinci olarak ele alınan saf 'bu', kendini ikiye böler. Hegel'in ifadesiyle, *“tüm bu ayrımlar arasında fark ettiğimiz birincil ayrım, duyusal kesinlikte zaten bulunan 'bu'nun ayrılmasıdır; yani Ben olarak 'bu'nun Nesne olarak 'bu'dan ayrılması”* (Clark, 1960). Bu nedenle, duyusal kesinliğin özünü hem nesnenin hem de Ben'in kesinliği oluşturur. Sonuç olarak, Hegel'e göre, 'Ben, nesne var olduğu için bilir' (Hegel, 2005). Dolayısıyla, nesne olmadan bilgiden bahsetmek mümkün değildir.

Bu nedenle Hegel'in odaklandığı şey, duyusal kesinliğin iddia ettiği türden özün doğasıdır (Harris, 2013). Hegel, duyusal kesinlikle ilgili olarak 'Bu nedir?' sorusunu sorar ve *“Bu'yu varlığın iki katmanı olan 'Şimdi' ve 'Burası' olarak ele alır. Örneğin, şimdi başlangıçta geceyken, bir zaman sonra gündüz olur. Hegel'e göre hem gece hem de gündüz, Şimdi içinde bir şekilde bulunur”* (Hegel, 2013). Burada bir diyalektik süreç işler. Her iki durumda da şimdi, kendini karşıtının olumsuzluğu olarak belirler, yani hem gündüz hem de gece olmamasıyla. Başka bir deyişle, ne budur ne de şudur, fakat bu olmayandır ya da bu olduğu kadarıyla şu olandır. Hegel, bunu

evrensel olarak adlandırır ve ona göre bu, duyuşal kesinliğin hakikatidir (Jameson, 2016).

Bu durum, 'Burası' için de geçerlidir. Burası örneğin bir binadır. Ancak arkamı döndüğümde, bu yer artık bir bina olmaktan çıkıp dağ olabilir. Dolayısıyla, duyum yoluyla edinilen ve 'burası' olarak adlandırdığımız şey, sürekli değişen bir şey olarak 'burası' olarak tanımlanacaktır. Bu şekilde 'bu', kendisini doğrudan bir basitlik olarak, yani evrenselliği olarak gösterir (Forster, 2013). Hegel'e göre şimdi, birçok şimdiyi; burası, birçok 'burası'yı; Ben ise birçok 'Ben'i içinde barındıran evrensel birliklerdir. Bizim deneyimlediğimiz, zamandaki şimdiler içinde akan bir süreçtir. Hegel, bilincin karşısında, burada, başkası, dışarısı ve verili olan bir dünya anlayışını reddeder.

Bu noktada, katıksız varlık duyuşal kesinliğin özü olarak kalmaya devam eder ancak bu katıksız varlık sürekli bir olumsuzlama ve dolayimsızlık içinde bulunur. Bu andan itibaren duyuşal kesinliğin temelini oluşturan nesne, bu özelliğini yitirir. Çünkü evrensel haline dönüşen nesne, duyuşal kesinlikte, artık olması gerektiği gibi değildir. Bu noktada, dilin duyuşal kesinlik içindeki konumu önem kazanır. Çünkü evrensel ve anlam arasındaki çelişki, daha sonra dil felsefesinin odak noktalarından biri olan 'anlam' ile 'sense' ayrımına karşılık gelecektir. Clark'a göre, *“Hegel'in ontolojisi sadece varlık 'hakkında' düşünce değil, aynı zamanda varlığın anlaşılabilir dilde ifade ettiği bir 'söz (logic)' 'hakkında' bir düşüncedir”* (Clark, 1960).

Hegel'e göre, duyuşal kesinliğin hakikati, görmek, duymak gibi doğrudan deneyimlerde 'Ben'de yer alır (Hegel, 1977). Örneğin, *“Şimdi gündüzdür”* ya da *“Burası ağaçtır”*, çünkü bunları gören benimdir. Her durumda, burada ve şimdi gibi sorulara genellemeler yapan bir 'Ben' vardır ve bu 'Ben' odaklanması gereken noktadır. Ancak, Hegel'e göre, nesnede bulunmayan kesinlik, Ben'in içinde aranır. Benim dışımda, başka bir ben, aynı yeri farklı şekilde algılayabilir. Örneğin, biri ev olduğunu, diğeri ağaç olduğunu iddia edebilir. İki iddia da aynı derecede inandırıcı olabilir ancak biri diğeri dışlar.

Hegel'e göre, “*görünmeyen, evrensel 'Ben'dir*” (Heidemann, 2008). Bu Ben'in dünyaya bakışı doğrudandır ve tüm 'burası' ve 'şimdi'leri evrensel olarak içinde barındırır. Bu Ben, tüm Ben'lerdir ya da herkesi içerir. Kant'ın 'transcendental apperception' kavramını anımsatan bu 'Ben', kendisi diğer her şeyin bilinme nedeni olmasına rağmen kendisi bilinemez. Bu ben, felsefenin en zor konumlandırılan apriorisidir. Hegel'e göre, duyuşal kesinliğin özü ne nesne ne de Ben'dir (Harris, 2013). Sonuç olarak, duyuşal kesinliğin özü, kendisi olarak ortaya çıkar. Başlangıçta doğrudanlıkla sağlam duran ve tüm karşıtlıkları dışlayan duyuşal kesinlik, dolaysızlık olarak kendisidir. Ben ve nesne arasında bir ayırım yapılamaz. Bu durumda, ben bir çiçek olarak şimdi burayı deneyimlerken, bu deneyimi başka bir benin deneyimlemesi veya farklı bir zamanda deneyimlemesi imkansızdır. Bunun yerine, dolaysız olanı kendisiyle ifade ederim, yani 'bu çiçektir'. Hegel'e göre, önemli olan, bize gösterilen dolaysızın ne olduğunu ve nasıl oluştuğunu anlamaktır (Jameson, 2016).

2.2 Hegel'in Felsefesinde Tarihsellik ve Dil

Hegel, felsefesinde tarihsellik ve dil konularına önemli bir vurgu yapmıştır. Hegel'in düşünceleri, özellikle tarihsellik ve dilin düşüncüyü nasıl etkilediği konularında derinlemesine bir anlayışı içerir (Taylor, 1999).

Hegel, tarihin düşünce ve bilinç üzerindeki etkisini vurgulamıştır. Ona göre, tarih düşüncenin gelişimini, ilerlemesini ve evrimini gösteren bir süreçtir. Tarihsel olaylar, düşüncenin ve bilincin ilerlemesi için birer adımdır. Hegel'in en önemli felsefi kavramlarından biri "tarihsel diyalektik"tir. Bu kavram, tarihsel süreçlerin bir tez, antitez ve sentez şeklinde ilerlediğini öne sürer. Bu süreçte çatışmalar, farklı düşünce biçimleri ve toplumsal yapılar arasındaki çatışmalar ortaya çıkar. Bu çatışmalar, tarihsel evrimi sürdüren dinamiklerdir. Hegel, tarihin zaman içinde geliştiğini vurgular. Zamanın tarihsel olaylar ve düşünce üzerindeki etkisi büyüktür. İnsanlar, geçmişteki deneyimlerden öğrenirler ve bu deneyimler gelecekteki olayları şekillendirir (Speight, 2014).

Hegel'e göre dil, “*düşüncenin ifadesi için önemli bir araçtır. Dil, düşüncenin ve bilincin ifadesini mümkün kılar ve bu nedenle tarihsel*

gelişimle yakından ilişkilidir. Dil, toplumların kültürel, sosyal ve tarihsel bağlamını yansıtır. Hegel'e göre dil, tarihsel gelişimin bir ürünüdür. İnsanlar toplumsal ilişkilerini ve düşünsel evrimlerini dil aracılığıyla ifade ederler. Dil, farklı toplumların tarihsel ve kültürel kimliklerini korur” (Speight, 2014).

Hegel'in felsefesinde tarihsellik ve dil, düşüncenin ve toplumsal gelişimin anlaşılmasında temel öneme sahip kavramlardır. Onun perspektifi, tarih ve dilin birbirini şekillendirdiği ve düşüncenin evrimini etkilediği bir dünya görüşünü yansıtır. Bu nedenle Hegel'in düşünceleri, tarih ve dilin felsefi düşünce içindeki yerini belirlemek için önemli bir referans noktası oluşturur (Pippin, 2008).

2.3 Hegel'in Dil Felsefesinin Temelinde Yatan Diyalektik

Varoluşçuluk, Avrupa metafiziğini sorgulayan bir yaklaşım olarak ortaya çıkmıştır. Derrida'nın vurguladığı gibi, modern analiz anlayışındaki tıkanmadan kaynaklanmıştır. Descartes'ın aklı, her şeyi anlamak isteğiyle doluydu, ancak bu arayış paradoksal bir şekilde her şeyle karşılaşmaya yol açıyordu (Dixon, 2003; Türker, 2022; 203). Blaise Pascal'ın öngördüğü ve Hegel'in formüle ettiği gibi, her şeyi anlamaya çalışmak, hiçlikle karşılaşmayı kaçınılmaz hale getiriyordu. (Hegel, 2010; Türker, 2022; 207). Bu temele dayanan varoluşçuluk, analitik tıkanmayı çözümleme görevini üstlendi. Batı felsefe geleneğinde düşünülemeyenle anlamdaş olan "sıfır" kavramıyla ilk defa felsefi olarak ilgilenen varoluşçuluk, hiçlik ve duygular gibi temel kavramlara odaklandı (Türker, 2012; Türker, 2022; 211).

Hegel'in diyalektiği, kendi içinde tamamen özgün bir ruhun ya da özün açıklanması süreci olarak görülür. Ancak bu yaklaşım, Hegel'in diyalektiğinin kapalı bir yapıya sahip olmasıyla da ayırt edilir. Bu özellik, Hegel'in diyalektiğini özellikle Marksist diyalektikten ayıran bir özelliğe sahiptir. Hegel'in diyalektiği bir düzen olarak, düşüncenin kendi içinde zorunlu olan diyalektiğini ve daha çok mantıksal tutarlılığını göz önünde bulundurarak, saf idealizmin doğrulanmasını sağlar. Bununla birlikte, Hegel'in diyalektiği tamamen somut olgulardan yoksun değildir; bilincin saf bilgisinden, aklın evrensel insanlık tarihinde özgürlüğe doğru gelişiminin

temelinde yer alır. Bu durum, somutluğun bir tür ruhaniyet olarak yorumlanmasından veya ruhaniyetle özdeşleştirilmesinden kaynaklanmaktadır. Hegel, sadece kendi düşüncesini veya diyalektik mantığını evrensel dünya tarihinin temeli olarak görmekle kalmaz, aynı zamanda bu diyalektiğin varlığını ve işleyiş biçimini düşünce tarihi içinde de haklı çıkarmaya ve doğrulamaya çalışır. Kendi varlığını ve düşüncesini Hegel, düşüncenin nesnel gelişiminin bir içeriği ve sonucu olarak konumlandırır. Bu evrensel tarih, düşüncenin ve varlığın somutlaşan diyalektiğinden oluşur (Özçınar, 2014).

Kendi düşüncesine göre, çağdaş diyalektiğin yapısını açıklamış olmasına rağmen, Hegel'de diyalektik, Antik Yunan ve Doğu felsefelerine dayanan köklere sahip, zaman içinde kendi evrimini açığa çıkaran ve düşüncenin tarih boyunca önemli kazanımlarının bir sentezi olan bir yapıya sahiptir. Hegel, bu nedenle, düşünce tarihinde var olan diyalektik düşüncüyü, filozofun kendisine ya da bize görüldüğü gibi sadece ortaya çıkarıp dile getirmek suretiyle, hiçbir dışsal teorik veya yöntemsel eklemeye gerek duymadan bir düzen haline getirdiğine inanır. Bu sebeple Hegel felsefesi ve diyalektik, gerçekliğe dışarıdan uygulanabilen bir mantık veya gerçekliği ele geçirmenin bir aracı değil, mevcut olanı olduğu gibi anlatan ve düşüncenin ve kavramın kendi açılım sürecini betimleyen bir yapı olarak var olmaktadır. Eğer diyalektikten bir yöntem olarak bahsedilecekse, bu yöntem Hegel felsefesinde, aklın içsel zorunlu hareketini ve evrensel tının zaman veya tarihsel süreçteki tüm gelişim evrelerini tasvir eden bir fenomenolojik bir yöntem olarak bulunur (Özçınar, 2014).

Hegel, diyalektik sürecin tüm gerçekliğin temelini oluşturduğunu savunur. Bu süreci, düşünce ve somut gerçeklikle ilişkilendirilen üç aşamalı diyalektik gelişim evreleriyle açıklar. Bilim dizgesinin başlangıç noktasını oluşturan en soyut durumu, mantık ya da varlık bilimi olarak adlandırır. Hegel, diyalektik gelişim sürecinin temel kavramı olan Varlıkla başlatır ve bunu Yokluk ve Oluş kavramları takip eder. Bu süreç aynı zamanda usun ya da diyalektik düşüncenin üç aşamalı gelişim sürecine denk gelen Soyut-Anlak, Us'un Diyalektik-Olumsuz ve Kurgusal-Olumlu evrelerine karşılık

gelir. Hegel, felsefe tarihini, felsefi düşüncenin tarihsel gelişimini bu aynı diyalektik evrelerle ilişkilendirir (Hegel, 1991). Kendi felsefesini, felsefe tarihindeki ilk iki zıt soyut evre olan Geleneksel Metafizik ve modern kuşkuculuğun bir sonucu olan Eleştirel Felsefe'den ayırt eder. Usun olumlu evresi olan Kurgusal Felsefe olarak adlandırdığı bu evre, Hegel'in kendi felsefesiyle başlatılmış olup, düşüncenin diyalektik gelişiminin son aşamasını simgeler. Bu aşama, usun dış dünya ve iç ayrımlardan arınarak birleşime ulaştığı bir evredir (Hegel, 2008).

Hegel, diyalektik düşüncüyü geliştirirken, sadece Herakleitos'un karşıtların birliği ve savaşımı düşüncesinden yararlanmakla kalmaz, aynı zamanda felsefe tarihinde farklı filozoflardan gelişen bu düşüncenin çeşitli evrelerini ve biçimlerini ortaya koymaya çalışır. Bu sürecin temel taşlarından biri olan diyalektik düşünce, Platon'un duysal yanılsamalardan kurtulup gerçekliği kavramanın yolunu gösteren düşüncesi ile Eleacıların değişmeyen salt bir varlık düşüncesinden de etkilenir. Antik Yunan felsefesi içinde, Hegel farklı filozofların katkılarıyla aynı diyalektik düşüncesinin farklı evrelerini ve formlarını bir arada görür. Diyalektik düşünce, Hegel'de sistematik bir yapıya dönüşürken, kökleri Herakleitos'ta, Eleacı ve Platoncu düşüncede netleştirilmiş ve açıklığa kavuşturulmuştur. Özellikle, ussal gerçekliğin temellerini Zenon ve Herakleitos'ta bulduğunu düşünen Hegel, Platon'un usun karşıtlıklardan yükselerek gerçekliğe ulaşma yöntemini, diyalektiğin zorunlu ussal bilgiye tek mümkün yolunu ortaya koyduğunu belirtir (Pinkard, 2008). Platon'da diyalektik, düşüncenin en saf ve kesin bilimini veya doğru bilgiye ulaşmanın bir yöntemi olarak anlaşılır. Fakat, Aristoteles'in diyalektiğe karşı olumsuz yaklaşımı da Hegel'in düşüncelerinde önemli bir yer tutar. Hegel, Aristoteles'in diyalektiği kesin zorunlu bilgiye ulaştırmayan, ihtimali öncüllerden yola çıkan ve gerçekliğe ulaşmada eksiklikleri olan bir yöntem olarak gördüğünü ifade eder. Hegel'in felsefesinde, farklı ve zıt anlayışlar olan Platon ve Aristoteles'in diyalektiğe yönelik bu farklı yaklaşımları, çağdaş bir içerikle yorumlanarak tek bir sistem içinde birleştirilmiştir (Aristoteles 1989). Hegel, diyalektik düşüncesini geliştirirken, Antik Yunan filozoflarının fikirlerinden faydalanmış ve bu çeşitli görüşleri kendi diyalektik sistemine entegre etmiştir.

Hegel, Herakleitos'un diyalektiğinin temelini oluşturduğu düşünce yapısını, Aristoteles'in geleneksel mantığındaki us ilke ve yasalarıyla çatışmalı olarak değerlendirir. Aristoteles'in mantığında, gerçekliğin anlama veya ussal çerçevesini belirleyen ilkeler, özdeşlik ilkesi ($A=A$) olarak ifade edilen şey, çelişmezlik ilkesi (A , A -olmayan olamaz) ve üçüncü durumun imkansızlığını ifade eden A 'nın hem A hem de A -olmayan nitelendirmesinin geçersizliğiyle oluşur (Hegel, 1991).

Bu ilkeler, akla mantıklı ve tutarlı görünebilir ancak Hegel'e göre, *"hem düşüncenin hem de diyalektik gerçekliğin yapısına uymayan yasalardır. Hegel, özellikle özdeşlik ilkesini, sadece soyut bir mantık yasası olarak gördüğünü belirtir."* Ona göre, bu ilke, anlama dayalı soyutlayıcı bir yapıdan başka bir şey değildir. Bu nedenle, bu ilke, varlığın ve düşüncenin temel bir yasası olamaz. Öte yandan, Aristoteles, özdeşlik ve çelişmezlik ilkesini varlığın temelinde bulur ve bu ilkelere hiçbir kanıt gerektirmeden inanır. Bu da ona, varlığı ve düşünceyi birbirinden ayırmadan tanımlama yapma özgürlüğü verir. Bu açıdan, Hegel'e göre Aristoteles'in yaklaşımı, modern düşüncede bulunmayan nesnel bir yaklaşımı temsil eder (Hegel, 2008).

Hegel, diyalektik düşünceyi felsefi gelişim içinde bir düzen içinde konumlandırırken, her felsefi sistemini İdea'nın özel bir aşaması olarak değerlendirir (Hegel, 1991). Kendi felsefi görüşüne uygun olarak, Hegel Felsefe Tarihi Üzerine Dersler'inde, Herakleitos'un felsefesini değil, ilk olarak doğrudan Varlık kavramını temel alarak felsefi gelişimin diyalektik sürecini göstermeye çalışır. Bu nedenle, varlığın düşünülebilmesinin yalnızca Varlık'ın gerçeklik olarak var olduğunu savunan Parmenides ve Elea okulunu öne çıkarır ve onları öncelikli olarak ele alır. Çünkü Herakleitos'un felsefesi, diyalektik düşüncenin gelişim sürecinde daha sonra yer alması gereken "Oluş" aşamasına dahildir. Bu yaklaşım, Hegel'in felsefesinde mantığın başlangıcı ile felsefi düşüncenin başlangıcı arasında tutarlı bir paralellik kurulmasını sağlar (Pinkard, 1988).

Tarihsel olarak, felsefi düşünce, içsel gelişimiyle mantıktır. Başka bir deyişle, felsefe ve bir bilim dizgesi olarak gerçeklik, zaman içinde ussal olanın ve düşüncenin, yani mantığın açılımıdır. Hegel, mantığı

belirginleşmemiş Varlık kavramından başlattığı gibi, bilincin gelişimi için temel olan bilgi ve deneyimi de, bilincin doğrudanlığını temsil eden Duyu Pekinliği'nden başlatır (Hegel, 1991).

Hegel'e göre düşünce, Mantık Bilimi'nde, saf belirsizlik içinde, Varlık'tan türetilir. Bu sebeple, Hegel felsefenin asıl kökenini Elea düşüncesinde bulur; özellikle Varlık'ın sadece Varlık olduğu ve Hiçliğin olmadığı düşüncesini savunan Parmenides felsefesinin bu süreci başlattığını vurgular (Hegel, 1991). Dolayısıyla, Hegel'e göre, Parmenides diyalektik düşünceyle birlikte, felsefenin gerçek anlamda başlangıcını oluşturan ilk filozoftur.

Hegel'in diyalektik anlayışı, onun felsefesinin temel taşlarından biridir. Diyalektik, zıtlıklar arasındaki çatışmanın ve bu çatışmanın birleşiminde yeni bir tez oluşturma sürecini ifade eder. Hegel'e göre, düşüncenin ve gerçeğin doğası, bu tür zıtlıkların ve çatışmaların sonucunda gelişir. Hegel'in en önemli eseri olan *"Fenomenoloji Üzerine Bir Deneme,"* bu konuyu derinlemesine ele alır. Ona göre, gerçeklik sürekli bir değişim ve gelişim sürecindedir ve bu süreç diyalektik bir şekilde ilerler (Pippin, 2019).

Hegel'in diyalektik süreci üç ana aşamadan oluşur:

- Tez (thesis): Bir düşünce veya fikrin ilk önermesi.
- Antitez (antithesis): Teze karşı çıkan veya onunla çelişen bir önerme.
- Sentez (synthesis): Tez ve antitez arasındaki çatışmadan yeni bir fikir veya tez üretme süreci.

Hegel'in bu diyalektik süreci, düşüncenin ve gerçeğin gelişimini anlamak için temel bir araç olarak kullanılır. Ona göre, gerçeklik birbiriyle çatışan tezler ve antitezlerin sentezi olarak ortaya çıkar (Singer, 1983).

Hegel'in diyalektiği, bireyin düşünsel evrimini anlamada bir araç olabilir. Birey, çatışma ve çözüm yoluyla kendi varlığını anlamaya çalışır. İlk olarak bir tez ortaya konur, ardından bu teze karşı bir antitez gelişir ve sonunda bu çatışmadan yeni bir sentez doğar. Bu süreç, düşüncenin gelişimini ve evrimini temsil eder (Mengüşoğlu, 1992). Hegel'e göre birey, *"toplum içinde var olur ve kendi özgürlüğünü ancak diğer bireylerle olan ilişkilerinde bulabilir. Bu noktada, varoluşçuluk ve Hegel'in felsefesi birleşir, çünkü*

bireyin varoluşu ve anlamı, toplum içindeki etkileşimlerle şekillenir” (Mengüşoğlu, 1992). Varlık, varoluş ve hiçlik, Hegel'in bilinci anlama ve açıklama biçimini gösteren temel kavramlardır (Göçmen, 2008).

Parmenides felsefesi, Hegel'e göre, *“felsefenin gerçek ve özgün başlangıcı olarak iki önemli açıdan ele alınabilir. İlk olarak, felsefenin alanına tamamen düşünsel olanın gözlemine sokmasıyla, ikincisi ise varlıkla başlamasıyla dikkat çeker. Bu Varlık, sadece ussal olmakla kalmaz, aynı zamanda Saltık bir nitelik taşır. Öncesinde de düşüncenin varlığı reddedilmiş olabilir ancak burada vurgulanmak istenen, düşüncenin duyuşal olandan yola çıkmasının yanı sıra yalnızca onunla yetinmeyeceği, saf düşünce unsuru doğrultusunda gelişimine işaret eder. Diğer bir açıdan, bu başlangıç, Kant'ın çoklu kavram öğretisine ve Descartes'ın "Düşünüyorum, o halde varım" anlayışına karşı çıkarak, düşüncenin kendini tek bir kavramla doğrulayarak açığa çıkarmayacağına, bunun için kendi kendini doğrulayacak bir dizi kavramı gerektireceğine işaret eder”* (Descartes, 185). Hegel'in Mantık Bilimi'nde sorduğu *"Bilim neyle başlamalı?"* sorusuyla doğrudan ilişkilidir ve bu soruya Hegel, Parmenides felsefesiyle bir yanıt sunar (Hegel, 1966). Özellikle burada, diyalektik bilim dizgesinin başlangıcı olarak belirlenen saf düşüncenin ya da varlık açısından bütünsel gerçekliğin, dizgenin bütünlüğünü sağlayacak bir ölçüt olan "ilk belirsiz belirlenimi" karşılayabilecek bir kavramın önemi, Hegel'in bilim dizgesi ve mantık bilimi açısından büyük bir önem taşır. Bu aynı zamanda, kategoriler öğretisinin ilk kavramı olarak düşünülebilecek bir başlangıcın, kendi gelişim sürecinde kendini doğrulayabilme yeteneğine sahip olması gerektiği düşüncesini ortaya koyar. Hegel, Mantık'ta soyut Varlıkla başlayarak bilimsel bir dizge oluştururken, düşünce tarihinde de benzer bir başlangıçla diyalektik süreci öngörür. Doğrudan saf Varlık'ın kendisini düşünüşü, varlığın oluş süreciyle birlikte düşünce ve felsefenin başlangıcını oluşturur. Varlık, en genel anlamda tüm somut ve düşünsel olguları içeren ve tüketen bir kavram olarak, kendisiyle başlanması gereken bir temel sunar (Marcuse, 1989).

Hegel, düşünce ve varlığı içkin bir birlik olarak ele alır ve özne ile nesneyi ayırmadan inceler. Ona göre, felsefenin başlangıcında doğaya ya da

duyusal varlığa, modern felsefenin ise düşünceye ve bilgiye tek başına öncelik ve geçerlilik tanımlanmamalıdır. Bu sebeple, varlık ile düşüncenin içkin birliği, Parmenides'in ussal nitelikteki Varlık kavramını anlatmasının Hegel için sadece felsefeye giriş değil, aynı zamanda felsefeyle derinlemesine bütünleşmiş özgün ve anlamlı bir anlam taşıdığını ifade eder. Varlık, genel kavranışıyla düşüncenin tek yanlı ve soyut bir belirlenimi olarak görünse de Hegel'e göre, bu kavram diyalektik bir anlayışa açılım sağlayarak Hiçlik gibi karşıtını içinde zorunlu bir çelişkiyle barındırır. Bu olumsuz içeriğe rağmen, Varlık ilk kez burada, diyalektik bir kavrayışa imkan tanıyarak kendini ifade eder. Çünkü Hegel'e göre, Parmenides'in en genel kavranışıyla Varlık, düşüncenin tek yanlı ve soyut belirlenimi olarak karşımıza çıksa da Hiçlik gibi bir karşıtı içinde barındırarak çelişkili bir yapıya sahiptir. Varlığın olumsuz soyut belirlenimi, kendi içinde çelişik bir nitelik taşıyarak karşıtına geçişine imkan sağlayabilmektedir. Çünkü Hegel'in vurguladığı gibi, Parmenides'te bir soyutlama olarak, her nasıl düşünülebilmekteyse, gerçekte tüm "belirlenmemişliği içinde dolayumsuz Varlık, Hiçlik'ten hiç de daha fazla ve farklı değildir" (Hegel, 1966). Varlık kavramı burada tüm gerçekliği kuşatacak bir biçimde dile getirilmiştir.

Hegel'e göre, Parmenides, Varlık'ın belirsiz ve sadece akıl yoluyla anlaşılabilir olduğunu savunsa da bu Varlık'ı "Bir" ya da "Bütün" gibi çelişkili bir ifadeyle tanımlamak zorunda kalmıştır. Hatta Parmenides, bu tutarsızlığı daha da ileri götürerek Varlık'ı duyusal bir imge olan küre biçiminde tasvir etmeden kendini alamamıştır (Stace 1976). Hegel'in bakış açısına göre, saf akıl yoluyla hiçbir belirleme almayan düşüncenin duyusal bir imgeleme somutlaştırılma çabası, her felsefenin kaçınılmaz olarak karşılaşacağı bir tutarsızlıktır. Hegel'in Mantık Bilimi'nde vurguladığı gibi, 'Bu varlık, sadece belirsizlik ve boşluktur. Eğer burada bir kavramdan bahsedilecekse, onun hakkında hiçbir şey anlaşılamaz. Onun hakkında düşünmek de imkansızdır' (Hegel, 1966). Elea düşüncesi, Varlık'ı sadece somut bir şekilde belirlemiştir; ancak Hegel'e göre, bu varlık saf dolaysızlığı içinde ele alındığında aynı zamanda salt bir reddetme ve yokluktur (Hegel, 1991). Soyut Varlık, saf olumsuzluğu içermektedir. Benzer şekilde, özne veya anlam açısından özdeşlik kavramı, Kant felsefesinde olduğu gibi her bilgi eyleminin arkasında

bilincin kendini bir özdeşlik olarak algılamasıyla tam olarak vurgulanmamış olsa da Varlık'ın kendini değişmeden bırakan bir özdeşlik olarak iddia edilirken, düşüncede dolaysız bir Varlık soyutlaması elde edilir. Ancak Hegel buna karşı çıkarak Varlık'ı kendi karşıtıyla ilişkili olarak görmekte ve dolaysız Varlık yanında, kendinde çelişki barındırmayan bir özdeşlik anlayışının mümkün olmadığını ifade etmektedir. Çünkü Varlık, kendisiyle özdeşlik olarak görüldüğünde, ayrımdan tamamen yoksun olan bir özdeşlik yalnızca saf olumsuzluk ya da hiçlik olabilir (Gadamer 1971). Parmenides'in dolaysız varlık anlayışıyla Kant'ın anlama yetisini de dolaysız görmesi arasında bir benzerlik bulunur. Tek taraflı soyutlama, Kant'ın çözümsüz ussal çatışmalarını doğurur. Gerçeklik, düşünce ve varlığın karşıtlığına ve gelişimine izin vermemek için salt bir olumsuzlukla sınırlı kalır. Ancak gerçeklik hem tamamen belirlenimden yoksun Varlık hem de tam tersi olan salt Hiçlik değildir. Her ikisi de sadece ussal olarak değil, varlık açısından da kavranılamazlar. Asıl gerçeklik, kendisini somut bir kavram olan 'Oluş' kavramında gösterir; gelişmekte olan varlık ya da Kavram'ın içsel süreçleridir.

Varlık ya da Hiçlik tek başına var olmayacaklarından, ancak oluş sürecinde her ikisi de aşılmış ve içine alınmış olduklarından, Hegel'e göre Varlık'ın Hiçlik'e ya da Hiçlik'in Varlık'a karşılıklı bir geçişiyle oluşan Oluş, Varlık'ın somut gerçekliğini oluşturur. Hegel'in 'Oluş' olarak adlandırdığı bu süreçte Varlık, belirli veya belirlemeli bir varlık olarak sadece bu süreçte var olabilir. Oluş, Varlık'ın olumsuzlama aracılığıyla gerçekleştiği bir hareket ve gelişim sürecidir. Hegel'e göre, olumsuzlamanın gelişim ve değişim için yalnızca 'Belirli Olumsuzlama' olabileceğini savunur. Bu sebeple, karşıtların varlığından, hareketlerinden ve ayrımlarından yoksun olan saf özdeşlik - Parmenides'in düşüncesinin aksine- imkansızdır. Bunun yerine, kendi içinde tamamen karşıtına dönüşebilecek saf bir olumsuzluk veya olumsuzlama vardır. Çünkü Hegel'e göre, *“Gerçeklik kendi içinde olumsuzlamayı barındırır, o Belirli Varlık'tır ve ne belirsiz ne de soyut bir yapıya sahiptir”* (Hegel, 1966).

Hegel'e göre, “varlık başlangıçta soyut ve içeriği olmayan bir kavramdır. Varlık, kendi içinde hiçlikle karşıtlık oluşturur. Varlık, bir bakıma varlığın en basit ve soyut halidir. Varlıkla zıtlık oluşturan bir kavram olan hiçlik, başlangıçta da soyut bir kavramdır. Hiçlik, varlığın olmayan, eksik veya yok olan yönünü temsil eder.” Hegel'e göre, “varlık ile hiçlik arasındaki karşıtlık, birbirlerine dönüşerek varoluşun temelini oluşturur. Bu iki kavram arasındaki çatışma, sürekli bir dönüşüm ve gelişim sürecine işaret eder. Varlık ile hiçlik arasındaki sürekli karşıtlık, varoluşun ortaya çıkmasına ve gelişmesine yol açar. Varoluş, varlık ile hiçliğin sürekli bir şekilde birbirine dönüşerek ortaya çıktığı süreci ifade eder” (Kojève, 2015).

Hegel'in varlık, varoluş ve hiçlik kavramları, onun diyalektik yöntemiyle ilişkilendirilir. Bu kavramlar arasındaki karşıtlıkların çözülmesi ve birbirine dönüşmesi, Hegel'in evrensel tarih anlayışında ve insan bilincinin gelişimindeki süreçlerin anlaşılmasında önemli bir rol oynar. Hegel'e göre, gerçeklik sürekli bir değişim ve gelişim içindedir ve bu değişim süreci, varlık ile hiçlik arasındaki varoluş diyalektiğiyle açıklanabilir (Kojève, 2015).

3. BÖLÜM

HEGEL FELSEFESİNDE DİL VE EDEBİYAT İLİŞKİSİ

3.1. Dil ve Estetik

Hegel'in *Estetik Üzerine Dersler I* de yer alan *İnsan Etkinliğinin Ürünü Olarak Sanat Yapıtı* bölümündeki belirlemeleri uyarınca, edebiyata önemli olan, “insanın derin ilgilerinin, onu devindiren güçlerin içerik ve düşünce dolu bir biçimde betimlenmesidir.” Yazınsal deha, “*henüz yetkin, içerikli ve kendi içinde eksiksiz ürünler vermeden önce, tin ve ruh, yaşam, deneyim ve düşünümünden geçerek zenginleşmiş ve derinleşmiş olmalıdır*” (Hegel, 1977).

Hegel, bu sözlerle bir bakıma edebiyatı tanımlar. Bu tanımda “derin ilgi”, “insanı devindiren güçler” ve bunların “içerik ve düşünce dolu bir biçimde betimlenmesi” öne çıkan anlatımlardır. “Düşünce dolu bir biçimde betimleme”, anlatı sanatının vazgeçilmez dayanağı ve kaynağıdır. Böylece bir betimleme yeterliliği olmaksızın, anlatı sanatının gelişimi söz konusu olamaz (Kain, 2005).

Tanımın ikinci kısmı, “tinin ve ruhun, yaşam, deneyim ve düşünümünden geçerek zenginleşmesidir.” Yazarın/şairin birçok şeyi yaşantılaması ya da yaşanmışlık, deneyimlilik ve düşünsel birikim, gerçekten de yazınsal yapıtların yetkinliği bakımından önemli etkenlerdir (Hegel, 2005).

Deneyim birikimi ve düşünsel yetkinlik, Hegel'e göre, “*kalıcı yazınsal yapıtlar üretmenin başlıca koşulları arasındadır.*” Yazınsal yapıtların kalıcı olabilmesi için, Hegel'in estetik görüşlerine uygun bir şekilde evrensel değerlere sahip, içtenlikle yazılmış ve soyut düşünceleri somut formlarla ifade eden eserler olmaları gerekebilir. Ancak bu, yazınsal eserlerin üretimine ve kalıcılığına dair genel ilkelere dayalı bir yorumdur ve Hegel'in kendi özgün bir yazınsal estetik teorisi olmadığını unutmamak önemlidir (Hegel, 2005).

Hegel'in estetik görüşleri, onun *Estetik'in Bilgisi* (Aesthetics) adlı eserinde açıklanmıştır. Hegel'e göre, estetik deneyim sanat ve güzellikle ilgilidir ve insanın özgür iradesinin bir ifadesidir. Ona göre, estetik deneyim, insanın duygusal, zihinsel ve estetik tepkilerini ifade etme şeklidir (Hegel, 2005).

Hegel, sanatın üç ana türünü tanımlamıştır: mimari, resim ve müzik. Bunlar, ona göre estetik deneyimi farklı şekillerde ifade eden sanat türleridir. Hegel, sanatın tarihsel evrimini incelerken, her sanat türünün kendi özgün özelliklerine sahip olduğunu ve estetik deneyimi farklı yollarla etkilediğini savunmuştur.

Hegel'e göre sanat, *“insanın iç dünyasını ve ruhunu ifade etmenin bir yoludur. Sanat, insanın düşünce, duygu ve ruh halini estetik bir biçimde ifade etme aracıdır. Hegel'e göre sanatın temel işlevi, insanın soyut düşüncelerini somut formlarla ifade etmesine yardımcı olmaktır. Hegel ayrıca sanatın evrimsel bir süreçte olduğunu savunmuş ve sanatın tarihsel olarak geliştiğini ifade etmiştir”* (Hegel, 2005). Ona göre, sanatın evrimi, sanat eserlerinin daha rafine, soyut ve kavramsal hale gelmesiyle karakterizedir. Hegel'in estetik teorisi, sanatın insanın düşünsel ve duygusal yaşamını zenginleştiren bir öneme sahip olduğunu vurgular. Ancak unutulmamalıdır ki, sanatın tanımı ve işlevi konusundaki görüşler farklı filozoflar arasında değişebilir ve bu sadece bir perspektif sunmaktadır. Sanatın doğası ve amacı konusundaki tartışmalar, farklı disiplinlerde ve farklı dönemlerde devam etmektedir (Hegel, 2005).

Hegel ayrıca sanatın insan toplumu ve kültürü üzerindeki etkilerini de ele almıştır. Ona göre, sanat toplumsal değişim ve evrimde önemli bir rol oynar ve insanların duygusal ve düşünsel yaşamlarını derinlemesine etkiler. Hegel'in estetik görüşleri, sanatın insan bilinci ve toplum üzerindeki etkisini anlamaya çalışan derinlemesine bir inceleme sunar. Onun estetik anlayışı, sanatın insan yaşamının önemli bir yönü olduğunu ve insanların düşünsel ve duygusal gelişimine katkıda bulunduğunu vurgular (Hegel, 1977).

Hegel'in dil felsefesi ve estetik görüşleri, insan bilincinin ve kültürel deneyimin önemli yönlerini anlamak için önemli bir katkı sunar. Dilin düşünce süreçlerindeki rolünü vurgularken, estetiğin insan yaşamındaki derin etkilerini inceler ve bu konuları felsefi bir çerçevede ele alır.

3.1.1. Dil, Edebiyat ve Sanat

Sanat yapıtının insan etkinliğinin ürünü olmasına ilişkin şu noktaların altını çizmek gerekmektedir: Hegel'in anlatımıyla, *“sanat yapıtının bu yönü, “doğanın dışsal görüngülerine karşı konumu ile ilgilidir. Sanat yapıtı “kendi,*

içinde devingen ve canlı değildir”; sanat yapıtı “dış yapısında canlılık görüntüsü” kazanmasına karşın, iç-yapısında edebiyatta görüldüğü gibi “sözcüklerde kendisini gösteren tasavvurdur.” (Hegel, 2013).

Hegel'e göre, *“mimari, insanın fiziksel dünyayı inşa etme yeteneğinin bir ifadesidir. Binalar ve yapılar, insanların yaşam alanlarını oluşturur ve bu nedenle insanların düşünsel ve fiziksel gereksinimlerini yansıtır. Mimarlık, insanların toplumsal ve kültürel değerlerini yansıtan bir sanat şeklidir”* (Hegel, 2013).

Heykel, Hegel'e göre insan figürünün somutlaştırılmasıdır. Heykeller, insan vücudunun fiziksel güzelliklerini ve ifadesini yansıtır. İnsan figürü, duygusal ve estetik açıdan ifade edilen bir sanat formudur (Hegel, 2013).

Resim, Hegel'e göre *“renk ve form kullanarak duyguları ve fikirleri ifade etmenin bir yoludur. Renkler, formlar ve kompozisyon, resim sanatında kullanılan araçlardır. Resimler, soyut veya somut nesneleri tasvir etmek veya duygusal deneyimleri ifade etmek için kullanılır”* (Hegel, 2013).

Bu saptamalar, sanat, dolayısıyla da yazın yapıtlarının tözsel niteliklerini ortaya koymaktadır. Sanatsal yaratım sürecinde sanatçı, öznel nitelikleri ve konumu temelinde olgu ve oluşlara bakar. Bu bakış, dış görüngüleri tümüyle kavrayamaz ve yansıtamaz; ancak nesneyi ya da malzemeyi biçimlendirmede etkili olur (Harris, 2013).

Sanat yapıtının iç ve dış görünüşü ya da iç ve dış yönüne gelince: bu konuda Hegel'in değerlendirmesi son derece tutarlıdır; çünkü sanat yapıtının dış-görünüşü ya da dış-yapısı, onun biçimidir. Yazınsal metnin iç-yapısı, ilk bakışta, iletişim beklentisini karşılayacak düzeyde metinselliğin başlıca oluşturucu özellikleri olan söz-dizimi ve içsel anlam oluşturma gibi kurallara uygun olarak düzenlenmiş sözcük topluluğu olarak görülebilir (Harris, 2013).

Bununla birlikte, yazınsal yapıtın iç-yapısına canlılık kazandıran soyut sözcük topluluğu değil, o sözcüklere içkinleştirilen içeriksel, tinsel ve duyumsal zenginliktir. Martin Heidegger'in 1950'de yazdığı “Dile Yolculuk” adlı yapıtının “Dil” bölümünde yer alan “dil konuşur” belirlemesiyle söylemek istediği bu dilsel çağrışım zenginliğidir. Yazınsal yapıtların her okumada yeniden ve değişik biçimde anlamlandırılmalarının başlıca nedeni de söz konusu çağrışım zenginliğidir (Hegel, 1977).

Yazınsal yapıtların iç ve dış-yapılarının bu özelliği, onları yaratan ve okuyan insanın özelliklerinden, konumundan ve anlatılaştırma aracı olan dilin tözsel niteliklerinden kaynaklanır. Hegel bu durumu, “insan ilgisi”ne bağlar (Hegel, 2013).

Hegel’e göre, *“bir bireysel karakterin, bir eylemin/davranışın gerçekleştirimindeki ve sonucundaki düşünsel değerini” oluşturan etmen olan “insan ilgisi”, sanat yapıtında kavranır ve görülebilir biçimde belirginleştirilir. Bu niteliği nedeniyle, sanat, “bu düşünsel süreçten geçmeyen doğa ürününün üzerindedir”; çünkü ilke olarak “her türlü düşünsel şey, her türlü doğa ürününden daha değerlidir.” Nitekim hiçbir doğa varlığı, “sanatın yapmaya yeterli olduğu yüce ülküleri anlatılamaz.”* (Hegel, 2013).

Tözsel ya da türsel bir özellik olarak her insanda değişik bir biçimde ve yoğunlukta var olan “ilgi” ya da “yönelim”, sanat yapıtını kavranabilir/anlaşılabilir kılan ve onu görülmüşleştiren temel etmenlerden biridir. İnsansal ilgi, bu yönüyle, sanat yapıtının oluşumunu belirleyen iki etmeni, bir başka anlatımla hem düşünselliği hem de duyusalılığı içerir (Pinkard, 1994).

Hegel’in *“her türlü düşünsel şey, her doğa ürününden daha değerlidir”* belirlemesi, dil ile yazınsal metin arasındaki ilişkiyi açıklamaya elverişli görünmektedir (Hegel, 2013).

Söyle ki: *“Dil, tarihsel-toplumsal bir olgu ya da dizgeli bir yapı olarak sanatsallaştırılmamış durumuyla “doğal bir ürün”, “doğal bir dolayım” ya da “doğal bir malzeme”dir”* (Hegel, 2013).

Dil, bu niteliği içinde “geneldir.” Bu genelden üretilen dilsel sanat yapıtı ise, söz konusu genelin biçimselleştirilerek tikelleştirilmesi yoluyla ortaya çıkan tekil üründür. Daha önceki birikimleri içeren bu doğal malzeme, yaratan özne tarafından özgün düşünsellik katılarak ve retorik figürler kullanılarak biçimlendirildikten sonra, düşünsel-sanatsal bir ürüne ya da yapıta dönüşür. Söz konusu bu özgün düşünsel-sanatsal yapıt, biçimlendirilmiş bir dil ürünü olması nedeniyle, edebiyatın malzemesi olan işlenmemiş dilden üstün bir nitelik kazanır (Kain, 2005).

İnsan hem sanat yapıtının yaratıcısı, hem dolayımı hem de alımlayıcısıdır. İnsan tarafından yaratılan her sanat yapıtı, kendisini yaratanı yeniden yaratır. Dolayısıyla insan, bir yandan “tümel bir dolayım”dır; öbür yandan da bu tümel dolayımı oluşturan parça dolayımının etkileşimi sonucu ortaya çıkan “ara-dolayım”dır. Bir başka anlatımla, insan, dolayımın-arası bir dolayımdır (Forster, 2013).

Sanatçı ya da yazıncı, etken ve yaratıcı düşünsel gizil gücünü, bir dolayımdan geçirerek dışa vurur. Yazınsal yapıtlar açısından söz konusu dolayım, dildir. Dil, yazınsal anlamda etken ve yaratıcı düşünün hem malzemesi hem de dolayımı olmakla birlikte, bu iki özelliğiyle sınırlı bir yapı veya dizge değildir (Forster, 2013).

Heidegger, yukarıda andığım yapıtında haklı olarak dili yalnızca malzeme ve dolayım olarak görmeyi “indirgemeci” bir yaklaşım olacağını öne sürer. Toplumsal-tarihsel koşullarda konuşan ve üreten etkinliğinin bir ürünü olan dil üretildikten sonra kendisini de üreten tinsel gücü içinde barındırmaya ve biçimlendirmeye başlar. Heidegger’in yukarıda alınan yapıtının hemen başından “insan konuşur” derken, ortalarında “dil konuşur” demesinin nedeni budur (Jameson, 2016).

İnsanı sanat yapıtı üretmeye yönelten gereksinme, Hegel’in söyleyişiyle, bir yandan “rastlantıların oyunundan, ansızın akla gelen fikirlerden”, öbür yandan da “sanata ilişkin genel dünya görüşleri, çağın ve halkların ilgileri kapsamında daha üst bir itkidenden ve daha üst gereksinimlerden” doğmaktadır (Hegel, 2013).

3.1.2. Sanatsal Töz

Sanatsal yaratımın iki kaynağını imlemektedir. Sanatsal ya da yazınsal yaratımın birinci kaynağı, Hegel’in “rastlantıların oyunu” olarak adlandırdığı “özgür rastlantısallık” ve “kendiliğindenlik”tir. Bu iki kavram, imgelem gücünün özgür işleyişini anlatır. İkinci kaynağı ise, çağa ve uluslara özgü “üst itkiler ve gereksinimler”dir. Yüksek sanatsal duyarlılığıyla bu iki kaynağın ayırımına varan ve bunların etkinleştirme yeteneği taşıyan insan sanatçı olabilir (Hegel, 2005).

Sanat'ın bu iki kaynağını “tam ve kesin” olarak belirlemek mümkün değildir. Buna karşın, Hegel'in yaklaşımı uyarınca, sanatın kaynaklandığı “genel ve salt gereksinmenin kökeni, insanın düşünen bilinç olmasında yatmaktadır.

Düşünen bilinç olarak insan, “kendisinden çıkarak kendisi için ne yapıyorsa odur.” Doğa nesneleri tekil ve dolaysız olmalarına karşın, “tin olarak insan, kendisine bakmak ve kendisini tasavvur etmek ve etken olarak kendi başına olmak suretiyle kendisini çiftler”, bir başka söyleyişle kendisini çoğaltır (Hegel, 2005).

Sanatsal/yazınsal üretimin kaynağı, “insanın düşünen bilinç olmasıdır”. Biçimlendirilerek üretilmiş her şeyin kaynağı, insanın bilinçli etkinliğidir. Öz-düşünüm, örneğin, sanatsal yaratım, ortaya konulan yazınsal ürün, insanı çoğaltan etkinliğin sonucudur.

Hegel'in sözünü ettiği insanın kendisini “çiftlemesi”, insanın öz-düşünüm yoluyla kendisini başkalaştırması, bir başka anlatımla bilinç durumunu değişikliğe uğratarak geliştirmesi demektir. Olumlu anlamda düşünsel başkalaşmayı anlatan bu önerme, daha sonra Marx'ın “yabancılaşım kuramına” temel oluşturmuştur (Hegel, 2005).

Öte yandan Hegel'in “*düşünen insan kendisini çiftler*” saptaması, romantiklerin dönemin toplumsal-siyasal koşullarından kaynaklanan “güçsüzlük” duygusunun ve bu duyguyu aşma isteğinin anlatımı olarak edebiyat üretimine taşıdıkları ve sıkça kullandıkları “benzer” ya da “ikiz motifini de çağrıştırmaktadır (Hegel, 2005).

Hegel'in bu bağlamda geliştirdiği düşünce uyarınca, insan, kendisini aşmasını sağlayan sanatsal yaratımın kaynağı ve ereğidir; çünkü insan, Hegel'in anlatımıyla, “*kendi içinde devineni ve devindireni*”, diyesi, *özünü/kendisini bilince çıkarır. “İç görü ve tasarım yoluyla kendisini sabitleştirir. Özünden yarattığı ve dıştan duyumsadığı şeyde kendisini yeniden tanır. Bu, bu kuramsal bilinç oluşturma yoludur. İnsanın sahip olduğu itki, kendisinde dolaylı ve dışsal olarak verili olarak bulunan şey yardımıyla kendisini yeniden yaratır ve bu süreçte kendisini yeniden tanır. Bu da edimsel bilinç oluşturma yoludur.”* (Hegel, 2005).

İnsanın kendisini sabitleştirmesinin yollarından ya da dolayımından biri de yazıdır. Sabitleştirici etkinlik, bu yönüyle yazılılaştırmadır; çünkü yazı, insanın etken ve yaratıcı bilincini somut metinlere ya da yapıtlara dönüştürerek kalıcılaştıran başlıca araçtır (Kula, 2012).

İnsan, yarattığı yazınsal yapıtlarla irdeleşmek suretiyle, özünü yeniden tanır; özünün yeniden bilincine vararak, özünü be bilincini bir üst aşamaya çıkarır. Böylece kendisini aşar; değiştirir ve geliştirir. Tarihsel ilerlemeyi sağlayan etmen veya kaynak, düşünen insanın bu tözsel özelliğidir (Kula, 2012).

İnsan doğası gereği biçimlendirmeye ve değiştirmeye eğilimlidir. Her türlü çekicileştirme ve süslemenin nedeni de budur. İnsan, türsel niteliklerini oluşturan içsel itkiler ile dışsal şeyleri dolayımli olarak, diyesi, bir başka şey üzerinden alımlayarak bireşimler. Düşünen bilinç olarak insan, dış varlıkları değiştirme ve değiştirdiği şeylerde özünü yeniden bulgulama yeterliliği eğilimine sahiptir. İnsanın içsel ve dışsal özelliklerinin diyalektik belirlenmişliği ve etkileşimi, sanatsal ya da yazınsal yaratım bakımından belirleyici önemdedir (Kula, 2012).

İnsan, nesnelerin biçimlerinden kendi dışsal yönünün ya da Hegel'in deyişiyle, dış gerçekliliğinin tadına varmak ister. Bu tadına varma isteğinden kökenlenen ve insanda var olan biçimlendirme ve değiştirme, onun tözsel ya da türsel özelliğidir. Sanatsalı, dolayısıyla da yazınsalı yaratma isteği ve yeterliliği de insanın bu türsel özelliğinden kaynaklanır. Sanatın eğlendirme işlevinin kaynağı da budur.

İnsan bir yandan içsel olarak sahip olduğu gizil gücü kendisi için dönüştürmek ve öbür yandan da “bu kendi başına olmayı”, diyesi, bağımsız ya da özerk bir özne olmayı “gerçekleştirmek ve onda olanın içinde kendi ikileşmesini görölürleştirmek ve bilince çıkarmak suretiyle söz konusu düşünsel özgürlük gereksinmesini giderir.” Bu olay, insanın “özgür akılsallığıdır.” Bütün davranışların ve bilgilerin kökeni olan bu özgür akılsallık, “sanatın da kökenidir.” (Hegel, 2005).

3.1.3. Yazınsal Süreç

Sanatçı ya da yazar, kendini bir başına özgür olarak bulunan, Heidegger'in söyleyişle, “konuşan” dil dizgesine göre ayarlar. Edebiyatın malzemesini ve dolayımını oluşturan dil dizgesi, yazınsal açıdan güzel olanın “bitimsizliğini ve özgürlüğünü” içinde barındırır. Dil ayrıca kendi özünden türeterek tikeleştirdiği her “yazınsal güzel”, bir başka deyişle her yazınsal yapıt ile kendisini de estetikleştirerek, bir üst düzeye taşır.

Öte yandan dil dizgesinin içinde barındırdığı bu bitimsiz ve özgür güzelin geçerlileşebilmesi için, güzeli duyumsama yeterliliğine sahip olan yazınsal özne gereklidir. Dolayısıyla, dil dizgesinin içinde barındırdığı bitimsiz ve özgür güzellik ile onu duyumsayabilen yazınsal özne, birbirini gerektiren iki boyuttur. Bu iki ögenin veya ön-koşulun bir araya gelmesi, edebiyatın oluşmasının ve gelişmesinin zorunlu ön-koludur. Söz konusu iki ögenin biri olmadan öbürü var olamaz ve bir başına kendisini geçerlileştiremez (Harris, 2013).

Soyut bir dizge olan dilin kendi başımalığı Hegel'in deyişiyle, “tek-yanlı özgürlüğü”, yazarın “öznel bakışının duyumsamasının bağımlılığına” yol açar; çünkü öznel bakış için “içerik verilidir”; hem de anlatımın dolayımı olan dilde verilir. Yaratıcı özne olarak “öz-belirleyiminin yerini, var-olan kavrama” ve var olanı kavrayarak biçimlendirme, dolayısıyla da yazınsallaştırma alır.

Bu nedenle dili somut yazınsal metne dönüştürme anlamında yazınsal olarak “hakikate ulaşma”, ancak yazarın öznelliğini dilsel dizgeye bağımlılaştırmasıyla mümkün olabilir. Bir iletişim aracı olan dil, her türlü öznelğin üstünde soyut bir genelliktir; dilbilgisel, söz-dizimsel ve anlam-bilgisel kurallarını dayatır. Dilin bu dayatıcı özelliği ile yazarın dili biçimlendirme girişimi çelişir. Yazar dilin dayatıcı yönlerine karşın, dili sanatsallaştırmak suretiyle bu çelişkiyi çözmeye uğraşır (Hegel, 2013).

Dil bu tözsel özelliklerini dayattığı için, yaratıcı özne olan yazar, dilsel tümlüğü tikeleştirmek amacıyla, yazınsallaştırma sürecinde dil üzerinde şiddet uygulamak zorunda kalır. Bu nedenle, dile yönelik her öznel anlatım etkinliği, tümel dilsel yapıyı özgürleştirebilmek için, değişik yoğunluklarda

söz konusu tümel yapıyı değiştirir. Böylece tümel dilsel dizgeye şiddet uygular.

Öte yandan, dil söz konusu nitelikleri nedeniyle, yazınsal iletişim amacıyla kendisini kullanan yazarı ya da şairi kuşatır ve kendisine bağımlılaştırır. Ancak bu bağımlılaştırma ve yazarın tüm yaratıcı özneliliğini yok-edemez. Yazar, dil beğenisi ve anlatılaştırma yeterliliği ile orantılı olarak, kendisini dilin dayatıcı öz-yapısından göreceli olarak bağımsızlaştırmak suretiyle, özgün biçimini oluşturur (Hegel, 1977).

Biçemleştirme, yaratıcı ve istençli özne olarak yazarın öz- belirlenimidir. Bir yazar, dilin tözsel öz-yapısı gereği kendisini dayatma eğilimi ile genel dili tikeleştirerek biçemselleştirme yeterliliği arasındaki çelişkiyi ne denli başarılı çözümleyebilirse, o denli başarılı bir yazar olarak nitelendirilebilir.

Dilsel biçim oluşturma temelinin yeterliliğinin temelinin oluşturan özneliliğin biçimlendirici etkisinin kaynağı, öznenin bilgileri, ilgileri, amaçları ve yönelimidir. Bu tümce özneni yerine yazar; özneliliğin yerine de yazarlık konularak da okunabilir.

Dolayısıyla, dil ile yazar arasında karşılıklı bir bağımlılık ilişkisi vardır. Dil, özgürlüğü sınırlayıcı ve dayatıcı nitelikte olmakla birlikte, her iki tarafın özgürlüğü de son çözümlemeye göreceli özgürlüktür.

Öznenin ya da yazarın bitimli ve bağımlı olmasının nedeni nesnelerdir; *“kendi dışında var-olan dış-dünyadır.”* Örneğin, öznenin istenci dışında var-olan dildir; ancak, Hegel’in estetik öğretisi uyarınca, nesne de bitimli ve bağımlıdır. Nesnenin özerkliği ve özgürlüğü “göstermelik” bir özgürlüktür. Nesne, yazınsal söyleyişle, dil, öznenin/yazarın “değiştirici gücüne, şiddetine” açıktır. Bu bağlamda nesnenin; diyesi, dilin özgür var-oluşunu bozan öznedir, yazardır; öznenin/yazarın değiştirici müdahalesidir (Hegel, 2013).

Hegel’in bu nesnenin özerkliğinin ve özgürlüğünün de son çözümlemeye salt olmadığı, nesnenin öznenin değiştirici gücüne ve şiddetine açık olduğu biçimdeki belirlemeleri, yazın-kuramının özünü de ortaya koymaktadır. Buna göre, yazarın değiştirici gücü ve şiddeti, dili işleyerek biçimselleştiren başlıca etmendir.

En genel anlamıyla sanatsal yaratım, nesne ile öznenin harmanlanmasıdır; karışarak yeni nitelik kazanmasıdır. Bu durumda da yazınsal yaratım, soyut genel olan dil onu biçimlendiren yazarın yeterliliğinin harmanlanarak, yeni bir nitelik kazanmasıdır. Bir başka anlatımla, dilsel dizge ile öznel ve yaratıcı yeterliliğin bireşimlenerek, somut yazınsal ürün olarak ortaya çıkması demektir.

Hegel, güzel diye duyumsanan nesnenin özelliklerine ilişkin olarak şu değerlendirmeyi yapar: “*Güzelin özü gereği, “güzel nesnede hem kavram amaç ve ruh hem de onun dış belirlenmişliği, çeşitliliği ve gerçekliği vardır.”* Hegel’e göre, *sanatta katıksız “yazınsal/şiirsel (poetik) olan, sadece idealdir.”* (Hegel, 2013).

Yukarıda genel hatlarıyla belirtildiği gibi, bu yaratım sürecinde kullanılan malzeme; diyesi, dil, biçimlendirmeye direnç gösterir; kurallarını ve mantığını dayatmaya uğraşır. Salt biçimlendirilen malzeme direnç göstermekle kalmaz; içerik de kendisini açığa vurduğu, anlatılaştığı biçimi “*genişletir ve değiştirme uğratır.*” Yazınsalın/şiirselin ülküsellliği, salt biçimsel bir yapmayı yansıtmaz (Clark, 1960).

Bu bağlamda sanat yapının görevi, “nesneyi genelliği içinde kavramaktır ve gereksizi bir yana bırakmaktır.” Bu nedenle, sanatçı ya da yazar, dış-dünyada bulduğu biçimlerin ve anlatım tarzlarının tümünü almaz; “gerçek edebiyat yaratmak için”, konunun kavramına olanları alır (Kain, 2005).

3.1.4. Özerklik ve Özgünlük

Hegel felsefesinde değişmez gerçekliği ya da varlığı anlatan töz ve tözsellik ile birlikte özerklik kavramı önemli bir yer tutar. Özerklik ya da kendi-başlılık, Hegel’in belirlemesiyle, kendi içinde “*tözsel olan, bu tözsellikten ve nedensellikten dolayı özerk olan, bir-başına olandır.*” Gerçek özerklik, “genel olan” ile “tekil olanın” somut bir gerçeklik kazanarak, “bireylik ile genelliğin birliği ve iç içe-geçmesidir (Clark, 1960).

Özgün özne, genellik sayesinde temelini ve hakiki içeriğini bulur; çünkü “genellik” öznenin tikeleştiği ortamdır. Genellik ve tikellik, birbirini gerektiren ve belirleyen; bazen çatışan, bazen uyumlulaşan iki karşıt boyuttur. Bunlardan bir olmadan, öbürü olamaz. Dolayısıyla, özerklik, genellik ile

tikelliğin bireşimi olarak ortaya çıkar. Genellik-tikellik ilişkisi, bütün sanat dallarına uyarlanabilir. Bu ilişkisinin edebiyata yansıma biçimini yukarıda belirginleştirmeye çalıştım.

Hegel'e göre, *“genellik içinde canlanan özerklik ya da bir-başınalık, tinselin bir türevi olarak ortaya çıkar. Genellik ve tikelliğin birliği/özdeşliği olan özerkliğin “görünüş biçimi, düşünmedir”; çünkü düşünme bir yönüyle özne, öbür yönüyle de kendi etkinliğinin ürünü olarak geneldir. Dolayısıyla da hem özne hem de nesneldir; bunun ikisidir, genellik ve öznenliğin “özgür birliğidir.” Bireysel özerklik içinde genel olan, özne olana göre, “daha kapsayıcı, dolaysız ve rastlantısaldır; genel olan, özne duyguyu, ruhu/gönlü, öz-yapısal nitelikleri kapsar.”* (Hegel, 2005).

Özerkliğin temel dayanağı olan öz-yapı/karakter, Hegel'e göre, *“genelin bireysel tekillik içinde bütünlüğe, birliğe” ulaşmasıdır. Bu tümlük, “somut tinselliği ve öznenliği” içerisinde bulunan insandır; insanın “tümel bireyliği” ise, karakterdir/öz-yapıdır. Karakter/öz-yapı, insanın bütün özelliklerini kapsadığından, ide gibi, tümeldir”* (Hegel, 2005).

Hegel'in öz yapı/karakter kapsamında irdelemeye kattığı bir diğer kavram “pathos'tur” düşünün anlatımıyla, somut etkinlikte ortaya çıkan pathos, “insanın öz-yapısıdır.” Bu yüzden, öz-yapı veya karakter; etmenleri, anları ve nitelikleri kendi tümlüğü içerisinde bütünleştiği ölçüde “sanatsal betimlemenin odak noktasını” oluşturur.

Hegel'in bu savı uyarınca, öz-yapı, sanatsal, dolayısıyla da yazınsal betimlemenin belirleyici koşullarından biridir. Yazınsal betimlemeyi gerçekleştiren yazar olduğuna göre, yazarın karakteri yazınsal betimlemenin odak noktasını oluşturur. Bu sav, birçok bakımdan eleştirel bir irdelemeye tabi tutulabilir. Her şeyden önce karakter bakımından pek ülküleştirilemeyecek yazar/ şair sayısının oldukça yüksek olduğunu vurgulamak yeterli olur sanırım (Houlgate, 2013).

Tinsel etkinlik içinde duyuşal tasavvur ve görü için biçimlendirilen ve kendini gerçekleştiren ideal/ülkü anlamında ide, doğası gereği, kendisiyle bağlantılanan “özne tekilliktir.” (Hegel, 2005).

Bu bakımdan idenin özgürlüğü, öznenin özgürlüğünün ortamıdır. Hegel'in anlatımı uyarınca, gerçek “özgürlük teklik”, kendisini salt genellik

olarak değil, aynı zamanda “somut tikellik”, genellik ile tikelliğin bütünlüklü bir aktarımı ve karışımı olarak ortaya koymak zorundadır. Somut özelliklerin ve/veya tikelliklerin toplamı olarak öz-yapı/karakter, “tümel bireylik” ya da “karakter zenginliği” olarak öz-yapıdır; “özel kendi-başınlık” olarak açığa çıkmak zorundadır.

Öz-yapının ortaya çıkış biçimlerine ilişkin belirlemeler, yazınsal ürünün görünüş biçimleri için de geçerlidir.

Tözel niteliklerini etkinleştirerek, öz-yapısını ve bireyliğini yaratan insan, çok yönlü çelişkileri, “çokluğun çelişkilerini” içinde barındırmaktan öte, bunları verimli bir biçimde bireşimlemek; bunu yaparken de “kendisi kalmak zorundadır.”

Öz-yapı veya karakter, “tikelliğini özneliği ile bütünleştirmek zorundadır.” Öz-yapı, belli bir biçimde ve belirlenmişlik içinde “kendisine sadık kalan bir pathosun gücüne ve sağlamlığına” sahip olmalıdır (Pinkard, 1994).

3.1.5. Yazma Süreci

Sanat yapıtı bir yandan “idealin içeriğini belli bir hal, tikel bir durum, karakter, olay ya da eylem olarak dış var-oluşun bir biçimi içinde betimleyerek, idealin içeriğine gerçekliğin somut bir biçimini verir.” (Hegel, 2005;).

Görüleceği üzere, idealin gerçekliğin anılan iki var-oluş tarzını kazanma süreci, ilkin idealin tözsellikten çıkarılarak, özerk bir dış varlığa dönüştürülmesiyle mümkündür. Bu aşamada idealin içeriği ile dış gerçekliğin somut biçimi harmanlanır; söz konusu harmanlamanın yepyeni bir nitelik olarak ortaya çıkarılır. Bu aşamada idealin içeriği ile dış gerçekliğin somut biçimi olarak ortaya çıkarılır. Bu aşamada sözü edilen iki etmenin bireşimlimesin süreci, aynı zamanda sanat yapıtının; örneğin, bir yazınsal yapıtın figürlerinin, konusunun vb. yönlerinin belirginleştirildiği süreçtir (Hegel, 1977).

Sanatın “dışsallığın en sonuna değin uzanması” söylemi, edebiyata uyarlanabilir. Yazınsal yaratım açısından kuşatıcı “soyut dışsallık”, soyut bir dil dizgesidir. Bu ilke uyarınca, yazınsallaştırma veya yazınsal yapıtın

yaratımı sürecinde yazar/şair, dilin imkanlarının sonuna değin gitmelidir. Bir başka anlatımla, dilin bütün imkanlarını kullanarak tüketmelidir.

Bu nedenle, yazın sanatının oluşabilmesi için, yazarın soyut dil dizgesinin en sonuna değin uzanması gerekir. Ancak böyle bir tutum sergileyen yazar ya da şair, idealini dil dizgesiyle en yoğun ve derin biçimde karıştırarak, hem idealini hem de soyut bir genellik olan dil dizgesini özgüleştirebilir.

Söz konusu özgüleştirme, anlatım aracı retorik figürler yoluyla gerçekleştirilen biçemsel tikeleştirme etkinliğinin bir türevidir. Biçemsel tikeleştirme ise, yazınsal yapıtı yapıt durumuna getiren estetikleştirme işlemidir.

Hegel'in kullandığı “duyusal malzeme” kavramı, öznel sanat yaratıcısının istenci dışında var-olan ve her sanat dalının kullanıldığı özgün malzemedir. Bu açıdan bakılınca, edebiyatın duyusal malzemesi dildir. Heykelin duyusal malzemesi, taş, kaya, demir, şeyler; müziğinkiyse, sestten türeyen ve sesi ayımlaştıran ve çeşitlendiren ezgiler/melodiler ve enstrümanlardır.

Hegel'in yukarıda vurguladığı iki yönü, dile şöyle uyarlamak mümkündür. Dili biçimlendirerek, tikelleştiren yazar/şair, dil kullanım tarzını özgürce belirlemekle birlikte, asgari ölçüde iletişimi sağlayabilmek için, dilin kurallarına ve yasallıklarına uymak zorundadır. Yazarın/şairin dil beğenisine koşut olarak dilsel malzemenin yalınlığı ve arılığı belirginleşir.

Dil, malzeme ve dolayım olarak yazın yapıtını bütünüyle kuşatır; yazarca özgüleştirilerek, biçemselleştirilir. Dolayısıyla, yazınsal yapıtta somutlaşan dil, öznel olarak biçemselleştirilmiş, estetikleştirilmiş olan dildir; dilin öznelleştirilmiş kullanım tarzıdır, öznelleştirilmiş halidir.

Yazınsal yaratım alanı ile dışsallık arasındaki ilişki konusunda şu anımsatma yapılabilir. Bir yazınsal yapıtın dış yönü denildiğinde, yazınsal metnin dilselleştirmeden kaynaklanan yapısal özellikleri ve yazarın bu özellikleri oluşturma ve ayırıksılaştırma sürecinde soyut dışsal olan dil dizgesinin dayattığı her türlü kural anlaşılır (Heidaman, 2008).

Yazıncı/şair, dili ne denli özgür biçimlendirirse biçimlendirsın, hiç olmazsa asgari düzeyde yazınsal iletişimi mümkün kılmak için, dil-bilgisel, söz-dizimsel, anlam-bilimsel birtakım kurallara uymak zorundadır.

Metin kuramında bağlaşım, bağlam, durumsallık, ereksellik, kabul edilebilirlik, bilgisellik/bilgilendiricilik ve metinler-arasılık, “metin oluşturuıcı” ilkeler olarak adlandırılır.

Etkilik, verimlilik/ekonomiklik ve metinsellik ölçütlerine ve alımlayıcı beklentilerine uygunluk ilkeleriye “metnin düzenleyici ilkeleri” olarak nitelendirilir.

Her yazar/ şair, yapıtının okunmasını istediğinden yazınsal iletişimi güvencelemek amacıyla, istençli veya istençsiz olarak asgari ölçüde bu kurallara uyma gereksinmesi duyumsar.

Öte yandan, söz kuralları veya ilkeler, yazınsal yaratımı bağımlılaştırıcı bir işlev görür. Bu yüzden, başarılı yazar/şair, asgari ölçüde bu kurallara uymak zorunluluğu ile söz konusu zorunluluğun yol açtığı bağımlılıktan kurtulma isteminin yarattığı gerilim ve çelişkiyi yaratıcı bir biçimde çözebilen yazar veya şairdir.

Hegel açısından “a,e, i,o,u” gibi ünlüleri belirgin ve saf olan bir dil, örneğin, İtalyanca “kulağa hoş gelen, şiirsel bir dildir.”

Ünlülerin şiirselliği yol açmasına karşın, “ünsüzlerin her zaman karışık bir tonu/tınısı vardır.” Yazıda ya da yazmada dilsel sesler “sürekli olarak çok az sayıda aynı göstergeye bağlanırlar.” Bu nedenle de “yalın belirlilikleri içinde ortaya çıkar.”

Hegel’in bu belirlemesine göre, ünlüleri belirgin ve katıksız bir dil olan Türkçe, en geniş anlamda şiirsel, denilebilir. Dolayısıyla da yazınsallığa yatkın bir dildir. Üretim bolluğu içerisinde tür, içerik, biçim, biçem ve bütün bunların etkileşimi bakımından önemli bir gelişme gösteren Türk edebiyatının güncel durumu Hegel’i doğrulamaktadır (Hegel, 2005).

SONUÇ

Hegel'in dil felsefesi, Alman filozofun düşünce sisteminin önemli bir parçasını oluşturur. Hegel, 18. yüzyılın sonlarından 19. yüzyılın başlarına kadar yaşamış bir filozoftur. Hegel'e göre dil, soyut düşüncenin somut bir ifadesidir ve insanların toplumsal yaşamını düzenlerken nasıl düşündüğünü ve iletişim kurduğunu yansıtır. Bu bakımdan dil, felsefi düşünceyi anlamak ve toplumsal yapının nasıl evrildiğini açıklamak için dili merkezi bir konumdadır. Hegel'in dil felsefesi, onun idealizminin ve tarih felsefesinin bir parçasıdır. Dil, düşüncenin ifadesi için kullanılan bir araçtır ve bu nedenle dilin gelişimi, düşüncenin gelişimiyle paraleldir.

Hegel'e göre, dilin temel işlevi, düşüncelerin somutlaşmasına ve insanlar arasında anlamın iletilmesine aracılık etmektir. Dil, soyut kavramları somut kelimeler ve semboller aracılığıyla ifade etmenin yanı sıra, toplumsal ve tarihsel bir boyut da taşır. Filozof dilin, kültür, tarih ve toplum tarafından şekillendirildiğini ve bireylerin düşüncelerini ve deneyimlerini ifade etmek için kullandığı bir araç olduğunu vurgular.

Hegel, dilin gelişimini üç ana aşamada inceler. Birincisi *öznel dil*; bu aşama, bireyin düşüncelerini, içsel dünyasını ifade etmek için kullandığı kişisel dil aşamasıdır. İkincisi *nesnel dil*; Hegel'e göre, dil birinci aşamadan sonra toplumsal bir boyut kazanır. Bireyler, toplumsal ilişkiler kurmak ve ifade etmek için ortak bir nesnel dili geliştirirler. Bu, toplumsal düzenin ve normların oluşumunda önemli bir adımdır. Üçüncü ve son olarak *mutlak dil*; Hegel için dilin en yüksek aşamasıdır. Bu aşamada dil, tam anlamıyla evrensel bir ifade biçimine dönüşür. Hegel'e göre, mutlak dil, düşüncenin en yüksek ve en soyut ifadesidir ve tüm insanları kapsayan evrensel bir dil olarak kabul edilir.

Hegel'in dil felsefesi, onun genel felsefi yaklaşımıyla bütünleşir. Ona göre, gerçeklik Eskiçağ Helen ontolojisinde yaygın olarak inanılanın aksine tamamlanmış olmayıp, sürekli bir gelişim ve ilerleme süreci içindedir. Dil, bu sürecin bir parçası olarak düşünce ve gerçekliği ifade eder. Hegel'in ünlü “zihin” (Geist) kavramı, dilin de içinde yer aldığı bir süreç olarak anlaşılır. Dil, zihinsel süreçlerin somutlaşması ve bireyler arasında etkileşimi olan bir “gayesel bilinçlilik”i (teleological consciousness) oluşturur.

Hegel, dilin toplumsal ve tarihsel bir bağlamda anlaşılması gerektiğini savunur. Dil, bir toplumun kolektif bilincini yansıtır ve bireylerin sosyal ilişkiler kurmasına imkan sağlar. Dilin içerisinde işlev gördüğü anlam bağlamı, toplumun ve kültürün normları, değerleri ve tarihsel deneyimleriyle belirlenir. Başka bir deyişle, dilin toplumsal ve tarihsel bağlamı, düşüncelerin anlamını ve toplumsal ilişkileri etkiler.

Klasik felsefede dil, düşünceleri ifade eden ve düşünceye göre önemi ikinci derece olan bir araç olarak görülüyordu. Hegel'in dil felsefesi, dilin sadece bir araç olmadığını, düşünce süreçlerini etkileyen ve şekillendiren aktif bir etken olduğunu vurgular. Dil, düşüncelerin ifadesinde ve gerçekliğin anlaşılmasında belirleyici bir rol oynar. Hegel'in dil görüşü, dilin insan bilincinin ve toplumsal ilişkilerin temel bir bileşeni olduğunu savunan kapsamlı bir anlayışı ifade eder.

Hegel dili, toplumsal gelişimin temel bir parçası olarak görür. Ona göre, dilin gelişimi, toplumsal yapının evrimini yansıtır. Dil, insanların toplumsal ilişkiler kurmasına ve anlam oluşturmaya yardımcı olur. Hegel, tarih felsefesinde de toplumun tarihsel evrimini dilin gelişimi ile ilişkilendirir. Ona göre, insanlar toplumlarını ve tarihlerini dil aracılığıyla inşa ederler. Hegel'in dil felsefesi ve gelişim süreçleri konuları, onun tarih felsefesinin olduğu kadar, idealist felsefesinin temel taşlarından birini oluşturur. Dil, düşüncenin ve toplumsal ilişkilerin merkezi bir bileşeni olarak kabul edilir. Dilin gelişimi, düşüncenin evrimini ve toplumsal yapının değişimini yansıtır. Hegel'in dil felsefesi, sonraki düşünürler ve dilbilimciler için önemli bir ilham kaynağı olmuştur. Özellikle dilin toplumsal ve tarihî boyutlarını inceleyen düşünce okullarına etki etmiştir. Ancak Hegel'in düşünceleri aynı zamanda eleştirilmiştir. Onun evrensel dil kavramı, tarihsel ve kültürel çeşitliliği göz ardı etmekle eleştirilmiştir. Ayrıca, dilin evrimi ve toplumsal yapının evrimi arasındaki ilişkinin tam olarak açıklanması da zordur. Hegel'in dil felsefesi ve gelişim süreçleri konuları, düşüncenin ve toplumsal yapının anlaşılmasına önemli katkılarda bulunurken, eleştirel bir bakış açısıyla ele alınmalıdır. Dilin evrimi ve toplumun evrimi arasındaki ilişki karmaşıktır ve farklı düşünürler bu konuyu farklı şekillerde ele almışlardır.

Hegel, Alman idealizminin önde gelen temsilcilerinden biridir ve felsefî sistemi, düşünce, bilinç ve dil gibi temel kavramlara dayanır. Dil konusu, özellikle *Ruhun Fenomenolojisi* gibi eserlerinde önemli bir rol oynar. Hegel'in dil konusundaki görüşleri, bir yandan insan bilincinin evrimini, diğer yandan da felsefi düşüncenin doğasını anlamamıza yardımcı olur.

Hegel'e göre, dil insan bilincinin temel bir yönünü oluşturur ve düşünce ile bağlantılıdır. Dil, insanların düşünce ve bilincini ifade etmeleri için kullandıkları bir araçtır. Dilin kendisi, insanların dünyayı anlama, ifade etme ve iletişim kurma yeteneklerini geliştirmelerini sağlar. Ancak Hegel'e göre, dil, salt bir iletişim aracı değildir; aynı zamanda insan bilincinin evrimini de etkiler.

Dilbilim felsefesi Hegel'in sisteminin merkezine yerleşir çünkü dil, düşünceyi ifade etme ve düşünsel süreçleri organize etme işlevine sahiptir. Dil, kelimelerin, kavramların ve mantıksal ilişkilerin ifadesi için kullanılır ve bu, felsefi düşünceyi etkiler. Hegel'e göre dil, düşünsel süreçlerin dışa vurumu olduğu için felsefi düşünceyle sıkı bir ilişki içindedir. Dilin doğasını, anlamını ve dilin felsefi düşünceyle ilişkisini inceleyen bir disiplindir. Hegel'in dil felsefesi, dilin anlam oluşturma sürecini vurgular ve dilin nasıl bir düşünsel yapıyı yansıttığını inceler. Dil felsefesi, aynı zamanda dilin ontolojik ve epistemolojik rolünü ele alır.

Hegel'in dil felsefesi, dilin düşünsel süreçlerin ifadesi ve anlamın oluşturulması için nasıl kullanıldığını araştırır. Dil, düşünceyi organize etme işlevine sahiptir ve düşünsel süreçlerin gelişimine katkıda bulunur. Hegel'e göre, dil, gerçekliği anlama ve ifade etme yeteneğimizi şekillendirir ve dil, felsefi düşünceyi etkileyen temel bir faktördür.

Hegel'in dil felsefesi ve dilbilim felsefesi kavramları, dilin insan bilincinin evriminde ve felsefi düşünce üzerindeki rolünü vurgular. Dil, insanların düşünceyi ifade etme ve düşünsel süreçleri organize etme yeteneklerini geliştirmelerini sağlar. Dilbilim felsefesi, dilin yapısı ve işleyişi üzerine odaklanırken, dil felsefesi, dilin anlam oluşturma sürecini ve dilin

felsefi düşünceyle ilişkisini inceler. Hegel'in felsefesinde dil, temel bir yönü temsil eder ve düşünce ile derinlemesine bağlantılıdır.

Hegel'in felsefesinde bilgi, varlık-varoluş ve hiçlik kavramları önemli yer tutar. Hegel, idealist bir filozoftur ve onun felsefesinde insanın bilgi edinme süreci ve gerçekliği algılaması oldukça önemlidir. Hegel'e göre, bilgi bir süreçtir ve insanın gerçekliği anlaması, kavraması bu sürecin sonucudur. Ona göre, insan zihninin gerçekliği anlama şekli, bir tez-antitez sentezi süreciyle gerçekleşir. Bu süreçte bir düşünce tezi ortaya atılır, bu düşüncenin karşıtı olan antitezle çatışır ve sonunda bu ikisi birleşerek daha yüksek bir düşünceyi oluşturur. Bu süreçteki çatışma ve sentez, bilginin ilerlemesini sağlar.

Hegel, varlık ve varoluş kavramlarını ele alırken, 'varlık'ın soyut bir kavram olduğunu ve gerçek anlamının 'varoluş' ile ilişkili olduğunu söyler. Ona göre, varlık sadece kendisi olmayan, karşıtı olmayan bir şey olarak düşünülemez. Varlık ve varoluş arasındaki ilişki, birbirlerine bağlıdır ve birbirlerini belirlerler.

Hegel'e göre, hiçlik varlığın zıddıdır ve varlıkla birlikte düşünülmelidir. Varlık ve hiçlik arasındaki ilişki de tez-antitez ilişkisi gibidir. Varlık, hiçlik olmadan anlamını yitirir çünkü varlık, hiçlik olmadan tanımlanamaz. Hiçlik, varlığın içinde yer alır ve varlıkla birlikte düşünüldüğünde tam bir gerçeklik ortaya çıkar. Varlık ile hiçlik arasındaki varoluş diyalektiğine dayanan Hegel'in dil anlayışı, tarih boyunca felsefeden dışlanmış ve daha ziyade mistik düşünce içerisinde gelişme imkanı bulmuş yeni bir ifadelendirme sistemini felsefeye kazandırmış; bu ifade sistemi varoluşçu felsefe ve çağdaş siyaset felsefesinde güçlü bir şekilde benimsenmiştir.

KAYNAKÇA

- Akarsu, B. (1984). *Wilhelm Von Humboldt'da Dil-Kültür Bağlantısı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Akarsu, B. (1994). *Çağdaş Felsefe, Kant'tan Günümüze Felsefe Akımları*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Aksu, A. (2006). *Hegel ve Tarih Felsefesi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Altuğ, T. (2008). *Dile Gelen Felsefe*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Aristoteles (1989). *Organon V- Topikler*. Çev. H. R. Atademir, İstanbul: Meb Yayınları
- Başkan, Ö. (2003). *Lengüistik Metodu*. İstanbul: Multilingual.
- Bozkurt, N. (2011). *Fikir Mimarları Dizisi-I: Hegel*. İstanbul: Say Yayınları.
- Carroll, J. B. (1978). "Linguistic Relativity and Language Learning", *Language and Language Learning*, ed. J. P. B. Allen ve S. P. Corder, C. 1, ss. 126-144.
- Cassirer, E. (1980). *İnsan Üstüne Bir Deneme*, çev. Necla Arat. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Cevizci, A. (1999). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma.
- Clark, M. (1960). "Meaning and Language in Hegel's Philosophy", *Revue Philosophique de Lovain, troisième Série*, tome 58. s. 558-588.
- Descartes, R. (1985). *Principles of Philosophy*, çev. J. Cottingham – R. Stoothoff – D. Murdoch, *The Philosophical Writings of Descartes*, 1. Bsk, 3 c, Cambridge: Cambridge University Press. pp. 84-96
- Dixon, T. (2003). *From Passions to Emotions: The Creation of a Secular Psychological Category*, Cambridge – New York: Cambridge University Press.
- Eco, U. (2009). *Avrupa Kültüründe Kusursuz Dil Arayışı*. İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Eski Ahit: Tekvin, XI: 9-11.
- Ferre, F. (1999). *Din Dilinin Anlamı*, çev. Zeki Özcan İstanbul: Alfa Yay.

- Fligstein, N. (1997). Social Skill and Institutional Theory. *American Behavioral Scientist*, C. 40, S. 4, ss. 397-405.
- Forster, N. M. (2013). *German Philosophy of Language: From Schlegel to Hegel and Beyond*. New York: Oxford University Press, s.151-182.
- Gadamer, H. G. (1976). Hegel's Dialectic: Five Hermeneutical Studies, trans. and with an introduction by P. Christopher Smith, New Haven and London: Yale University Press.
- Göçmen, D. (2008). Hegel'in Felsefe Kavramı Üzerine Kısa Bir Deneme, *Monokl Dergisi Mas Matbaacılık*, İstanbul.
- Gökberk, M. (2003). *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Gül, F. (2014). "Varoluşçu Felsefenin Türk Düşünce Hayatındaki Yansımaları", *PÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18, ss. 27-32.
- Habermas, J. (2001). *İletişimsel Eylem Kuramı*, çev. M. Tüzel. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Hadot, P. (2009). *Wittgenstein ve Dilin Sınırları*, çev. Murat Erşen. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Harris, H.S. (2013). "Bilinç" *Alman İdealizmi II Hegel* içinde, Ed. Güçlü Ateşoğlu, çev. Emre Ebetürk, Ankara: Doğubatı Yayınları, s.165-192.
- Hegel, G. W. F. (1966). *Hegel's Science of Logic*, trans. by W. H. Jonston and L. G. Struthers, New York: Humanities Press.
- Hegel, G. W. F. (1991). *Felsefi Bilimler Ansiklopedisi I: Mantık Bilimi*. Çev. Aziz Yardımlı, İstanbul: İdea Yayınları.
- Hegel, G. W. F. (2008). *Mantık Bilimi (Büyük Mantık)*. Çev. Aziz Yardımlı, İstanbul: İdea Yayınevi.
- Hegel, G. W.F. (1986). *Seçilmiş Parçalar*, çev. Nejat Bozkurt, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hegel, G. W.F. (1991). *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*, çev. Cenap Karakaya, İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Hegel, G. W.F. (2014). *Mantık Bilimi*, çev. Aziz Yardımlı, İdea Yayınevi.

- Hegel, G.W.F. (1977). *Phenomenology of Spirit*, çev. A. V. Miller, Oxford: Oxford University Press.
- Hegel, G.W.F. (2005). *Tinin Görüngübilimi*, çev. Aziz Yardımlı, İstanbul: İdea Yayınevi.
- Hegel, G.W.F. (2013). *Phenomenology of Spirit*, çev. Terry Pinkard, çeviri internet üzerinden yayınlanmıştır, Bkz. <http://terrypinkard.weebly.com/phenomenology-of-spirit-page.html>.
- Heidemann, Dietmar, H. (2008) “Tinin Görüngübilimi’nde Hegel’in “Duyusal Kesinlik” Eleştirisi”, Çev: Müge Akpınar, MonoKL Hegel Özel sayısı, Sayı.4-5, Syf. 83-94, İstanbul
- Hilav, S. (1995). *Felsefe Yazıları*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Houlgate, S. (2013). *Hegel’s Phenomenology of Spirit*. London: Bloomsbury Publishing.
- İnan, İ. (2010). *Dil Felsefesi*. Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, No: 1615, s. 5-17.
- Jameson, F. (2016) *Hegel Varyasyonları: Tinin Fenomenolojisi Üzerine*, çev. Bülent O. Doğan, İstanbul: İthaki Yayınları.
- Kain, P. J. (2005) *Hegel and Other, A Study of The Phenomenology of Spirit*, Albany: State University of New York Press.
- Kaufmann, W. (2014). *İnsanı Anlamak I, Goethe, Kant, Hegel*, Çev.: Aziz Yardımlı, İdea Yayınları, İstanbul.
- Kojeve, A. (2015). *Hegel Felsefesine Giriş*, Çev.: Selahattin Hilav, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Korkzybski, A. (1980). *Manhood of humanity: The science and art of human engineering*. New York: Forgotten Books
- Kula, O. B. (2012). *Dil Felsefesi Edebiyat Kuramı I-II*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, s.131-136
- Marcuse, H. (1989). *Us ve Devrim: Hegel ve Toplumbilimin Doğuşu*, Çev. Aziz Yardımlı, İstanbul: İdea Yayınları, s.32-56.
- Mengüşoğlu, T. (1992). *Felsefeye Giriş*, İstanbul, Remzi Kitabevi.

- Meyer, J. W. ve Rowan, B. (1977). "Institutionalized Organizations: Formal Structure as Myth and Ceremony". *American Journal of Sociology*, C. 83, S. 2, ss. 340-363.
- Morris, C. G. (1996). *Psychology: An Introduction*. New Jersey: Prentice Hall.
- Orman, E. (2007). "Hegel Felsefesi", *Felsefe Söyleşileri*. İstanbul: TMMOB İstanbul Şubesi.
- Özçınar, Ş. (2014). Düşüncenin Tarihsel Sürecinde Hegel'in Varlık, Yokluk ve Oluş Diyalektiği. *Kaygı. Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi* (22), 91-111.
- Pei, M. (1956). *All About Language*. Londra: The Bodley Head.
- Peter, S. (2003). *Hegel: Düşüncenin Ustaları*, çev. Bahar Öcal Düzgören, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Pinkard, T. (1988). *Hegel's Dialectic: The Explanation Of Possibility*. Philadelphia: Temple University Press.
- Pinkard, T. (1994) *Hegel's Phenomenology: The Sociality of Reason*, New York: Cambridge University Press.
- Pippin, R. (2008). *Hegel's Practical Philosophy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pippin, R. (2019). *Hegel's Realm Of Shadows: Logic as Metaphysics In The Science Of Logic*. Chicago: Chicago Press.
- Russell, B. (1964). *Logic and Knowledge*, Ed. Robert Charles, London.
- Sapir, E. (1912). "Language and Environment", *American Anthropologist*, C. 14, S. 2, ss. 226-242.
- Sapir, E. (1921). *Language*. New York: Harcourt, Brace and Company.
- Sapir, E. (1925). "Sound Patterns in Language", *Language*, C. 1, S. 2, ss. 37-51.
- Sapir, E. (1929). "The Status of Linguistics as a Science", *Language*, C. 5, S. 4, ss. 207-214.

- Sapir, E. (1933). "Language", *Encyclopaedia of the Social Sciences*, C. 9, New York: Macmillan And Co., Ltd.
- Sapir, E. (1963). "Anthropology and Sociology", *Selected Writings of Edward Sapir in Language, Culture and Personality*, ed. D. G. Mandelbaum, Berkeley & Los Angeles: University of California Press.
- Sapir, E. (1963). "Communication", *Selected Writings of Edward Sapir in Language, Culture and Personality*, ed. D. G. Mandelbaum, Berkeley & Los Angeles: University of California Press.
- Sapir, E. (1963). "The Function of An International Auxiliary Language", *Selected Writings of Edward Sapir in Language, Culture and Personality*, ed. D. G. Mandelbaum, Berkeley & Los Angeles: University of California Press.
- Sapir, E. (1963). "The Psychological Reality of Phonemes", *Selected Writings of Edward Sapir in Language, Culture and Personality*, ed. D. G. Mandelbaum, Berkeley & Los Angeles: University of California Press.
- Searle, J. R. (2006). *Zihin Dil Toplum*, çev. Alaattin Tural, İstanbul: Litera Yayıncılık
- Senemoğlu, N. (2007). *Gelişim, Öğrenme ve Öğretim*. Ankara: Gönül Yayıncılık.
- Singer, P. (1983). *A Very Short Introduction To Hegel*. New York: Oxford Press.
- Soykan, Ö, N. (1995). *Felsefe ve Dil*, Kabalcı Yayınları.
- Soykan, Ö. N. (1981). *Felsefe ve Dil- Wittgenstein Üzerine Bir Araştırma*. İstanbul: MVT Yayıncılık.
- Speight, A. (2014). *The Philosophy Of Hegel*. Londra: Routledge Press.
- Stace, W. T. (1976). *Hegel Üzerine*. (M. Belge, Çev.) İstanbul: Birikim Yayınları.
- Steinberg, D. D. (1986). *Psycholinguistics*. New York: Longman Inc.

- Taylor, C. (1999). Hegel. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
- Tokatlı, A. (2011). *Çağdaş Diyalektiğin Kaynağı Hegel*, Ankara: Sitare Yayınları.
- Türker, S. (2010). “İletişim, Sistem ve Felsefe: İletişimsel Sistem Felsefesine Giriş”, *Kutadgubilig*, S. 18, ss. 301-335.
- Türker, S. (2012). *Batı Düşüncesinde Üçleme /Trichotomy Sorunu: Geleneksel Batılı Akılcılığın Temelleri Üzerine Sistematik bir İnceleme*. 2. Baskı. İstanbul: Külliyyat Yayınları.
- Türker, S. (2022). Abdurrahmân Bedevî (1917-2002). *Kutadgubilig: Felsefe-Bilim Araştırmaları*, sayı: 2, s. 203-237
- Uygur, N. (2008). *Dilin Gücü*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Whorf, B. L. (1959). “Language and Logic”, *Language, Thought and Reality*, ed. J. B. Carroll, New York – Londra: John Wiley & Sons, Inc.
- Whorf, B. L. (1959). “On Psychology”, *Language, Thought and Reality*, ed. J. B. Carroll, New York – Londra: John Wiley & Sons, Inc.
- Whorf, B. L. (1959). “Science and Linguistics”, *Language, Thought and Reality*, ed. J. B. Carroll, New York – Londra: John Wiley & Sons, Inc.
- Whorf, B. L. (1959). “The Relation of Habitual Thought and Behavior to Language”, *Language, Thought and Reality*, ed. J. B. Carroll, New York – Londra: John Wiley & Sons, Inc.
- Wittgenstein, Ludwig (1963). *Tractatus Logico-Philosophicus*, çev. D.F. Pears, B.F. McGuinness, Londra – New York: Routledge & Kegan Paul – The Humanities Press.
- Yaguello, M. (2006). Hayali Diller, çev.: Necmettin Kâmil Sevil, YKY Yay., 1. Baskı.
- Yalvaç, F. (2008). *Hegel’in Uluslararası İlişkiler Kuramı: Dünya Tini, Devlet ve Savaş*. Ankara: Phoenix Yayınevi.